

BAJÁNHÁZY ISTVÁN – GEDEON MAGDOLNA – SÁRY PÁL

Római jogi feladatgyűjtemény

Miskolci Egyetemi Kiadó
2017

A feladatgyűjtemény elkészítését az Igazságügyi Minisztérium a „Jogászképzés színvonalának emelését célzó programok” keretében támogatta.

Szerkesztette: Sály Pál

ISBN 978-615-5626-22-7

TARTALOM

Előszó	4
I. Történeti rész	5
II. Eljárási jog	14
III. Személyi jog	24
IV. Családi jog	29
V. Dologi jog	36
VI. Öröklési jog	50
VII. Kötelmi jog. Általános rész	60
VIII. Kötelmi jog. Különös rész	86
Felhasznált irodalom	101

ELŐSZÓ

Jelen feladatgyűjtemény abból a célból készült, hogy a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karán folyó osztatlan jogászképzés keretében a Római jog gyakorlat 1–3. című tanegységek anyagát képezze. Az itt szereplő elméleti kérdésekkel a tananyag lényeges pontjai felé kívánjuk orientálni mind a nappali, mind a levelező képzésben résztvevő hallgatókat, szeretnénk elősegíteni a tanulás során a gyakorlást és a megszerzett tudás ellenőrzését. Ettől is fontosabbnak tartjuk azonban, hogy a hallgatók feladatok és jogesetek megoldása által megértsék a különböző jogintézmények célját, lényegét, a jogszabályok közötti összefüggéseket, felismerjék azt, hogy a római jog hogyan működött a gyakorlatban, s ezáltal elsajátítsák a problémaorientált jogászi gondolkodásmód alapjait. A római jogi tananyag elsajátítására is igaz Iulius Caesar híres megállapítása, amely szerint „Rerum omnium magister usus”, vagyis „Minden dolog tanítómestere a gyakorlás”.

A feladatgyűjtemény tanszékünk három oktatójának közös munkája. A feladatsorok összeállításában és a végső változatba bekerülő jogesetek kiválogatásában három joghallgató is részt vett – Ivancsó Balázs Zoltán, Kiss Benjámin és Puskás Anna –, akik hallgatói szempontból folyamatosan ellenőrizték és hasznos észrevételeikkel segítették a munkát, mely az Igazságügyi Minisztérium támogatásával valósult meg a „Jogászképzés színvonalának emelését célzó programok” keretében.

Miskolc, 2017. május 29.

A szerkesztő

I. TÖRTÉNETI RÉSZ

1. RÓMA ÁLLAMSZERVEZETE A KIRÁLYKORBAN ÉS A KÖZTÁRSASÁG IDEJÉN

- A hagyomány szerint mikor alapították Rómát?
- Milyen szervezeti egységekből állt az ősi (archaikus) római társadalom?
- Mi volt az első államforma Rómában, és az meddig tartott?
- Mik voltak a fő állami szervek a királyság korában?
- Milyen fő funkciói voltak a királynak?
- Milyen fő funkciói voltak a szenátusnak a királykorban?
- Milyen fajtái alakultak ki a népgyűlésnek (comitia)?
- Mi alapján szerveződött a comitia curiata?
- Mi alapján szerveződött a comitia centuriata?
- Mi alapján szerveződött a comitia tributa?
- Mikortól meddig tartott a köztársaság államformája Rómában?
- Mik voltak a fő állami szervek a köztársaság korában?
- Sorolja fel az imperiummal rendelkező magistratusokat!
- Milyen fő elemekből állt a magistratusok imperiuma?
- Mit jelent a iurisdictio?
- Mely magistratus feladata volt a iurisdictio Kr. e. 509–367 között?
- Mely magistratus feladata volt a iurisdictio Kr. e. 367 után?
- Mit jelent a coercitio?
- Mondjon példát rendkívüli magistratusra!
- Mondjon példákat olyan magistratusokra, akik nem rendelkeztek imperiummal!
- Milyen fő elemekből állt a magistratusok potestasa?
- Mely magistratus feladatát képezte a közrend fenntartása?
- Mely magistratus feladatát képezte az államkincstár felügyelete?
- Mely magistratus állította össze a polgárok, a szenátorok és a lovagok névjegyzékét?
- Mely magistratus felügyelte az erkölcsi normák (mos) betartását?
- Mit jelentett az annuitas a magistratusok vonatkozásában?
- Mondjon kivételeket e főszabály alól!
- Mit jelentett a collegialitas a magistratusok vonatkozásában?
- Mondjon kivételeket e főszabály alól!
- Mi tartozott a comitia curiata hatáskörébe?
- Mi tartozott a comitia centuriata hatáskörébe?
- Mi tartozott a comitia tributa hatáskörébe?
- Mi volt a formátlan népgyűlés (contio) funkciója?

2. A PATRÍCIUSOK ÉS A PLEBEIUSOK KÜZDELME

- Kik voltak a patríciusok?
- Kik voltak a plebejusok?
- Mi volt a concilium plebis?
- Miért jelentett problémát a plebejusok számára a király elűzése?
- Mikor és milyen célból állították fel a néptribunusi hivatalt?
- Mikor készült el a XII táblás törvény?
- Milyen követelés teljesült a XII táblás törvény elkészítésével és kihirdetésével?
- Mikor született és miről rendelkezett a lex Canuleia?
- Mikor születtek és miről rendelkeztek a leges Liciniae Sextiae?

Mikor született és miről rendelkezett a lex Poetelia Papiria?
Mikor született és miről rendelkezett a lex Ogulnia?
Mikor született és miről rendelkezett a lex Hortensia?

3. AZ ARCHAIKUS KOR NORMÁI, A XII TÁBLÁS TÖRVÉNY

Mik a fő különbségek az archaikus kor különböző normacsoportjai (ius, fas, mos) között?
Mondjon példát a ius és a fas kapcsolatára!

Mi volt a ius fetiale?

Főként mit korlátoztak a mos szabályai?

Milyen rendkívüli magistratusok alkották meg a XII táblás törvényt?

Honnan ismerjük a XII táblás törvény tartalmát?

Milyen normarétegek különböztethetők meg a XII táblás törvényben?

Mondjon példát törzsi-szokásjogi eredetű normára!

Mondjon példát szakrális eredetű normára!

Mondjon példát legiszlátív eredetű normára!

Mit jelent a törvény kazuisztikus jellege?

Kik fejlesztették tovább a törvény szabályait és milyen módszerekkel?

Milyen eredetű normák a XII táblás törvény alábbi büntetőjogi rendelkezései:

- 8.9.: más termésének éjjeli lelegeltetése vagy levágása esetén a serdült korú elkövetőt fel kell áldozni Ceres tiszteletére;
- 8.2.: a tagcsönkítés büntetése kiegyezés hiányában talio-büntetés;
- 8.16.: a tetten nem ért tolvaj büntetése kétszeres pénzbüntetés;
- 8.11.: szabad ember csontjának eltöréséért 300 as pénzbüntetést kell fizetni.

4. RÓMA TÁRSADALMA, ÁLLAMSZERVEZETE ÉS JOGFEJLŐDÉSE A CSÁSZÁRKORBAN

Ki volt az első császár, mikortól uralkodott?

Hogy nevezzük a császárság első formáját, mi volt a fő jellemzője?

Milyen tisztségekkel és főbb jogkörökkel rendelkezett a princeps?

Milyen főbb államszervezeti változások történtek még a principátus korában (népgyűlések, szenátus, főhivatalnokok vonatkozásában)?

Ki, mikor adta ki a constitutio Antoniniana-t, és miről szolt e rendelet?

Hogy nevezzük a császárság második formáját, mi volt a fő jellemzője?

Kinek a nevéhez fűződik a dominátus megteremtése?

Milyen két fő csoportra tagolódik a társadalom a dominátus korában?

Hogyan tagolódott a dominátus államszervezete?

Sorolja fel a központi kormányzati szerveket!

Milyen két fő ágazatra tagolódott a birodalom területi igazgatása?

Milyen területi egységekből állt a birodalom?

Milyen szintjei voltak a polgári igazgatásnak?

Mi a vulgárjog?

Mondjon példát a jogalkotás terén a kereszténység hatására!

5. A JOG FOGALMA ÉS KATEGÓRIÁI

Mi az alanyi jog?

Mi a tárgyi jog?

Mi a ius civile?

Mondjon példát civiljogi jogintézményre!

Mit jelent a ius civile merevsége és formalizmusa?
 Mi a ius praetorium?
 Mondjon példát a praetorok által bevezetett jogintézményre!
 Mit jelent a ius praetorium rugalmassága és méltányossága?
 Mi az aequitas?
 Mi a ius gentium kétféle jelentése?
 Mondjon példát olyan jogintézményre, melyet minden ókori nép ismert?
 Mi a ius naturale?
 Mondjon példát természetjogi elvre!
 A ius gentium mely jogintézménye ellentétes a természetjoggal?
 Mit szabályoz a ius publicum?
 Mondjon példát közjogi szabályra!
 Mit szabályoz a ius privatum?
 Mondjon példát magánjogi szabályra!
 Mi a ius cogens?
 Mondjon példát kogens szabályra!
 Mi a ius dispositivum?
 Mondjon példát diszpozitív szabályra!

Mely jogi kategóriákba sorolhatók az alábbi szabályok:

a) ius civile vagy ius praetorium?

- a tetten ért tolvaj büntetésből rabszolgává vált;
- a tetten ért tolvaj büntetése négyszeres pénzbüntetés;
- a szerződést akkor is teljesíteni kell, ha a szerződéskötés során megtévesztés történt;
- a szerződéskötés során megtévesztett fél kérelmére visszaállítható a szerződéskötés előtti állapot;
- a szerződéskötés során megtévesztett fél a per során alperesként kifogással élhet;
- a rabszolgát kalapfeltétellel fel lehet szabadítani;
- a rabszolgát szabadságper által fel lehet szabadítani.

b) ius civile vagy ius gentium?

- azonos nemű személyek nem köthetnek házasságot egymással;
- senatori rangú személy nem köthet házasságot felszabadított rabszolgával;
- testvérek nem köthetnek házasságot egymással;
- a tartományi helytartó nem köthet házasságot a tartomány lakosával;
- a rabszolganő rabszolgagyermeket szül;
- aki hadifogságba esik, rabszolgává válik;
- a kincs azé, akinek az ingatlanában találták;
- az ingatlant két év alatt lehet elbirtokolni;
- a gyümölcsön elválással tulajdont szerez az anyadolog tulajdonosa;
- ha az apai hatalom alatt álló fiú vagyoni jogot szerez, azt az apjának szerzi;
- ha az apa a fiát háromszor eladja, a fiú szabadul apja hatalma alól.

c) ius publicum vagy ius privatum?

- ha a házasságot vallási szertartással kötik, azon tíz tanúnak kell jelen lennie;
- a comitia curiata döntéseit szavazással hozza, minden curiának egy szavazata van;
- stipulatio esetén ugyanazzal az igével kell válaszolni, amivel kérdeztek;
- a praetori jog szerint az írásbeli végrendeleten 7 tanú pecsétjének kell szerepelnie;

- 43 év alatti személyt nem lehet consullá választani;
- minden római férfi 25 és 60 éves kora között köteles házasságban élni;
- a házastársak között az ajándékozás tilos;
- az állami mezőgazdasági ingatlan örökhaszonbérbe adható évi bér fizetése ellenében;
- az elmebeteg által kötött szerződés semmis.

d) ius cogens vagy ius dispositivum?

- 40 év alatti személyt nem lehet praetorrá választani;
- a bérlő kártérítési felelősséggel tartozik, ha ellopják tőle a dolgot;
- ha a házasságot vallási szertartással kötik, azon tíz tanúnak kell jelen lennie;
- a vevő az áru rejtett hibáiért felelősséggel tartozik;
- stipulatio esetén ugyanazzal az igével kell válaszolni, amivel kérdeztek;
- az adásvétel megkötése után a vis maior veszélyét a vevő viseli;
- a szolgáltatást az adós helyett bárki teljesítheti;
- a szolgáltatás bárhol teljesíthető, amely nem alkalmatlan a hitelező számára;
- a praetori jog szerint az írásbeli végrendeleten 7 tanú pecsétjének kell szerepelnie;
- társaság alapításakor a tagok vagyoni hozzájárulásának egyenlőnek kell lennie;
- senki sem tölthet be egyszerre kétféle magistraturát.

6. A JOGALKALMAZÁS

Mi a jogalkalmazás?

Mondjon olyan elvet, mely az alkalmazandó jogszabály kiválasztásakor irányadó!

Mi az interpretatio?

Milyen általános elvei vannak a jogszabály értelmezésének?

Milyen módszerei vannak a jogszabály értelmezésének?

Eredménye szempontjából milyen típusai vannak a jogszabály értelmezésének?

Mi az analógia?

Mi a törvényanalógia?

Mi a joganalógia?

A lex Aquilia első fejezete a következőképpen rendelkezett: „ha valaki egy idegen rabszolgát vagy egy olyan idegen négylábút, amely marha-számba megy, jogellenesen megöl, amennyit az a dolog abban az évben a legtöbbet ért, annyinak adására ítéljék őt a tulajdonos javára” (Gai. 3.210; Brósz Róbert ford.).

Alkalmazható-e a törvény idézett rendelkezése a következő tényállások esetén:

- Gaius egy kővel olyan erősen megdobta a szomszédja kakasát, hogy az megdöglött.
- Titusnak volt egy engedetlen rabszolgája. A szolga egy alkalommal nagyon feldühítette gazdáját. Titus fogott egy botot és azzal erősen fejbe vágta szolgáját. A szolga a sérülésbe belehalt.
- Aulus a kocsmában szóváltásba keveredett, majd összeverekedett Gaius rabszolgájával. A szolga életveszélyes sérüléseket szenvedett, de mivel Gaius parancsára gondosan ápolták, felépült.
- Marcus egy sikátorban karddal rátámadt Gaiusra, aki éppen a rabszolgájával igyekezett hazafelé. A szolga gazdája védelmére kelt, mire Marcus leszúrta a szolgát. A hű szolga összerogyott és pár perc múlva meghalt.
- Titus rabszolgája egy sikátorban karddal rátámadt Brutusra. Brutus elhajolt a vágások elől, majd ő is előhúzta kardját és ledöfte támadóját, aki azonnal meghalt.

Példák a XII táblás törvényből értelmezési problémákra:

- (1.3) ha a perbehívott személyt betegség vagy öregség akadályozza, a perbehívó köteles fogatot adni (Mikortól tekinthető valaki betegnek ill. öregnek?)
- (2.2) ha a bíró vagy a felek egyike súlyosan beteg, a tárgyalást el kell halasztani (Mikortól súlyos a betegség?)
- (4.1) a különösen alaktalan gyermeket gyorsan meg kell ölni (Mikor tekinthető az újszülött különösen alaktalannak?)
- (4.2a) az apa megölheti a fiát (S az apának joga van megvernie a fiát?)
- (6.8) az épületbe beépített gerendát nem szabad kiperelni (S ha követ vagy téglát építettek be, azt ki szabad perelni?)
- (7.10) a más telkére áthulló makkot össze szabad szedni (Kinek szabad összeszednie a makkot? Mi van, ha nem makk, hanem alma vagy körte hull át a szomszédba?)
- (8.11) aki más fáját jogtalanul kivágja, fizessen minden egyes fáért 25 as pénzbüntetést (Mi van, ha nem fát, hanem szőlőtökét vágják ki jogellenesen?)
- (8.12) az éjjel tetten ért tolvajt meg szabad ölni (Ezek szerint a nappal tetten ért tolvajt nem szabad megölni? Mikortól meddig tart az éjszaka?)
- (8.26) éjjel nem tartható a városban gyűlés (Ezek szerint nappal tartható a városban gyűlés? Éjjel a városon kívül tartható-e gyűlés? Mikortól meddig tart az éjszaka? Hány ember összejövetele tekinthető gyűlésnek? Hol van a város határa?)
- (10.1) a városon belül halottat eltemetni tilos (Ezek szerint a városon kívül szabad temetni?)
- (10.5) tilos a halott csontjait összegyűjteni, hogy utólag eltemessék, kivéve, ha valaki a háborúban vagy idegenben halt meg (Ez milyen típusú értelmezés?)
- (10.8) aranyat nem szabad eltemetni a halottal, de ez nem vonatkozik a halott szájában lévő aranyfogra (Ez milyen típusú értelmezés?)

7. A JOGFORRÁSOK ÉS A JOGALKOTÁS

Mit nevezünk alanyi jogforrásnak?

Mondjon példát alanyi jogforrásra!

Mi nevezünk tárgyi jogforrásnak?

Tárgyi jogforrások az ókori Rómában:

- szokásjog (consuetudo)
- törvény (lex)
- magisztrátusi hirdetmény (edictum)
- szenátusi határozat (senatus consultum, rövid.: SC)
- császári rendelet (constitutio)
- jogtudomány (iurisprudentia)

Mi a szokásjog?

Példák szokásjogi szabályra:

- közeli rokonok házasságkötésének tilalma (D. 23.2.39.1)
- házastársak közötti ajándékozási tilalom (D. 24.1.1)
- az apagyilkos kivégzésének módja: zsákba varrás különféle állatokkal és folyóba vagy tengerbe vetés (D. 48.9.9 pr.)

A szokásjog funkciói a törvénnyel kapcsolatban:

- törvény pótlása
- törvény értelmezése
- törvény lerontása

Példák törvényrontó szokásra:

- a civiljogi perrend a lex Aebutia hatályba lépése után kikopott a gyakorlatból (Gai. 4.30)
- a nemzetség törvényes öröklése (amiről a XII táblás törvény rendelkezett) kikopott a gyakorlatból (Gai. 3.17)
- a lex Genucia (Kr. e. 342) által elrendelt ügyleti kamattilalmat a gyakorlatban nem alkalmazták (App. BC 1.54)
- a lex Aquilia (Kr. e. 286) második fejezetét (mely a hitelezőnek – az adósság elengedése által – kárt okozó ügyleti képviselőt rendelte büntetni) egy idő után nem alkalmazták (D. 9.2.27.4)
- a családgyermek noxába adása kikopott a gyakorlatból (Inst. 4.8.7)

Mit neveznek törvénynek a köztársaság korában?

A törvényhozás (legislatio) menete a köztársaság korában:

- (1) a törvényjavaslat elkészítése,
- (2) a javaslat megvitatása,
- (3) a javaslat megszavazása,
- (4) a törvény jóváhagyása,
- (5) a törvény kihirdetése.

Kinek a feladata volt a törvényjavaslat elkészítése?

Hol (milyen keretek között) vitatták meg a törvényjavaslatot?

Hol (milyen keretek között) szavazták meg a törvényjavaslatot?

Melyik állami szerv hatáskörébe tartozott a megszavazott törvény jóváhagyása?

Ki gondoskodott a törvény kihirdetéséről?

Mi a különbség a lex lata (= lex rogata) és a lex data között?

Milyen részekből áll a lex rogata?

Mit tartalmaz a törvény fejirata?

Mit tartalmaz a törvény rendelkező része?

Mit tartalmaz a törvény szankció-része?

Mi a szankció két alapvető típusa?

E két fő szankciótípus hogyan kombinálható?

Törvény típusa a szankció szempontjából	Szankció:	
	Érvénytelenség	Büntetés
lex plusquamperfecta	+	+
lex perfecta	+	-
lex minusquamperfecta	-	+
lex imperfecta	-	-

Mi a jogkövetkezménye az alábbi tényállásoknak:

- egy szenátor feleségül vesz egy színésznőt,
- X feleségül veszi a saját húgát,
- egy özvegyasszony a gyászév letelte előtt újra férjhez megy,

- X erőszakkal szerződéskötésre kényszeríti Y-t,
- X szerződésben vállalja, hogy narancssárgára festi az eget,
- X szerződéskötés során becsapja a minor Y-t,
- X a feleségének ajándékoz egy lovat,
- X (öt helyett) négy tanú előtt mancipálja a lovát Y részére,
- egy rabszolga írásbeli végrendeletet készít,
- a 19 éves rabszolgaartó felszabadítja a 45 éves rabszolgát,
- a 19 éves rabszolgaartó felszabadítja a 20 éves rabszolgát,
- a 16 éves rabszolgaartó felszabadítja a 45 éves rabszolgát,
- X pénzkölcsönt folyósít egy 30 éves filius familias részére.

Mikor vált jogforrássá a szenátusi határozat?

Mondjon példákat szenátusi határozatokra!

Miről rendelkezett a SC Macedonianum?

Miről rendelkezett a SC Vellaeum?

Miről rendelkezett a SC Claudianum?

Miről rendelkezett a SC Silianum?

Mi volt a magistratusi edictum?

Mely magistratusok edictumai voltak jelentősek?

Ki, mikor, kinek a parancsára készített edictumgyűjteményt?

Hogyan nevezték ezt az edictumgyűjteményt?

A római jogtudomány fejlődésének korszakai:

1. archaikus kor Róma alapításától a Kr. e. 3. sz. közepéig	a jogtudomány a pontifexek titkos tudománya, jogfejlesztés pontifikális interpretatio útján, kazuisztika
2. préklasszikus kor Kr. e. 3. sz. közepétől a Kr. e. 1. sz. végéig	világi jogtudósok, különböző jogász-tevékenységi formák, görög filozófia hatása (ius gentium, ius naturale, aequitas)
3. klasszikus kor Kr. e. 1. sz. végétől a Kr. u. 3. sz. közepéig	responsumok jogforrássá válása, jogi iskolák, magisztratusi edictumok kodifikálása, görög filozófia (pl. sztoikus etika) hatása
4. posztklasszikus kor Kr. u. 3. sz. közepétől 527-ig	vulgárjog, császári rendeletek kodifikálása, keresztény hatás
5. iustinianusi kor 527–565	császári rendeletek és jogtudósi vélemények kodifikálása, absztrakció, keresztény hatás

Milyen formái voltak a jogtudósi tevékenységnek?

cavere	szerződések, végrendeletek szerkesztése
agere	perbeli cselekmények irányítása
consulere	jogi tanácsadás magisztratusoknak
respondere	szakvélemények adása vitás jogi kérdésekben
scribere	jogtudományi művek (pl. kommentárok) írása
docere	a jog tanítása

Mi volt a responsum?

A jogtudomány jogforrássá válásának útja:

- Augustus egyes jogtudósokat hivatalosan felhatalmazott szakvélemények adására,
- Tiberius lehetővé tette, hogy a szakvéleményeket későbbi, hasonló ügyekben újra felhasználják,
- Hadrianus kimondta, hogy az elismert jogtudósok egybehangzó véleménye törvényerővel bír.

Milyen jogi iskolák működtek a klasszikus korban?

Mondjon példát olyan kérdésre, mellyel kapcsolatban eltérően vélekedtek a szabinianusok és a prokuliánusok!

Sorolja fel az öt klasszikus remekjogászt!

Mit jelent és kinek a nevéhez fűződik az ún. institutio-rendszer?

personae	res	actiones
személyi és családi jog	vagyongjog (dologi, kötelmi, öröklési jog)	eljárási jog

Ki különböztette meg elsőként a közjogot a magánjogtól?

Ki, mikor bocsátotta ki, s miről rendelkezett az idézési törvény (lex citationis)?

Milyen fajtái voltak a principátus idején a császári rendeleteknek?

Milyen császári rendeletgyűjtemények készültek a III. század végén?

Melyik codex volt az első hivatalos rendeletgyűjtemény?

Sorolja fel a iustinianusi törvénykönyveket!

Ezek mikor készültek és mit tartalmaznak?

Mit jelent a kompiláció?

Mit jelent az interpoláció?

Mondjon példát interpolációra!

A császári rendeletek típusai a principátus korában:

rendelettípus	rendelet jellege	példák
edictum	általános rendelkezés	Caracalla császár a birodalom valamennyi szabad lakosára kiterjesztette a római polgárjogot; I. Theodosius császár megparancsolta, hogy minden keresztény a katolikus irányzatot kövesse
mandatum	hivatalnokoknak szóló utasítás	I. Constantinus császár megparancsolta a helytartóknak, hogy adják vissza a keresztényeknek az elkobzott javaikat
rescriptum	jogi kérdésre adott válasz	Traianus császár azt válaszolta Plinius helytartónak, hogy fel lehet menteni a kereszténység vádjá alól azt, aki korábban keresztény volt, de elhagyta a keresztény hitet
decretum	peres ügyben hozott ítélet	Marcus Aurelius császár egy ítéletében követelése elvesztésével büntette azt a hitelezőt, aki önhatalmúlag lefoglalta adósa vagyontárgyait

Jogszabálygyűjtemények:

gyűjtemény neve	tartalma	elkészítése
Edictum perpetuum	magistratusi hirdetmények (edictumok)	130 k. Hadrianus parancsára készítette Salvius Iulianus
Codex Gregorianus	császári rendeletek	291-ben készítette Gregorius jogtudós (magángyűjtemény)
Codex Hermogenianus	császári rendeletek	295-ben készítette Hermogenianus (magángyűjtemény)
Codex Theodosianus	császári rendeletek	438-ban készült el II. Theodosius parancsára
Codex Iustinianus (I. változat)	császári rendeletek	528-ban készült el Iustinianus parancsára
Digesta	jogtudósok műveiből vett részletek	533-ban készült el Iustinianus parancsára
Codex Iustinianus (II. változat)	császári rendeletek	534-ben készült el Iustinianus parancsára
Novellae	534 után kibocsátott császári rendeletek	6. század során több ilyen gyűjtemény is készült

A Corpus iuris civilis részei:

- Institutiones
- Digesta
- Codex Iustinianus (II. változat)
- Novellae

II. Eljárási jog

1. AZ ÖNHATALMÚ JOGÉRVÉNYESÍTÉS

Az önhatalom mely formájával találkozunk az alábbi esetekben?

- X felfeszíti Y lakásának ajtaját, s éppen be akar lépni, amikor Y a zajra előjön, megragadja X-et és erőszakot alkalmazva megakadályozza, hogy X behatoljon a lakásba.
- X az utcán kitépi Y kezéből annak táskáját és elrohan vele. Y üldözőbe veszi X-et, pár száz méter után utoléri és erőszakkal visszaveszi tőle a táskát.
- X és Y évek óta gyűlölik egymást. Egy este X az utcán szolgálival elfogja Y egyik szolgáját, a szolgát jól megverik. Másnap Y a szolgálival elfogja X egyik szolgáját, akit jól megvernek.
- X kölcsön adott Y-nak 500 sestertiust. Y az összeget lejáratkor nem tudta visszafizetni. X többször felszólította Y-t a teljesítésre. A harmadik eredménytelen felszólítás után X elment Y lakására, s Y tiltakozása ellenére levett a falról egy értékes festményt és azt elvitte. X azt mondta, hogy visszaadja a festményt, ha Y visszafizeti a kölcsön kapott összeget.

2. AZ ELÉVÜLÉS

- X március 5-én kölcsön adott Y-nak 500 sestertiust azzal, hogy az összeget május 31-ig kell visszafizetni. Mikor kezdődik a követelés elévülése?
- Y lejáratkor nem teljesít. X június 20-án felszólítja Y-t a teljesítésre. Van-e hatása ennek az elévülésre?
- Y lejáratkor nem teljesít. Április 15-én háború tör ki, ami november 20-ig tart. Van-e hatása ennek az elévülésre?

3. A VÉLELEM ÉS A FIKCIÓ

- X 175-ben feleségül veszi Z-t. 176-ban gyermekük születik, N. X-et 177 áprilisában Germániába küldik harcolni, ahonnan X soha nem tér vissza. X 180 októberében meghal egy csatában. Z közben, 179-ben újabb gyermeket szül, M-t. Az apaság vélelme szerint ki M apja? Sérti-e N érdekeit a vélelem alkalmazása? Mit tehet N gyámja?
- X házasulatlan és nincs gyermeke, van három testvére, akik közül B-t szereti a legjobban. X ezért végrendeletében egyedüli örökösévé nevezi ki B-t. X elmegy a háborúba, ahol hadifogságba esik. X a fogságban meghal. Milyen hatással van a fogságba esés X státuszára (jogállapotára)? Érvényes-e X végrendelete? Ki tarthat igényt X hagyatékára?
- X és Y házasok, két gyermekük van, a tízéves (apai hatalom alatt álló) N és a tizenhatéves (emancipált) M. X végrendeletében a két gyermekét nevezte ki örököséivé 1/2-1/2 arányban. Az önjogú M végrendeletében az unokatestvérét, K-t nevezte ki örökösévé. A család úgy dönt, hogy meglátogatják az Afrikában élő rokonaikat. Hajóra szállnak, egy tengeri viharban azonban a hajó elsüllyed, s mind a négyen (X, Y, N, M) meghalnak. Mire tarthat igényt K?

Megdönthető vélelmek:

- a vádlott ártatlanságára vonatkozó vélelem
- a férj apaságára vonatkozó vélelem
- a közös veszélyben elhaltak halálának sorrendjére vonatkozó vélelem
- a nő házasság alatti szerzeményeire vonatkozó vélelem (praesumptio Muciana)
- az eltűnt személy életben létére vonatkozó vélelem
- a dolog elbirtoklásra alkalmasságának véelme
- a birtoklás folyamatosságának véelme elbirtoklásnál
- jóhiszeműség véelme elbirtoklásnál
- a birtokos jóhiszeműségének véelme gyümölcsszerzésnél
- a birtokos jóhiszeműségének véelme beruházások körében
- a birtokos jóhiszeműségének véelme a károk elszámolásakor tulajdoni perben
- vétkesség véelme az adósi kárfelelősség körében

Megdönthetetlen vélelmek:

- a gyermek a születésétől visszafelé számított 182. és 300. nap között fogantatott (ma megdönthető!)
- a törvény rendelkezéseit mindenki ismeri (ezért a törvény nemtudására – bizonyos kivételektől eltekintve – senki sem hivatkozhat!)
- akinél házkutatás során megtalálják a lopott dolgot, tolvajnak tekintendő
- aki a házkutatást nem engedélyezi, tolvajnak tekintendő
- ha a felségsértési per vádlottja öngyilkosságot követ el, bűnösnek tekintendő (s így hagyatéka elkobozható a kincstár javára)

Fikciók:

- a méhmagzatot jogképessége szempontjából úgy kezelték, mintha már megszületett volna
- az ellenség fogságában elhunyt személy végrendeletének ügyében úgy jártak el, mintha az illető még fogságba esése előtt halt volna meg (fictio legis Corneliae)
- a peregrinust a formuláris perben úgy tekintették, mintha római polgár lett volna
- a bonitár tulajdon védelme körében úgy tekintették, mintha az elbirtoklási idő már letelt volna
- az emancipált fiút a praetor a törvényes öröklés terén úgy tekintette, mintha suus volna
- a iustinianusi jogban annak a házassága, aki kolostorba vonult, olyan jogkövetkezményekkel szűnt meg, mintha az illető meghalt volna

4. AZ ELJÁRÁSI JOG FEJLŐDÉSE

- Kr. e. 451/450: a XII táblás törvény tartalmazza a legis actio sacramento, a legis actio per iudicis seu arbitri postulationem, a legis actio per manus iniunctionem és a legis actio per pignoris capionem szabályait.
- Kr. e. 367: a praetori tisztség felállítása.
- Kr. e. 326: a lex Poetelia Papiria módosítja a legis actio per manus iniunctionem szabályait.
- Kr. e. 250 körül a lex Silia és a lex Calpurnia bevezeti a legis actio per conditionem-et.
- Kr. e. 242: a praetor peregrinus tisztségének felállítása. Megkezdődik a praetori perrend (formuláris eljárás) kialakítása peregrinusokat érintő ügyekben.

- Kr. e. 150 körül: a lex Aebutia lehetővé teszi a praetori perrend (formuláris eljárás) alkalmazását római polgárok egymás közötti jogvitáiban.
- Kr. e. 17: Augustus császár betiltja a civiljogi perrend (legis actiók eljárások) további alkalmazását. Megkezdődik a császári perrend (cognitiós eljárás) kialakítása.
- Kr. u. 342: II. Constantinus császár betiltja a praetori perrend (formuláris eljárás) további alkalmazását. Innentől csak a császári perrend (cognitiós eljárás) alkalmazható.

5. A CIVILJOGI PERREND (LEGIS ACTIÓS ELJÁRÁS)

A legis actio sacramento in rem menete:

Perbehívás (aki pert akar indítani, perbe hívja a másik felet).

Praetor előtti (in iure) szakasz:

- A felperes keresetet kér a praetortól (engedélyt kér a perindításra, megjelölve, hogy milyen pert kíván indítani s ki ellen).
- A praetor (ha úgy látja, hogy adottak a perindítás feltételei) keresetet ad (engedélyt ad a perlésre).
- A felperes rámutat az alperesnél lévő dologra és azt magának vindikálja (azt állítja, hogy az a dolog a római jog szerint az övé).
- Ha az alperes hallgat vagy elismerő nyilatkozatot tesz (elismeri, hogy a nála lévő dolog a felperesé), a praetor a felperesnek ítéli a dolgot és az eljárás véget ér.
- Ha az alperes kontravindikál (ő is igényt tart a dologra azt állítva, hogy az a római jog szerint az övé), folytatódik az eljárás.
- A praetor (kontravindikáció esetén) indoklást kér a felektől.
- A felek megindokolják állításukat (pl. a felperes azt állítja, hogy azt a dolgot ő az apjától örökölte, az alperes azt állítja, hogy azt a dolgot ő a piacon vette).
- A praetor annak a félnek ítéli a dolog birtokát, akinek az állítását valószínűbbnek látja.
- A vesztes fél megesküszik, hogy igazat mondott és leteszi az esküpenzt, majd eskütételre és esküpenz letételére hívja fel a nyertes felet.
- A nyertes fél is megesküszik, hogy igazat mondott és ő is leteszi az esküpenzt.
- A praetor esküdtbíró jelöl ki a vita eldöntésére.
- A praetor felhívja azokat a jelenlévő polgárokat, akik a lezajlott eljárási cselekmények tanúi voltak, arra, hogy szükség esetén tanúsítsák az eljárás szabályszerű lefolyását.

Esküdtbíró előtti (apud iudicem) szakasz:

- A praetor előtti szakasz nyertese köteles bizonyítani állítását.
- Sikeres bizonyítás esetén a bíró is neki ítéli a dolgot (ebben az esetben többé senki nem vitathatja a pernyertes fél tulajdonjogát, mivel az bizonyítást nyert).
- Bizonyítás hiányában a bíró a másik félnek ítéli a dolgot, anélkül, hogy az bizonyítaná a tulajdonjogát (ebben az esetben harmadik személy újabb perben vitathatja a pernyertes fél tulajdonjogát, mivel az nem nyert bizonyítást).
- A pernyertes fél visszakapja az általa letett esküpenzt, pervesztes fél az általa letett esküpenzt elveszti az állam javára.

(Vö. Zlinszky János: *Állam és jog az ősi Rómában*. Budapest, 1996, 152 skk.)

A legis actio per iudicis seu arbitri postulationem felperese a praetor előtt a következőket mondta az alperesnek: „Te stipulatio alapján 500 sestertiusszal tartozol nekem. Elismered vagy tagadod?” Mit kellett tehát a felperesnek megjelölnie?

A legis actio per conditionem felperese a praetor előtt a következőket mondta az alperesnek: „Te 500 sestertiusszal tartozol nekem. Elismered vagy tagadod?” Mit kellett tehát a felperesnek megjelölnie? Mit nem kellett megjelölnie?

6. A PRAETORI PERREND (FORMULÁRIS ELJÁRÁS)

A formula alkatrészei:

Rendes alkatrészek (a praetor hivatalból felveszi a formulába)	Rendkívüli alkatrészek (a praetor kérelemre veszi fel a formulába)
<ul style="list-style-type: none"> • bírókinvezés • intentio: a felperes követelése (certa vagy incerta) • demonstratio: a követelés pontosabb körülírása (incerta intentio esetén) • condemnatio: marasztaló ill. felmentő ítélet hozatalára való utasítás • adiudicatio: civiljogi tulajdonba adásra való utasítás osztóperekben 	<ul style="list-style-type: none"> • exceptio: alperes kifogása (egy további körülmény megvizsgálására való utasítás) • praescriptio: többnyire ugyanaz, mint az exceptio (a formula elejére helyezve)

Példák formulákra

(1) X kölcsön adott Y-nak 500 sestertiust, amit Y lejáratkor nem fizetett vissza. Y többszöri felszólítás ellenére sem fizet. X pert (condictio certae pecuniae) indít Y ellen.

A perben a praetor a következő formulát bocsátja ki:

Gaius legyen a bíró! Ha bizonyítást nyer, hogy az alperes 500 sestertiusszal tartozik a felperesnek, bíró, marasztald az alperest 500 sestertius megfizetésére a felperes javára, ha nem nyer bizonyítást, mentsd fel!

Ebben a formulában három alkatrész szerepel:

1. bírókinvezés: Gaius legyen a bíró!
2. intentio: Ha bizonyítást nyer, hogy az alperes 500 sestertiusszal tartozik a felperesnek,
3. condemnatio: bíró, marasztald az alperest 500 sestertius megfizetésére a felperes javára, ha nem nyer bizonyítást, mentsd fel!

(2) X kölcsön adott Y-nak 500 sestertiust, amit Y lejáratkor nem fizetett vissza. Több évtized eltelik, mire a felek újra találkoznak, X-nek eszébe jut a kölcsönadott pénz, amit visszaker Y-tól, Y azonban nem fizet. X pert (condictio certae pecuniae) indít Y ellen. Y elévülésre hivatkozva kifogással (exceptio longi temporis) él.

A perben a praetor a következő formulát bocsátja ki:

Gaius legyen a bíró! Ha bizonyítást nyer, hogy az alperes 500 sestertiusszal tartozik a felperesnek, és a követelés még nem évült el, bíró, marasztald az alperest 500 sestertius megfizetésére a felperes javára, ha nem nyer bizonyítást, mentsd fel!

Ebben a formulában négy alkatrész szerepel:

1. bírókinvezés: Gaius legyen a bíró!
2. intentio: Ha bizonyítást nyer, hogy az alperes 500 sestertiusszal tartozik a felperesnek,
3. exceptio: és a követelés még nem évült el,
4. condemnatio: bíró, marasztald az alperest 500 sestertius megfizetésére a felperes javára, ha nem nyer bizonyítást, mentsd fel!

(3) X megfenyegeti Y-t, hogy felgyújtja a házát, ha nem ígéri meg stipulációban számára, hogy fizet neki 500 sestertius. Lejáratkor Y ígérete ellenére nem fizet. X ezért pert (condictio certae pecuniae) indít Y ellen. Y a praetor előtt X csalárdságára hivatkozva kifogással (exceptio doli) él.

A perben a praetor a következő formulát bocsátja ki:

Gaius legyen a bíró! Ha bizonyítást nyer, hogy az alperes 500 sestertiusszal tartozik a felperesnek, és a felperest semmilyen csalárdság sem terheli, bíró, marasztald az alperest 500 sestertius megfizetésére a felperes javára, ha nem nyer bizonyítást, mentsd fel!

Ebben a formulában négy alkatrész szerepel:

1. bírókinvezés: Gaius legyen a bíró!
2. intentio: Ha bizonyítást nyer, hogy az alperes 500 sestertiusszal tartozik a felperesnek,
3. exceptio: és a felperest semmilyen csalárdság sem terheli,
4. condemnatio: bíró, marasztald az alperest 500 sestertius megfizetésére a felperes javára, ha nem nyer bizonyítást, mentsd fel!

(4) X eladott egy lovat Y-nak. Az áru a szerződés megkötésekor átadásra került, a vételárat két hónapon belül kellett volna kifizetni. A vevő a vételárat lejáratkor nem fizette meg. X többször felszólította Y-t a fizetésre, majd – mivel Y továbbra sem fizetett – pert (actio venditi) indított ellene.

A perben a praetor a következő formulát bocsátja ki:

Gaius legyen a bíró! Mivel a felperes eladott egy lovat az alperesnek, amit emiatt az alperes a felperesnek adni, tenni tartozik a jóhiszeműség alapján, abban, bíró, marasztald az alperest a felperes javára, ha tartozás nem nyer bizonyítást, mentsd fel!

Ebben a formulában négy alkatrész szerepel:

1. bírókinvezés: Gaius legyen a bíró!
2. demonstratio: Mivel a felperes eladott egy lovat az alperesnek,
3. intentio: amit emiatt az alperes a felperesnek adni, tenni tartozik a jóhiszeműség alapján,
4. condemnatio: abban, bíró, marasztald az alperest a felperes javára, ha tartozás nem nyer bizonyítást, mentsd fel!

(5) X ellopja Y lovát. Y erről néhány nap múlva tudomást szerez, és felszólítja X-et a ló visszaadására. X a felszólításnak nem tesz eleget. Y ezért tulajdoni pert (rei vindicatio) indít X ellen, követelve a ló visszaadását.

A perben a praetor a következő formulát bocsátja ki:

Gaius legyen a bíró! Ha bizonyítást nyer, hogy az alperesnél lévő dolog a felperesé, és azt az alperes nem hajlandó visszaadni, marasztald, bíró, az alperest olyan összeg megfizetésére a felperes javára, amennyit az a dolog ér, ha nem nyer bizonyítást, mentsd fel!

Ebben a formulában három alkatrész szerepel:

1. bírókinevezés: Gaius legyen a bíró!
2. intentio: Ha bizonyítást nyer, hogy az alperesnél lévő dolog a felperesé,
3. condemnatio: és azt az alperes nem hajlandó visszaadni, marasztald, bíró, az alperest olyan összeg megfizetésére a felperes javára, amennyit az a dolog ér, ha nem nyer bizonyítást, mentsd fel!

(6) X ellopja Y lovát. Y erről néhány nap múlva tudomást szerez, és a lopás miatt büntetőkeresetet (actio furti nec manifesti) indít X ellen, pénzbüntetés megfizetését követelve.

A perben a praetor a következő formulát bocsátja ki:

Gaius legyen a bíró! Ha bizonyítást nyer, hogy az alperes a felperes dolgát ellopta, marasztald, bíró, az alperest kétszer akkora összeg megfizetésére a felperes javára, amennyit az a dolog ér, ha nem nyer bizonyítást, mentsd fel!

Ebben a formulában három alkatrész szerepel:

1. bírókinevezés: Gaius legyen a bíró!
2. intentio: Ha bizonyítást nyer, hogy az alperes a felperes dolgát ellopta,
3. condemnatio: marasztald, bíró, az alperest kétszer akkora összeg megfizetésére a felperes javára, amennyit az a dolog ér, ha nem nyer bizonyítást, mentsd fel!

(7) X kölcsön ad Y-nak 500 sestertius. Y biztosítékkul zálogba adja az ezüst étkészletét X-nek. Pár nap múlva – a kölcsönösszeg visszafizetése nélkül – Y visszakéri az étkészletét X-től. Mivel X az étkészletet nem hajlandó visszaadni, Y pert (rei vindicatio) indít ellene, követelve az étkészlet visszaadását. X a praetor előtt a zálogjogára hivatkozva kifogással (exceptio pignoris) él.

A perben a praetor a következő formulát bocsátja ki:

Gaius legyen a bíró! Ha bizonyítást nyer, hogy az alperesnél lévő dolog a felperesé, és az nem kézizálog címén van az alperesnél, és azt az alperes nem hajlandó visszaadni, marasztald, bíró, az alperest olyan összeg megfizetésére a felperes javára, amennyit az a dolog ér, ha nem nyer bizonyítást, mentsd fel!

Ebben a formulában négy alkatrész szerepel:

1. bírókinevezés: Gaius legyen a bíró!
2. intentio: Ha bizonyítást nyer, hogy az alperesnél lévő dolog a felperesé,
3. exceptio: és az nem kézizálog címén van az alperesnél,
4. condemnatio: és azt az alperes nem hajlandó visszaadni, marasztald, bíró, az alperest olyan összeg megfizetésére a felperes javára, amennyit az a dolog ér, ha nem nyer bizonyítást, mentsd fel!

(8) X 500 sestertiusért eladja a lovát Y-nak. X átadja a lovat, Y pedig kifizeti a vételárat. Az átadás formátlanul történik, sem mancipatióra, sem in iure cessióra nem kerül sor. Pár nap múlva X visszakéri a lovat Y-től, Y azonban azt nem hajlandó visszaadni. X ezért tulajdoni pert (rei vindicatio) indít Y ellen, követelve a ló visszaadását. Y a praetor előtt kifogással (exceptio rei traditae et venditae) él arra hivatkozva, hogy a lovat X adta el és adta át számára.

A perben a praetor a következő formulát bocsátja ki:

Gaius legyen a bíró! Ha bizonyítást nyer, hogy az alperesnél lévő dolog a felperesé, és azt a felperes nem adta el és nem adta át az alperes részére, és azt az alperes nem hajlandó visszaadni, marasztald, bíró, az alperest olyan összeg megfizetésére a felperes javára, amennyit az a dolog ér, ha nem nyer bizonyítást, mentsd fel!

Ebben a formulában négy alkatrész szerepel:

1. bírókinevezés: Gaius legyen a bíró!
2. intentio: Ha bizonyítást nyer, hogy az alperesnél lévő dolog a felperesé,
- 3 exceptio: és azt a felperes nem adta el és nem adta át az alperes részére,
4. condemnatio: és azt az alperes nem hajlandó visszaadni, marasztald, bíró, az alperest olyan összeg megfizetésére a felperes javára, amennyit az a dolog ér, ha nem nyer bizonyítást, mentsd fel!

A formuláris eljárás menete:

Perbehívás (aki pert akar indítani, perbe hívja a másik felet).

Praetor előtti (in iure) szakasz:

- A felperes keresetet kér a praetortól (engedélyt kér a perindításra, megjelölve, hogy milyen pert kíván indítani s ki ellen).
- A praetor (ha úgy látja, hogy adottak a perindítás feltételei) keresetet ad (engedélyt ad a perlésre).
- A felperes előadja alperessel szembeni követelését.
- Ha az alperes hallgat vagy elismerő nyilatkozatot tesz, a praetor a felperes javára dönt és az eljárás véget ér.
- Ha az alperes ellentmond a felperes állításának (akár tagadja tartozását, akár kifogással él), folytatódik az eljárás.
- A praetor kibocsátja a formulát (melyben esküdtbíróat nevez ki és rögzíti a per eldöntésének szempontjait).

Esküdtbíró előtti (apud iudicem) szakasz:

- A felperes köteles bizonyítani állítását (amit az intentio tartalmaz).
- A felperes bizonyítása esetén – alperesi kifogás hiányában – a bíró marasztaló ítéletet hoz.
- Ha a felperesnek nem sikerül bizonyítania állítását (amit az intentio tartalmaz), a bíró felmentő ítéletet hoz.
- A felperes bizonyítása esetén, ha az alperes kifogással élt és bizonyítani tudja kifogását, a bíró felmentő ítéletet hoz.
- A felperes bizonyítása esetén, ha az alperes kifogással élt, de nem tudja bizonyítani kifogását, a bíró marasztaló ítéletet hoz.

Főbb keresettípusok:

- in rem actio: abszolút hatályú dologi jogi kereset, dologi jogi jogosultság (pl. tulajdonjog, szolgalmi jog, örökhaszonbérleti jog) megsértése miatt indítható
- in personam actio: relatív hatályú kötelmi jogi kereset, pl. szerződészegés vagy magánbűncselekmény miatt indítható

- rei persecutoria actio: dolog visszaadására vagy pénzbeli megtérítésre irányuló kereset
- poenalis actio: büntetőkereset, magánbűncselekmény esetén pénzbüntetés megfizetésére irányul
- vindictam spirans actio: kizárólag a sértett által indítható kereset
- popularis actio: bárki (bármely római polgár) által megindítható kereset
- stricti iuris actio: a követelés pontosan körülírt, a bírónak nincs mérlegelési joga (pl. stricti iuris kötelmet létrehozó szerződés megszegésekor)
- bonae fidei actio: a felperes mindazt követeli, ami neki a jóhiszeműség alapján jár, a bírónak mérlegelnie kell a marasztalás összegét (pl. bonae fidei kötelmet fakasztó szerződés megszegésekor)
- civilis actio: a civiljog (pl. a XII táblás törvény) alapján indítható kereset
- praetoria actio: a praetori jog alapján indítható kereset, ami lehet
 - utilis actio: a civiljog szerint peresíthető tényálláshoz hasonló tényállás esetén indítható
 - fictitia actio: az utilis actio azon fajtája, amikor a praetor fikció alkalmazásával küszöböli ki a civiljog szerint peresíthető tényállástól való eltérést
 - in factum actio: olyan esetben indítható méltányosságból, mely nem is hasonlít civiljog szerint peresíthető tényálláshoz

Milyen típusú kereset indítható az alábbi esetekben?

- X ellopta Y lovát, Y visszaköveteli a lovát X-től
- X ellopta Y lovát, Y pénzbüntetés megfizetését követeli X-től
- X ellopta és megette Y kakasát, Y a kakas piaci árának megfizetését követeli X-től
- X kölcsön kapott 500 sestertiust Y-től, lejáratkor nem fizetett, Y követeli a teljesítést
- X a piacon vett egy asztalt Y-től, de az árát nem fizette meg, Y követeli a vételárat
- X stipulációban ígért egy asztalt Y-nak, de nem teljesített, Y követeli az asztalt
- X bérbe vette egy hónapra Y lovát, de nem fizette meg a bérleti díjat, Y követeli a teljesítést
- X pofon vágta Y-t, Y pénzbüntetés megfizetését követeli X-től
- X összetörte Y szekerét, Y pénzbüntetés megfizetését követeli X-től
- X megrongálta Y sírját a temetőben, Z pénzbüntetés megfizetését követeli X-től
- X megkezdte egy ló elbirtoklását, a lovat Y ellopta X-től, X visszaköveteli a lovat Y-től
- X agyonütötte Y rabszolgáját, Y pénzbüntetés megfizetését követeli X-től
- X bezárta Y rabszolgáját, a rabszolga éhen halt, Y pénzbüntetés megfizetését követeli X-től
- X agyonszúrta Y rabszolgáját, Y pénzbüntetés megfizetését követeli X-től
- X felküldte a tetőre Y rabszolgáját, a rabszolga leesett és meghalt, Y pénzbüntetés megfizetését követeli X-től
- X megállapodott Y-nal: felássza Y kertjét, ha Y lekaszálja nála a fűvet, X felásta a kertet, de Y nem kaszálta le a fűvet, X követeli a teljesítést
- a peregrinus X ellopta Y lovát, Y pénzbüntetés megfizetését követeli X-től

7. VÉGREHAJTÁSI ELJÁRÁSOK

SZEMÉLYI	VAGYONI	
- legis actio per manus iniectioem	SZINGULÁRIS	UNIVERZÁLIS
	- legis actio per pignoris capionem - császári	- praetori

A legis actio per manus iniectioem menete:

- A hitelező a praetor elé állítja adósát és engedélyt kér a végrehajtásra.
- A praetor (ha a feltételeket adottnak látja: az adóssal szemben marasztaló ítélet született, aminek az adós 30 nap alatt nem tett eleget) engedélyt ad a végrehajtásra.
- A hitelező 60 napig fogságban tarthatja az adóst, közben három egymást követő vásárnapon kiviszi a fórumra és közhírré teszi a végrehajtás tényét és okát.
- A hitelező megölheti vagy eladhatja rabszolgának az adóst.

A praetori végrehajtás menete:

- Végrehajtási per (actio iudicati) lefolytatása, melynek végén (ha bizonyítást nyer, hogy az alperessel szemben már született marasztaló ítélet, amit az alperes 30 napon belül nem teljesített) az alperest újból elmarasztalják.
- A praetor beutalja a hitelezőket az adós vagyonába.
- A hitelezők választanak maguk közül egy magistert az árverés lebonyolítására.
- Az árverésen a magister eladja a csődvagyont annak, aki a legnagyobb részben vállalja a hitelezők kielégítését.

8. PEREN KÍVÜLI JOGSEGÉLYEK

Milyen peren kívüli jogsegélyt lehetett kérni a praetortól az alábbi esetekben?

- a hitelezők szeretnék elérkezni az adós vagyonát
- X jogosulatlanul átjár Y telkén
- Y az X-től ellopott pecsétgyűrűt viseli
- X a haszonélvezője egy lónak, és fennáll a veszélye annak, hogy X a lóban kárt fog tenni
- X a szomszédai számára elviselhetetlen büzzel járó ványoló tevékenységet folytat
- az X-től ellopott ló valószínűleg Y istállójában van
- fennáll a veszélye annak, hogy az X telkén álló fa rá fog dőlni Y házára
- kiderül, hogy a perben ítéletet hozó bíró rabszolga volt
- X állandóan sűrű füstöt kibocsátó sajtüzemet működtet
- a végrendeleti örökös szeretné megkapni az örökségét
- a szerződés teljesítése után kiderül, hogy a szerződéskötés során az egyik fél megtévesztette a másikat
- X éjszakánként ivócimboráival elviselhetetlenül lármázik
- az X-től ellopott ló Y istállójában van
- fennáll a veszélye annak, hogy X a gyámsága alatt álló Y vagyonában kárt fog okozni
- Y valószínűleg az X-től ellopott pecsétgyűrűt viseli
- a szerződés teljesítése után kiderül, hogy a szerződéskötés során az egyik fél lényeges és menthető tévedésben járt el

9. A CSÁSZÁRI PERREND (COGNITIÓS ELJÁRÁS)

A császári perrend főbb jellemzői:

- a per egységes (nincs külön in iure és apud iudicem szakasz)
- hivatalnokbíró jár el
- írásbeliség (keresetlevél, alperes írásos védekezése, írásbeli idézés, jegyzőkönyv, ítélet írásba foglalása)
- litis contestatio = alperes perbe bocsátkozása, perelévülés kezdete
- kötött bizonyítási rendszer
- vesztes fél viseli a perköltséget
- fellebbezni lehet az ítélet ellen
- bírósági hierarchia

III. SZEMÉLYI JOG

1. A SZEMÉLY lehet

- természetes személy (= szabad ember), illetve
- jogi személy (= állam, város, egyesület, alapítvány).

2. A JOGKÉPESSÉG ÉS A CSELEKVŐKÉPESSÉG

Jogképességet befolyásoló tényezők	Cselekvőképességet befolyásoló tényezők
a) személyállapot (status)	a) 14 év alatti életkor
b) női nem	b) női nem
c) becsületcsökkenés	c) elmebetegség
d) városi tanácsosi tisztség	d) tékozlás
e) alacsonyrendűekhez való tartozás	e) testi fogyatékoság
f) vallási hovatartozás	

Jogképességet kizáró tényező	Cselekvőképességet kizáró tényezők
• rabszolgaállapot	• 7 év alatti életkor
	• elmebetegség

Jogképességet korlátozó tényezők	Cselekvőképességet korlátozó tényezők
• idegen vagy latin állapot	• 7–14 év közötti életkor
• hatalomalatti állapot	• női nem
• női nem	• tékozlás
• becsületcsökkenés	• testi fogyatékoság
• városi tanácsosi tisztség	
• alacsonyrendűekhez való tartozás	
• vallási hovatartozás	

Milyen a jog- és a cselekvőképessége az alábbiaknak?

(T = teljes, K = korlátozott, N = nincs)

	jogképesség	cselekvőképesség
20 éves önjogú római nő	K	K
10 éves egyiptomi kisfiú		
5 éves önjogú római kisfiú		
28 éves hatalomalatti férfi		
28 éves rabszolga férfi		
lopásért elítélt önjogú római férfi		
40 éves néma önjogú római férfi		
32 éves elmebeteg önjogú római férfi		
római pékek egyesülete		
28 éves önjogú római férfi színész		
28 éves hatalomalatti pék		
50 éves önjogú tékozló férfi		
eretnek római férfi		
önjogú mediolanumi tanácsos		
a római állam		

Érvényesek-e az alábbi jogügyletek?

- elmebeteg végrendeletet készít
- 13 éves fiú végrendeletet készít
- önjogú nő gyámi hozzájárulás nélkül vásárol egy láda almát
- önjogú nő gyámi hozzájárulás nélkül vásárol egy telket
- 10 éves önjogú fiú gyámi hozzájárulás nélkül elfogad egy lovat, amit ajándékba kap
- 10 éves önjogú fiú gyámi hozzájárulás nélkül vásárol egy lovat
- 10 éves önjogú fiú gyámi hozzájárulás nélkül elad egy lovat
- tékozló gondnoki hozzájárulás nélkül elad egy lovat
- tékozló gondnoki hozzájárulás nélkül vásárol egy lovat
- tékozló gondnoki hozzájárulás nélkül elfogad egy lovat, amit ajándékba kap
- rabszolga a gazdája számára vásárol két mázsa búzát a piacon
- elmebeteg vásárol egy lovat
- félkarú, féllábú, félszemű veterán elad egy telket

3. A SZEMÉLYÁLLAPOT (STATUS)

Az ember lehet szabad vagy rabszolga (status libertatis), a szabad ember lehet római polgár, latinjogú vagy idegen (status civitatis), a római polgár lehet önjogú vagy hatalomalatti (status familiae).

Római polgárok

Mikor születik egy gyermek római polgárnak?

Hogyan válhat egy rabszolga római polgárrá?

Hogyan szerezhethet egy idegen (peregrinus) római polgárjogot?

Hogyan szerezhethet egy latinjogú személy római polgárjogot?

Hogyan lehet elveszíteni a római polgárjogot?

Római polgárjog tartalma:

- magánjogi jogosultságok
 - vagyoni jogképesség
 - családi jogképesség
 - perjogi jogképesség
- közjogi jogosultságok
 - aktív és passzív választójog
 - népgyűléshez való fellebbezés joga
 - önkéntes száműzetésbe vonulás joga
- magánjogi kötelezettségek
 - gyámság ellátása
 - gondnokság ellátása
- közjogi kötelezettségek
 - hadkötelezettség
 - adófizetés

A latinjogúak kategóriái:

- Latini veteres (azon régi latin városok szabad lakói, melyek nem kapták meg a római polgárjogot)
- Latini coloniarii (azon később alapított coloniák szabad lakói, melyek csak a latinjogot kapták meg)
- Latini Iuniani (a praetori jog szerint ill. 30 éves koruk előtt felszabadított rabszolgák)

Rabszolgaság keletkezése:

- rabszolganótól való születéssel
- hadifogságba eséssel
- büntetésből (pl. tetten ért lopás esetén)

Rabszolgaság megszűnése = felszabadítás:

- civiljog szerint
 - szabadságper útján
 - polgárok névjegyzékébe való felvétellel
 - végrendelettel
- praetori jog szerint
 - kalapfeltétellel
 - gazda asztalához ültetéssel
 - szabadságlevéllel
 - barátok előtt
- keresztény korban
 - templomban

Rabszolgák helyzete:

- ember, de nem személy, hanem dolog
- nem rendelkezik jogképességgel
- cselekvőképes lehet
- különvagyon (peculiuma) lehet
- gyermeke nem gyümölcs
- gazdája nem kínozhatja, nem ölheti meg ok nélkül
- nem szakítható el családtagjaitól
- sírja isteni jog alá tartozó dolog

Mi a capitis deminutio maxima?

Mi a capitis deminutio media?

Mi a capitis deminutio minima?

Hogyan változik az alábbiak személyállapota?

- önjogú római polgárt tetten érik lopáson Kr. e. 400-ban
- római polgárt büntette miatt száműzetésre ítélik
- önjogú római polgárt örökbe fogadják
- római polgár hadifogságba esik
- hatalomalatti római polgárt püspökké szentelik
- idegennek a császár római polgárjogot adományoz
- hatalomalatti római polgárt emancipálják
- idegent római polgár örökbe fogad
- hatalom alatti római polgár apját száműzetésre ítélik

- hatalom alatti római polgár apja meghal a csatában
- önjogú nő manusos (férji hatalommal járó) házasságot köt
- önjogú nő manus nélküli házasságot köt
- rabszolgát szabadságper útján felszabadítják
- rabszolgát kalapfeltétellel felszabadítják
- manusos házasságban élő nő megözvegyül
- manusos házasságban élő nő elválik a férjétől
- római polgárt súlyos büntette miatt bányamunkára ítélik

4. JOGESETEK

(1) A hajléktalan Titus megkéri Marcust, a kocsmáros, hogy adjon neki kölcsön 500 sestertiust egy hónapra. Marcus csak akkor hajlandó kölcsönadni az összeget, ha valaki kezességet vállal annak visszafizetéséért. Titus kérésére a jómódú, idős özvegyasszony, Lucretia vállalja a kezességet: megállapodik Marcusszal, hogy ha Titus lejáratig nem fizet, ő teljesít helyette. Titus megkapja a pénzt, amit azonban nem fizet vissza. Mivel Lucretia sem fizet, Marcus pert indít Lucretia ellen. Sikerrel?

(2) A minor Quintus vásárol egy házat. A ház átadásakor kifizeti a vételárat. Két hét múlva rájön, hogy az eladó becsapta, a hegyoldal, melyen a ház áll, erősen süllyed, s emiatt a ház jóval kevesebbet ér.

- Mit tehet Quintus a lex Laetoria alapján?
- Mit tehet Quintus a praetori jog szerint, ha szeretné a házat visszaadni és visszakapni a vételárat?
- S mit tehet Quintus a praetori jog szerint abban az esetben, ha a szerződés megkötése után, de még a szerződés kölcsönös teljesítése előtt rájön a hibára, s mikor nem hajlandó teljesíteni a szerződést, az eladó pert indít ellene?

(3) Az elmebeteg Lucius ellopja Marcus gyűrűjét és elrejtja a házában. Marcus rájön erre.

- Történt-e bűncselekmény?
- Követelhet-e pénzbüntetést Marcus Luciustól?
- Visszakövetelheti-e Marcus a gyűrűt Luciustól?

(4) A hatéves, apai hatalom alatt álló Aulus ellopja Marcus gyűrűjét és elrejtja apja házában. Marcus rájön erre.

- Történt-e bűncselekmény?
- Követelhet-e pénzbüntetést Marcus Aulustól vagy annak apjától?
- Visszakövetelheti-e Marcus a gyűrűt, s ha igen, kitől?

(5) A tizenöt éves, apai hatalom alatt álló Gaius ellopja Marcus gyűrűjét és elrejtja apja házában. Marcus rájön erre.

- Történt-e bűncselekmény?
- Követelhet-e pénzbüntetést Marcus, s ha igen, kitől?
- Mit tehet Gaius apja pénzbüntetés követelése esetén?
- Visszakövetelheti-e Marcus a gyűrűt, s ha igen, kitől?

(6) Tiberius húszéves rabszolgája ellopja Marcus gyűrűjét és elrejtí gazdája házában. Marcus rájön erre.

- Történt-e bűncselekmény?
- Követelhet-e pénzbüntetést Marcus, s ha igen, kitől?
- Mit tehet Tiberius pénzbüntetés követelése esetén?
- Visszakövetelheti-e Marcus a gyűrűt, s ha igen, kitől?

5. A JOGI SZEMÉLY

Mi a jogi személy?

Milyen fő fajtái vannak a jogi személynek?

Mondjon példát olyan jogokra és kötelezettségekre, melyek nem illethetnek meg, ill. nem terhelhetnek jogi személyt!

Cselekvőképese-e a jogi személy?

Hogyan alapítható egyesület?

Milyen szervei vannak az egyesületnek?

Hogyan szűnhet meg az egyesület?

Milyen módon és milyen kegyes célokra rendeltek alapítványokat a keresztény korban?

IV. CSALÁDI JOG

1. A ROKONSÁG

Kik agnát rokonok szűkebb értelemben?

Kik agnát rokonok tágabb értelemben?

Kik agnát rokonok legtágabb értelemben?

Kik kognát rokonok?

Hogyan csoportosíthatjuk a kognát rokonokat?

Mi határozza meg a rokonság fokát?

Milyen rokonság áll (állhat) fenn az alábbiak között:

- a pater familias és a manusos felesége,
- a pater familias és a manus nélküli felesége,
- a pater familias és a filius familiasa,
- a pater familias és az emancipált fia,
- a pater familias és manusos házasságot kötött leánya,
- két testvér, akik egy pater familias hatalma alatt állnak,
- két testvér, akik apjuk haláláig annak hatalma alatt álltak,
- két testvér, akiket apjuk emancipált,
- a pater familias és a filius familiasának manusos felesége,
- a pater familias és a filius familiasának hatalom alatti gyermeke,
- a pater familias manusos felesége és filius familiasa,
- a pater familias manus nélküli felesége és filius familiasa.

2. AZ APAI HATALOM

Keletkezése	Tartalma	Megszűnése
<ul style="list-style-type: none">• születés• örökbefogadás• törvényesítés	<ul style="list-style-type: none">• gyermek megölésének joga• gyermek kitételének joga• gyermek eladásának joga• gyermek noxába adásának joga	<ul style="list-style-type: none">• apa halála• gyermek halála• apa capitis deminutiója• gyermek capitis deminutiója• gyermek háromszori eladása• emancipatio• gyermek örökbeadása• leány manusos házasságkötése• fiú püspökké szentelése

Mikor született egy gyermek hatalom alattinak?

Mi a fő különbség az arrogatio és az adoptio között?

Hogyan történt az arrogatio a köztársaság korában?

Hogyan történt az arrogatio a császárság korában?

Hogyan történt az adoptio a köztársaság korában?

Hogyan történt az adoptio a késő császárság korában?
Mi a különbség az adoptio plena és minus plena között a iustinianusi korban?
Kiket és hogyan lehetett törvényesíteni (legitimálni)?
Mi az emancipatio?
Lehet-e tulajdona egy filius familiasnak?
Mi volt a peculium profecticium?
Mi volt a peculium castrense?
Mi volt a peculium quasi castrense?
Szerzhet-e vagyoni jogosultságot egy filius familias, és ha igen, kinek?
Szerzhet-e vagyoni kötelezettséget egy filius familias, és ha igen, kinek?
Indítható-e vagyoni per filius familias ellen?
Miről rendelkezett a SC Macedonianum?

3. A HÁZASSÁG

Mi a házasság fogalma?
Mi a különbség a házasság és az ágyasság között?

A házasság fajtái:

- római házasság (civiljogi házasság)
 - manusos (férji hatalommal járó)
 - manus nélküli (férji hatalom nélküli)
- idegenek házassága (ius gentium szerinti házasság)

Civiljogi házasságot köthet egymással

- két római polgár,
- egy római polgár és egy családjogi jogképességgel rendelkező latinjogú személy.

Ius gentium szerinti házasságot köthet egymással

- egy római polgár és egy családjogi jogképességgel nem rendelkező latinjogú személy,
- egy római polgár és egy peregrinus,
- két latinjogú személy,
- egy latinjogú és egy peregrinus,
- két peregrinus.

A férji hatalom (manus) létrejöttének módjai:

- confarreatio (vallási szertartás)
- coemptio (nővétel mancipációval)
- elbirtoklás (1 év manus nélküli házasság révén)

Hogyan jöhet létre manus nélküli házasság?
Miről rendelkeztek Augustus családjogi törvényei?

Házassági akadályok:

Abszolút akadályok (senkivel sem köthetnek házasságot)	Relatív akadályok (egymással nem köthetnek házasságot)
<ul style="list-style-type: none">• rabszolga• serdületlen• elmebeteg• herélt• házasságban élő személy	<ul style="list-style-type: none">• vérrokonok egymással• örökbefogadó örökbefogadottal• gyám gyámoltjával• gondnok gondnokoltjával• sógorok egymással• szenátori rangú felszabadítottal• szabadnak született, nem infamis személy rosszhírű (infamis) személlyel• helytartó a tartomány lakosával• keresztszülő keresztyermekével• keresztény zsidó vallásúval

Hogyan szűnhet meg a házasság?

Fennmarad-e a házasság, ha az egyik (vagy mindkét) fél rabszolgává válik?

Fennmarad-e a házasság, ha az egyik (vagy mindkét) fél elveszti a római polgárjogát?

Hogyan lehet a manust megszüntetni?

Házassági vagyonjog

Mi a manusos házasságkötés vagyonjogi következménye?

Mi a manus nélküli házasságkötés vagyonjogi következménye?

Mi a hozomány?

Mi a különbség a dos profecticia és a dos adventicia között?

Átadása után kinek a tulajdonát képezi a hozomány tárgya?

Milyen tulajdoni korlátozás érvényesül e téren?

Visszakövetelhető-e a hozomány válás esetén?

Milyen alapon tarthat vissza bizonyos hányadrészt a volt férj a hozományból?

Milyen esetben követelhető a házasság utáni ajándék?

Értékében mihez kell igazodnia a házasság utáni ajándéknak?

4. A GYÁMSÁG ÉS A GONDNOKSÁG

Mi a gyámság fogalma?

Kik állnak gyámság alatt?

Hogyan jöhet létre gyámság?

Mi a gyám fő feladata?

Hogyan szűnhet meg a gyámság?

Mi a gondnokság fogalma?

Kik állnak gondnokság alatt?

Hogyan jöhet létre gondnokság?

Mi a gondnok fő feladata?

Hogyan szűnhet meg a gondnokság?

Gyámság alatt áll:	Gondnokság alatt áll:
<ul style="list-style-type: none"> • önjogú serdületlen • önjogú nő 	<ul style="list-style-type: none"> • önjogú elmebeteg • önjogú tékozló • önjogú testi fogyatékos • minor (14 és 25 év közötti önjogú fiú) • méhmagzat (életének és leendő vagyonának védelmében) • uratlan hagyatéék • távollévő személy vagyona • gyámság alatt álló, ha a gyám akadályozva van

5. JOGESETEK:

(1) Gaius, a 18 éves, apai hatalom alatt álló fiatalember (filius familias), vásárol magának a piacon egy lovat, szabályosan végbemegy a mancipatio, sor kerül a ló átadására, de Gaius a ló árának csak a felét tudja kifizetni, megígéri, hogy a maradék összeget egy héten belül megfizeti az eladó részére.

- A mancipatio után kié a ló?
- Ki tartozik az eladónak?
- Ha Gaius nem fizet, mit tehet az eladó? Pert indíthat-e Gaius ellen? Pert indíthat-e Gaius apja ellen?
- Mi lesz a helyzet, ha Gaius apja meghal?

(8) Gaius, a 18 éves, apai hatalom alatt álló fiatalember (filius familias), kölcsön kér 500 sestertiust Marcustól egy hónapra. Gaius megkapja a pénzt, de lejáratkor nem fizeti vissza.

- Kinek a tulajdonába kerül a kölcsönadott pénz?
- Ki tartozik a kölcsönszerződés alapján?
- Mit tehet Marcus, a hitelező, mikor Gaius nem teljesít? Pert indíthat-e Gaius ellen? Pert indíthat-e Gaius apja ellen?
- Mi lesz a helyzet, ha Gaius apja meghal?

(9) Gaius, a 18 éves, apai hatalom alatt álló fiatalember (filius familias), éppen Pompeiben tartózkodik. Látja, hogy Pompeiben sokkal olcsóbb a gabona, mint Rómában, s ezt megírja az apjának. Az apja erre azt válaszolja levelében, hogy kérjen kölcsön valakitől 1000 sestertiust, a pénzből vegyen gabonát, s azt szállítsa haza Rómába. Gaius követi apja utasításait, a pénzt azonban nem fizetik vissza a hitelezőnek.

- Kinek a tulajdonába került a kölcsönadott pénz?
- Kinek a tulajdonába került a megvásárolt gabona?
- Ki tartozik a kölcsönszerződés alapján?
- Mit tehet a hitelező? Pert indíthat-e Gaius ellen? Pert indíthat-e Gaius apja ellen?

(10) Gaius január közepén házasságot kötött Titiával. Négy hónappal később Titia gyermeket szült. Milyen a gyermek családi státusza?

(11) Egy rabszolganő gyermeket fogant a gazdájától. A nőt terhessége alatt gazdája felszabadította, majd feleségül vette. Milyen státuszúnak születik a gyermek?

(12) Paulus feleségül vette Corneliát, aki két hónappal később teherbe esett. Újabb két hónappal később Paulust a bíróság végrendelet-hamisítás büntetében bűnösnek találta és egy

messzi szigetre száműzte. Öt hónappal később Cornelia fiút szült. Milyen státuszúnak született a gyermek?

(13) Lucretia házasságon kívüli kapcsolatából gyermeket fogant. Terhessége alatt Lucretia súlyos bűncselekményt követett el, ami miatt egy messzi szigetre száműzték, ahol megszülte gyermekét. Milyen státuszúnak született a gyermek?

(14) Gaius és Iulia már hosszú évek óta ágyasságban éltek, amikor Iulia gyermeket szült. Milyen státuszúnak született a gyermek? Pár évvel később Gaius és Iulia úgy döntött, hogy házasságot kötnek. Mire nyílt ezzel lehetőség a gyermek vonatkozásában?

(15) Egy szabad nő és egy rabszolgaferfi kapcsolatából származó gyermek milyen státuszúnak születik?

(16) Egy rabszolganő és egy szabad férfi kapcsolatából származó gyermek milyen státuszúnak születik?

(17) Egy római polgár és egy peregrina kapcsolatából származó gyermek milyen státuszúnak születik?

(18) A patrícius Aulus köthet-e érvényes házasságot a plebejus Titiával Kr. e. 446-ban? És egy évvel később?

(19) Lucius szenátor felszabadította egyik rabszolganőjét, majd feleségül vette. Két évvel később gyermekük született. Milyen státuszúnak született a gyermek: hatalomalattinak vagy önjogúnak?

(20) Marcus és Titia az ősi, szakrális szertartással kívántak házasságot kötni. A confarreatiónál azonban 10 tanú helyett csak 9 volt jelen. Másfél év múlva született meg első gyermekük, Gaius. Később a boldog házasságból még három gyermekük született. Gaius születésekor milyen házasságban élt Marcus és Titia?

(21) Gaius elvált feleségétől, Paulától, majd feleségül vette volt felesége önjogú húgát, Marciát. A lakodalom előtt két héttel, Aulus, Marcia bátyja, hozományként 500 sestertius adott Gaiusnak. Három hónappal a lakodalom után Aulus felszólította Gaiust a hozomány visszaadására. Gaius a hozomány visszaadását megtagadta. Aulus ezért pert indított Gaius ellen.

- Kinek a tulajdonába került a hozományként átadott pénz?
- Milyen alapon követeli vissza Aulus a hozományt Gaiustól?
- Ki nyeri meg a pert?

(22) Tiberius manus nélküli házasságot kötött az önjogú Luciával. A lakodalom után Tiberius két rabszolgát Luciának ajándékozott. A házasság nemsokára megromlott és válásra került sor. Tiberius visszakövetelte a két rabszolgát, Lucia azonban megtagadta azok visszaadását. Tiberius ezért pert indít Lucia ellen.

- Érvényes volt-e az ajándékozás?
- Kinek a tulajdonát képezte a két rabszolga az ajándékozás után?
- Milyen pert indíthat Tiberius Lucia ellen?
- Ki nyeri meg a pert?

(23) Tiberius felszabadította rabszolgánóját, a gyönyörű Titiát. A lány nagyon megtetszett Marcus szenátornak. Marcus végül feleségül vette Titiát. A lakodalom után Marcus két rabszolgát Titiának ajándékozott. A házasság nemsokára megromlott és válásra került sor. Marcus visszakövetelte a két rabszolgát, Titia azonban megtagadta azok visszaadását. A szenátor ezért pert indít Titia ellen.

- Érvényes volt-e az ajándékozás?
- Kinek a tulajdonát képezte a két rabszolga az ajándékozás után?
- Milyen pert indít Tiberius Lucia ellen?
- Ki nyeri meg a pert?

(24) Appius a coemptio formaságait betartva feleségül vette az apai hatalom alatt álló Paulát. Paula apja, Titus, négy lovat adott hozományul Appiusnak. A házasságból két gyermek született. Appius a hozományként kapott lovakat eladta és a vételárként kapott pénzt felhasználta egy ingatlan megvásárlásakor. A házasság később megromlott és válásra került sor.

- Milyen házasságot kötött Appius és Paula?
- Változott-e ezáltal Paula státusza?
- Milyen státuszú gyermekek születtek a házasságból?
- Kinek a tulajdonát képezték a hozományként mancipációval átruházott lovak?
- Jogosult volt-e eladni a lovakat Appius?
- Milyen módon lehetett a házasságot megszüntetni?
- A házasság megszűnése után milyen státuszú lett Paula?
- A házasság megszűnésével változott-e a gyermekek státusza?
- Vissza lehetett-e követelni a hozományt? Ha igen, ki követelhetette vissza és mi lehetett a követelés tárgya?
- Megillette-e Appiust visszatartási jog (retentio)? Ha igen, milyen alapon?

(25) Titus két tehenet adott hozományként a vejének, Gaiusnak. Mivel a házasság két év múlva válással megszűnt, Titus visszaköveteli a két tehen értékét, továbbá az egyik tehen által idő közben ellett borjú értékét, valamint a tehenek által – a házasság időtartama alatt – adott tej értékét. Jogosak-e ezek a követelések?

(26) Apja halála után Antonia gyámja Gaius lesz, aki nemsokára beleszeret a fiatal lányba és feleségül veszi. Később Antonia szerelmes lesz az ifjú Brutusba, akivel megszökik, és Gaius értékes aranygyűrűjét is magával viszi.

- Kik álltak gyámság alatt?
- Hogyan jöhet létre a gyámi tisztség?
- Mi a gyám fő feladata?
- Milyen jogviszony jön létre a gyám és a gyámolt között?
- Megszünteti-e a nők gyámságát a gyámolt felserdülése?
- Érvényes-e Gaius és Antonia házassága?
- Milyen kereseteket indíthat Gaius Antonia ellen?

(27) Antonius, a háromgyermekes családapa, megőrül a háborúban.

- Az elmebetegség hogyan hat Antonius cselekvőképességére?
- Ki fog szerződéseket kötni az elmebeteg Antonius helyett?
- Megszünteti-e Antonius házasságát az elmebeteggé válás?
- Megszünteti-e Antonius apai hatalmát az elmebeteggé válás?

- Érvénytelenné válik-e Antonius korábban készített végrendelete az elmebetegség jelentkezése miatt?

(28) Az idős Marcus egy ideje borzasztó pazarló életmódot folytat: felesleges luxuscikkeket vásárol, fényűző lakomákat rendez és értékes vagyontárgyait egymás után ajándékozza oda barátainak. Marcus két fia mindezt egyre növekvő aggodalommal figyeli. Mit tehetnek a fiúk?

(29) Rómában meghal a nőtlen és gyermektelen Aulus, aki végrendeletében az unokaöccsére, az Afrikában tartózkodó Flaviusra hagyta minden vagyonát. Levélben értesítik Flaviust a történetéről. Flavius útnak indul, hogy az örökséget elfogadja és birtokba vegye. Kinek a feladata az örökös megérkezéséig a hagyatékhoz tartozó javak kezelése, felügyelete?

(29) Gaius végrendeletében többek között ez állt: „A rabszolgánóm, Titia, ha három gyermeket szül, szabad legyen.” Röviddel Gaius halála után Titia szült egy gyermeket, majd egy évvel később egy másikat, majd ismét egy évvel később ikreknek adott életet. Milyen státuszúnak születtek Titia gyermekei? (vö. Ulp. D. 1.5.16)

(30) Gaiusnak van egy hatalomalatti fia, Marcus, aki már 19 éves. Mindketten elmennek a háborúba, Marcus hazatér, Gaius hadifogságba esik, majd sikerül megszöknie és ő is hazatér. Röviddel később Marcus közli apjával, hogy feleségül veszi Luciát. Gaius erre kijelenti, hogy ő ehhez a házassághoz nem járul hozzá. Marcus azt válaszolja, hogy nincs szükség a hozzájárulására, ő anélkül is feleségül veheti Luciát. (vö. Ulp. 10.4; Paul. D. 23.2.2)

- Mivel indokolhatja álláspontját Marcus?
- Mivel indokolhatja álláspontját Gaius?
- Kinek van igaza?

(31) Brutus kölcsön kért 1000 sestertiumot Luciától. Később Brutus megkérte Lucia kezét. Lucia igent mondott és hozományként elengedte Brutus tartozását. A házasság nem volt tartós, a felek nemsokára elváltak. Lucia – a hozományát visszakövetelve – kérte az 1000 sestertium megfizetését, amit Brutus megtagadott. Mi a jogi helyzet?

V. DOLOGI JOG

1. A DOLOG FOGALMA

Dolognak minősülnek-e a következők:

- kutya
- kutya farka
- kutya pórása
- sertéskonda
- levágott sertés húsa
- rabszolga
- rabszolga holtteste
- szabad ember
- szabad ember holtteste
- szabad férfi levágott keze
- szabad nő levágott haja
- fegyvergyűjtemény
- a Nap és a Hold
- ház ablaka
- ló nyerge
- hajó árboca
- kard hüvelye

2. A DOLGOK OSZTÁLYOZÁSA

Magánvagyonba nem tartozó dolgok (res extra patrimonium):

- isteni jog alá tartozó dolgok (res divini iuris)
- közdolgok (res publicae)
- uratlan dolgok (res nullius)
- mindenkit megillető dolgok (res communes omnium)

Isteni jog alá tartozó dolgok (res divini iuris):

- szent dolgok (res sacrae)
- sérthetetlen dolgok (res sanctae)
- sírhely (res religiosae)

Res Mancipi:

- itáliai telek
- rabszolga
- igásállat
- négy ősi mezei telki szolgálat (szekérút, gyalogút, marhahajtás, vízvezetés joga)

Mondjon két-két konkrét példát az alábbiakra:

- magánvagyonba nem tartozó dolog
- isteni jog alá tartozó dolog
- közdolog
- uratlan dolog

- forgalomképtelen dolog
- res Mancipi
- ingatlan
- helyettesíthető dolog
- helyettesíthetetlen dolog
- osztható dolog
- oszthatatlan dolog
- egyszerű dolog
- összetett dolog
- alkatrész
- tartozék
- felszerelés
- dologösszesség

2. A VAGYON FOGALMA, RÉSZEI

Mi a vagyon fogalma?

Mikor aktív a vagyon?

Mikor passzív a vagyon?

Mi a bruttó vagyon?

Mi a nettó vagyon?

Mi a különvagyon?

Része-e a vagyonnak:

- hozományként kapott itáliai telek,
- itáliai telek feletti haszonélvezeti jog,
- tartományi telek feletti örökhaszonbérleti jog,
- római lakás használatáért járó bérleti díj,
- napszámosnak járó munkabér,
- kőművesnek járó vállalkozói díj,
- kölcsön adott pénzösszeg,
- kölcsönkapott pénzösszeg,
- népgyűlésen való szavazati jog,
- adótartozás,
- házastársi hűség mint kötelezettség,
- házastársnak ajándékozott rabszolga,
- rabszolgának adott pénzösszeg,
- rabszolga által megvásárolt gabona.

3. A TULAJDON FOGALMA, FORMÁI

Mi a tulajdon fogalma?

Milyen tulajdoni formákat különböztettek meg a rómaiak?

A magántulajdon különböző formái			
civiljogi tulajdon	bonitár tulajdon	peregrinus tulajdon	tartományi telek feletti kvázitulajdon
Alanya: önjogú római polgár vagy vagyoni jogképeséssel rendelkező latinjogú személy. Tárgya: olyan dolog, ami magánvagyonba tartozhat. Megszerzésének feltétele: tulajdonostól való szerzés, res mancipi esetén mancipatio vagy in iure cessio. Védelme: rei vindicatio.	A civiljogi tulajdon-szerzést formai vagy tartalmi hiba megakadályozta: (1) formai hiba: res mancipi esetén elmaradt vagy formailag hibás volt a mancipatio ill. az in iure cessio, (2) tartalmi hiba: nemtulajdonostól való szerzés. Védelme: actio Publiciana.	Alanya: peregrinus. Védelme: utilis rei vindicatio.	Tárgya: tartományi telek (melynek tulajdonosa a római állam). A telek birtokosa (örökhaszonbérletje) kvázitulajdonos. Védelme: utilis rei vindicatio.

A tulajdonjog mely formájával találkozunk az alábbi esetekben:

- Marcus a piacon 500 sestertiusért eladja és mancipálja a lovát Titus részére,
- Livius a piacon 500 sestertiusért eladja és formátlanul átadja a lovát Gaiusnak,
- Sempronius az államtól örökhaszonbérbe vesz egy provinciai mezőgazdasági ingatlant,
- Marcus a piacon 500 sestertiusért elad és átad egy gyűrűt Gaiusnak,
- Filemon, a római polgárjoggal nem rendelkező görög kereskedő a római piacon 500 sestertiusért elad és átad egy gyűrűt Gaiusnak.

4. A TULAJDON TARTALMA, KORLÁTAI

Milyen részjogosítványokból áll a tulajdonjog?

Tulajdonjogának mely részjogosítványát gyakorolja az, aki

- a lovát éppen a saját istállójában tartja,
- a saját lován lovagol,
- a lovát bérbe adja,
- a lovát elajándékozza?

Tulajdonjogának mely részjogosítványát gyakorolhatja az, akinek a lován másnak hasznélvezeti joga áll fenn?

A tulajdonjog korlátai:

- közérdekből: pl. folyóparti telek tulajdonosa köteles tűrni, hogy a parton kikössenek, kirakodjanak, közlekedjenek; építésrendészeti (tűzrendészeti) előírások (a Városban fa helyett kőből építkezzenek, házak között bizonyos távolságot hagyjanak)
- erkölcsi okból: pl. fényűzés korlátozása (meghatározták, hogy lakomákra, halotti torokra max. mennyi pénzt lehet költeni), rabszolgák feletti tulajdonjog korlátozása (megfelelő ok nélkül ne kínozzák, ne öljék meg, ne heréljék ki, ne válasszák el családjától)

- szomszédjogi korlátozások: pl. áthajló ágakat le kell vágni; lehetővé kell tenni az áthullott gyümölcsök felszedését
- elidegenítési tilalmak: pl. peres dolog, hozományként adott itáliai telek, gyámolt ingatlana esetében

Kérdések:

- Mit köteles tūrni a folyóparti telek tulajdonosa?
- Mit köteles tūrni a telektulajdonos a szomszédból áthullott gyümölcsök vonatkozásában?
- Mit köteles tenni az, akinek a telkéről a szél egy fát a szomszéd telkére dönt?
- Mi volt tilos az építkezés körében?
- Mit volt tilos tennie a tulajdonosnak a rabszolgájával?
- Mit volt tilos elidegeníteni?
- Mit volt tilos eltemetni az elhunyttal?
- Mire volt tilos költeni bizonyos összeghatár felett?

A tulajdonjog mely részjogosítványát korlátozza

- a házastársak közötti ajándékozási tilalom?
- az ügyleti kamat évi 12 %-os törvényi maximuma?
- a lex Aelia Sentia és a lex Fufia Caninia?
- a rabszolganők prostituálására vonatkozó törvényi tilalom?
- a tulajdonostárs elővásárlási joga?

5. A KÖZÖS TULAJDON

Mi a tulajdonközösség fogalma?

Hogyan jöhet létre tulajdonközösség?

Ha egy közös tulajdonban álló kanca csikót ellik, kinek a tulajdona lesz a csikó?

Ki használhatja a közös tulajdonban álló lovat?

Ki köteles etetni a közös tulajdonban álló lovat?

Ha egy ló két személy közös tulajdonát képezi, eladhatja-e az egyikük a saját tulajdoni hányadát harmadik személynek?

Ha igen, milyen szabályok betartásával?

Hogyan lehet megszüntetni a közös tulajdont?

Melyik kereset szolgál a tulajdonközösség megszüntetésére?

Hogyan lehet a közös tulajdonból fakadó vitát a tulajdonközösség megszüntetése nélkül rendezni?

6. A BIRTOK

Mi a birtok fogalma?

Milyen elemei vannak a birtoknak?

Birtokolja-e Titus azt a dolgot, amit

- hazafelé jövet az utcán elveszített,
- a korzikai nyaralójában tart, miközben Rómában tartózkodik,
- a szobájában van, de amit éppen nem talál,
- a rabszolgája használatába adott,
- bérbe adott,
- tudta nélkül bedobtak háza udvarára,

- tudta nélkül a zsebébe csúszttak,
- a kertjében elásott,
- tudta nélkül kiloptak a zsebéből,
- bedobott a tengerbe,
- a rablók elvettek tőle,
- egy gyűrűért adott cserébe?

Milyen fajai vannak a birtoknak?

Civilis vagy naturalis possessor-e az, aki

- tulajdonosként tart magánál egy dolgot,
- bérbe adott egy dolgot,
- bérbe vett egy dolgot,
- haszonélvezőként tart magánál egy dolgot,
- szabad emberként lopott magának egy dolgot,
- rabszolgaként lopott magának egy dolgot,
- szabad emberként a boltban vett magának egy dolgot,
- rabszolgaként az urának vett egy dolgot,
- szívességi használatba kapott egy dolgot,
- örökhaszonbérbe vett egy ingatlant,
- ingyenes megőrzésre átvett egy peres dolgot,
- zálogba kapott egy dolgot,
- hozományként kapott egy rabszolgát,
- a folyóból kihorgászott egy halat,
- a mezőn elfogott egy nyulat,
- a saját telkén leszüretelte a szőlőt,
- a piacon lopott dolgot vásárolt,
- napszámosként kapott egy kapát?

Jogos vagy jogellenes, jóhiszemű vagy rosszhiszemű, hibás vagy hibátlan birtokos-e, aki

- lopott magának egy lovat,
- a piacon tudtán kívül lopott lovat vásárolt,
- véletlenül összeeserélte mással a kabátját,
- derelinkvált dolognak vélt, valójában elveszített dolgot vett birtokba,
- a szívességi használatba kapott dolgot felszólítás ellenére nem hajlandó visszaadni,
- az általa birtokolt ékszereket fegyveres rablás útján szerezte,
- örökösként tévedésből olyan dolgot vett birtokba, ami valójában nem tartozott a hagyatékhhoz?

Hogyan lehet birtokot szerezni jogellenes módon?

Hogyan lehet birtokot szerezni jogszerűen, mások közreműködése nélkül?

Mi a birtok-traditio?

A traditio mely könnyített formája valósul meg az alábbi esetekben:

- Gaius két mázsa gabonát eladott Marcusnak, s átadta neki a gabonaraktárának kulcsát, hogy az el tudja vinni a gabonát;
- Gaius megengedte a barátjának, hogy az leverje, felszedje és elvigye a diófája termését;

- Gaius egy óriási szobrot készíttetett egy híres művésszel, amikor a szobor elkészült, elment megnézni, elégedetten fizetett és szolgálóival hazaszállíttatta a művet;
- Gaius hosszú távra kibérelt egy lakást, majd miután nagyobb pénzösszeghez jutott, megvásárolta a lakást;
- Gaius később újra elszegényedett, a lakását eladta azzal, hogy bérlőként továbbra is a lakásban maradt?

Milyen két esetét ismeri a birtokháborításnak?

Ki tarthat igényt birtokvédelemre?

Mit vizsgál a praetor a birtokvédelmi eljárás során?

A legfontosabb birtokinterdictumok:

- interdictum uti possidetis (ingatlan birtokában való zavarás esetén)
- interdictum unde vi (ingatlan birtokából való kivetés esetén)
- interdictum utrubi (ingó dolog esetén, akár zavarás, akár kivetés történik)

Birtokvédelmi esetek:

(1) Gaiusnak van egy telke. Távollétében Marcus elfoglalja a telket. Gaius megpróbálja visszafoglalni a telket. Marcus birtokvédelmet kér a praetortól.

- Melyik interdictum kibocsátását kéri Marcus?
- Mit tehet a peren kívüli eljárás során Gaius?
- Kit részesít védelemben a praetor?

(2) Gaiusnak van egy telke. Távollétében Marcus elfoglalja a telket. Gaius erőszakkal visszafoglalja a telket. Marcus birtokvédelmet kér a praetortól.

- Melyik interdictum kibocsátását kéri Marcus?
- Mit tehet a peren kívüli eljárás során Gaius?
- Kit részesít védelemben a praetor?

(3) Gaiusnak van egy telke. Távollétében Marcus elfoglalja a telket. Marcus eladja és átadja a telket Semproniusnak. Gaius megpróbálja visszafoglalni a telket. Sempronius birtokvédelmet kér a praetortól.

- Melyik interdictum kibocsátását kéri Marcus?
- Mit tehet a peren kívüli eljárás során Gaius?
- Kit részesít védelemben a praetor?
- Ezek után mit tehet Gaius?

(4) Gaius ellopja Marcus lovát. Kilenc hónappal később emiatt Marcus a praetortól interdictum kibocsátását kéri Gaiusszal szemben.

- Melyik interdictum kibocsátását kéri Marcus?
- Kit részesít védelemben a praetor?

(5) Gaius ellopja Marcus lovát. Másfél évvel később emiatt Marcus a praetortól interdictum kibocsátását kéri Gaiusszal szemben.

- Melyik interdictum kibocsátását kéri Marcus?
- Kit részesít védelemben a praetor?
- Mit tehet Marcus?

(6) Gaius ellopja Marcus lovát és eladja a piacon Semproniusnak. Három hónappal később emiatt Marcus a praetortól interdictum kibocsátását kéri Semproniuossal szemben.

- Melyik interdictum kibocsátását kéri Marcus?
- Kit részesít védelemben a praetor?

(7) Gaius ellopja Marcus lovát és eladja a piacon Semproniusnak. Nyolc hónappal később emiatt Marcus a praetortól interdictum kibocsátását kéri Semproniuossal szemben.

- Melyik interdictum kibocsátását kéri Marcus?
- Kit részesít védelemben a praetor?
- Mit tehet Marcus?

(8) A város üdülő övezetében az egyik ingatlantulajdonos sertéstenyésztésbe kezd. Az ezzel járó bűz és zaj a szomszédokat nagyon felháborítja. Mit tehetnek a szomszédok? (D. 8.5.8.5)

Hogyan szűnhet meg a birtok

- a corpus és az animus együttes megszűnésével,
- a corpus megszűnésével,
- az alanyra tekintettel,
- a tárgyra tekintettel?

7. A TULAJDON MEGSZERZÉSE

A tulajdonszerzési módok:

mancipatio	ius civile	származékos	absztrakt
in iure cessio	ius civile	származékos	absztrakt
elbirtoklás	ius civile	eredeti	kauzális
tulajdon-traditio	ius gentium	származékos	kauzális
foglalás	ius gentium	eredeti	jogcímet eleve tartalmazza
kincstalálás	ius gentium	eredeti	jogcímet eleve tartalmazza
gyümölcsszerzés	ius gentium	eredeti	jogcímet eleve tartalmazza
dologegyesülés	ius gentium	eredeti	jogcímet eleve tartalmazza
feldolgozás	ius gentium	eredeti	jogcímet eleve tartalmazza

Tulajdont szerez-e Marcus az alábbi esetekben?

- Titus nem tulajdonosa egy itáliai teleknek, melyet elad és mancipál Marcus részére.
- Titus az itáliai telkét eladja Marcusnak, de csak tradícióra kerül sor (nem történik se mancipatio, se in iure cessio).
- Titus az itáliai telkét eladja és mancipálja Marcus részére, de a mancipationál 5 helyett csak 4 tanú van jelen.
- Marcus megfenyegeti Titust: ha nem adja el neki az itáliai telkét, megöli őt. Titus ezért eladja és mancipálja a telket Marcus részére.

Tulajdont szerez-e Marcus az alábbi esetekben?

- Titus kölcsön ad Marcusnak 500 sestertiust.
- Titus kölcsön ad Marcusnak 5 mázsa gabonát.
- Titus elad és átad Marcusnak 5 mázsa gabonát.
- Titus bérbe adja a hajóját Marcusnak.
- Titus haszonkölcsönbe adja a hajóját Marcusnak.
- Titus szívességi használatba adja a hajóját Marcusnak.

- Titus hozományként egy értékes ékszert ad Marcusnak.
- Titus Marcusnak ajándékoz egy értékes ékszert, amit át is ad részére.
- Flavia a férjének, Marcusnak ajándékoz egy értékes ékszert, amit át is ad részére.
- Titus biztosítéku zálogba ad Marcusnak egy értékes ékszert.
- Titus letétbe helyez Marcusnál egy értékes ékszert.
- Marcus megfenyegeti Titust: ha nem adja el neki a gyűrűjét, megöli őt. Titus ezért eladja és átadja a gyűrűt Marcusnak.

Az elbirtoklás két fő esetköre:

- a dolog megszerzése formai hibával történt: res Mancipi (pl. itáliai telek, rabszolga, ló) esetében nem került sor szabályos Mancipatióra vagy in iure Cessióra
- a dolog megszerzése tartalmi hibával történt: az átruházó fél nem volt a dolog tulajdonosa (a nemo plus iuris elv értelmében csak a tulajdonos ruházhatja át másra a dolog tulajdonjogát!)

Az elbirtoklás öt klasszikus feltétele:

- elbirtoklásra alkalmas dolog (res habilis), pl. lopott dolgot nem lehet elbirtokolni
- folyamatos birtoklás (possessio)
- ingónál 1, ingatlannál 2 év eltelt a birtokba vételtől (tempus)
- jóhiszeműség a birtokba vételkor (bona fides)
- megfelelő jogcím (iusta causa), pl. adásvételi szerződés

Jog eset:

Brutus tévedésből Titus dolgát adja el egy jóhiszemű vevőnek, Marcusnak, aki azonban meghal, mielőtt átvehetné a dolgot. Az ingó dolgot így Marcus örököse, Aulus veszi át Brutustól, aki azonban az átvételkor felismeri, hogy a dolog Titusé, de nem szól róla. Két évvel később Titus is megtudja, hogy a dolga Aulusnál van. Mi a jogi helyzet?

Tulajdont szerez-e Marcus az alábbi esetekben?

- Marcus 3 éve ellopta Titus lovát, melyet azóta sajátjaként használ.
- Aulus ellopta Titus lovát, eladta a piacon a jóhiszemű Marcusnak, aki már 3 éve használja sajátjaként a lovat.
- Titus 3 éve eladta és Mancipálta a lovat Marcus részére, de a Mancipatióánál 5 helyett csak 4 tanú volt jelen.
- Titus 3 éve eladta és átadta a lovat Marcusnak, de sem Mancipatióra, sem in iure Cessióra nem került sor.
- Titus bérbe vett egy lovat, majd meghalt. Örököse a lovat a hagyaték tárgyaival együtt birtokba vette, majd eladta és Mancipálta Marcus részére, aki 3 éve sajátjaként használja a lovat.
- Titus 3 éve letétbe helyezett egy értékes ékszert Marcusnál.
- Marcus végrendelet alapján örökölt és birtokba vett egy itáliai telket, majd 3 évvel később kiderült, hogy a végrendelet érvénytelen volt, mert az egyik tanú csak 13 éves volt.

Tulajdont szerez-e Marcus az alábbi esetekben?

- Marcus a tengerben halászott és fogott két halat.
- Marcus az erdőben vadászott, nyíllal megsebesített egy vadat, melyet később egy másik vadász, Titus is eltalált, leölt és hazavitt.

- Marcus a mezőn fogott egy nyulat, hazavitte és bezárta egy ketrecbe. A nyúl a ketrecből kiszökött és a faluban szaladgált a házak között. Titus megfogta és bezárta egy ketrecbe.
- Titus kidobta a város szélén lévő szemétdombra a kopott és kilyukadt köntösét, melyet Marcus megtalált és hazavitt magának.
- Titus elvesztette az erszényét az utcán. Marcus megtalálta és hazavitte.
- Marcus a tengerparton sétálva egy szép borostyánkövet talált.
- Marcus a kertjében ásva egy elrejtett kincses ládát talált.
- Marcus rabszolgái gazdájuk kertjében ásva egy elrejtett kincses ládát találtak.
- Marcus hasznóbérbe vette Titus mezőgazdasági ingatlanát. Marcus rabszolgái a telken ásva egy elrejtett kincses ládát találtak.

Tulajdon-traditio tárgya lehet-e:

- kutya,
- ló,
- szekér,
- itáliai telek,
- arany ékszer,
- pénz,
- rabszolga,
- hajó?

Tulajdon-traditio jogcíme lehet-e:

- bérlet,
- adásvétel,
- letét,
- kézizálog,
- ajándékozás,
- kölcsön,
- haszonkölcsön,
- csere,
- szívességi használat?

Jogesetek:

(1) A vőlegény egy nagyon értékes ékszert kíván a menyasszonyának ajándékozni. Az ékszert átadja menyasszonya egyik rabszolgájának, aki azt csak az esküvő után adja át úrnőjének. Tulajdont szerez-e a nő az ékszeren?

(2) A vőlegény egy nagyon értékes ékszert kíván a menyasszonyának ajándékozni. Az ékszert saját rabszolgájával küldi el, aki azt csak az esküvő után adja át a nőnek. Tulajdont szerez-e a nő az ékszeren?

(3) A vőlegény tévedésből más ékszerét ajándékozta menyasszonyának. Az esküvő után rájött erre, az átadott ékszert visszakérte, s helyette egy másikat adott feleségének, ami valóban a sajátja volt. Mi a jogi helyzet?

Mi a foglалás?

Mondjon példát tulajdon-derelictióra!

Mi a kincs?

Hogyan keletkezhet közös tulajdon kincstalálás folytán?

Mi a gyümölcs?

A gyümölcsön tulajdont szerez

- elválással: az anyadolog jóhiszemű birtokosa, örökhaszonbérelője, ezek hiányában az anyadolog tulajdonosa,
- beszedéssel: az anyadolog haszonélvezője.

Kérdések:

- Marcus ellopta Titus kancáját. A kanca Marcusnál ellett egy csikót. Kié a csikó?
- Marcus ellopta Titus kancáját és eladta a piacon a jóhiszemű Gaiusnak. A kanca Gaiusnál ellett egy csikót. Kié a csikó?
- Marcus ellopta Titus rabszolganőjét és eladta a piacon a jóhiszemű Gaiusnak. A nő Gaiusnál szült egy gyermeket. Kié a rabszolgagyermek?
- Marcus ellopta Titus rabszolganőjét és eladta a piacon a jóhiszemű Gaiusnak. A nő Gaiusnál szült egy gyermeket. A gyermek már 3 éves, Gaius tanyáján él az anyjával együtt. Kié a rabszolganő és kié a rabszolgagyermek?
- Titus kancája vemhes lett Marcus ménjétől. A kanca ellett egy csikót. Kié a csikó?
- Marcus örökhaszonbérelője egy mezőgazdasági ingatlanak, melyen gabonát termel. Eladhatja-e az általa learatott gabonát?
- Marcus haszonélvezője egy mezőgazdasági ingatlanak, melyen gabonát termel. Elkezdte az aratást és betakarította a termés felét, amikor meghalt. Kié a betakarított gabona, és kié a még lábon álló termés?

Mi a dologegyesülés fogalma?

A dologegyesülés jogkövetkezménye:

- egyenrangú dolgok egyesülése esetén közös tulajdon keletkezik,
- járulékos dologegyesülés esetén a járulék osztja a földolog jogi sorsát (vagyis azé lesz a járulék, akié a földolog).

Kérdések:

- Marcus a fél hordó borát beleöntötte Titus fél hordó borába. Kié az egy hordó bor?
- Marcus a nagybátyjától – végrendelet hiányában, törvényes öröklés útján – örökölt egy itáliai telket, melyet birtokba vett, s melyre egy év alatt épített egy szép házat. Éppen kész lett a ház, amikor kiderült, hogy az örökhaszonbérelőnek mégis volt érvényes végrendelete, melyben minden vagyont a Gaius nevű barátjára hagyta. Kié a ház?
- Marcus aranyat lopott Titustól és Gaiustól. A lopott arany tárgyakat beolvasztotta és öntött belőlük egy aranyrudat. Kié az aranyrúd?
- Marcus ellopt három gerendát Titustól és beépítette az épülő házába. Visszakövetelheti-e Titus a három gerendát?
- Az a hír érkezett Afrikából, hogy Marcus vadászat közben meghalt. Marcus fia – mint örökös – eladta és mancipálta apja egyik itáliai telkét Gaius részére. Gaius a telket felszántotta és gabonát ültetett. A gabona szépen növekedett, amikor kiderült, hogy Marcus nem halt meg. Kié a telek és a növekvő gabona?

Mi a feldolgozás?

Ki é a feldolgozás útján létrejött új dolog?

- a szabiniánusok szerint azé, akié az alapanyag volt,
- a prokuliánusok szerint a feldolgozóé,
- Iustinianus szerint ha az új dolog visszaalakítható eredeti formájába, az alapanyag tulajdonosáé, ellenkező esetben a feldolgozóé.

Jogesetek:

(1) Egy tolvajbanda sok lopást elkövetett: az egyik telekről öt mázsa szőlőt, egy másiktól több bronztömböt, egy harmadiktól nagy mennyiségű faanyagot, egy negyedik házból szarvasbőrt vittek el, s mindezt eladták a piacon különböző, jóhiszemű vevőknek. A vevők a szőlőből bort, a bronzból szobrokat, a fából bútorokat, a bőrből kabátot készítettek. Rövidesen minden kiderült. Mit követelhetnek a lopások sértettjei?

(2) Marcus meglátogatja Titust, és nagyon megtetszik neki a Titus szobája falán lévő festmény. Marcus megkéri Titust, hogy adja el neki a festményt 100 sestertiusért. Titus elfogadja az ajánlatot, átveszi a vételárat, és megígéri, hogy másnap átviteti a rabszolgájával a festményt Marcushoz. A festmény átszállítására azonban nem kerül sor. Átszállt-e a festmény tulajdonjoga a vevőre?

(3) Marcus meglátogatja Titust, és nagyon megtetszik neki a Titus szobája falán lévő egyik festmény, melyet Sempronius mester festett. A falon van egy másik kép is, melyet Aulus mester festett. Marcus megkéri Titust, hogy adja el neki a Sempronius által festett képet 100 sestertiusért. Titus elfogadja az ajánlatot, átveszi a vételárat, és megígéri, hogy másnap átviteti a rabszolgájával a festményt Marcushoz. Másnap Titus szolgája át is viszi a képet Marcusnak, aki azt átveszi, majd amikor kicsomagolja, látja, hogy a szolga tévedésből az Aulus által festett képet hozta el számára. Történt-e tulajdon-traditio?

(4) A tolvaj Gaius egy betörés során érméket zsákmányol. Az egyik érmét a barátjának, Quintusnak ajándékozza, aki örömmel veszi át az érmét. Tulajdont szerez-e az érmén Quintus?

(5) Paulus elkéri Marcus egyik könyvét azzal, hogy két héten belül elolvassa és visszaadja. Paulus átveszi a könyvet, elkezd olvasni. A könyv annyira tetszik neki, hogy megkéri Marcust, adja el neki a könyvet 20 sestertiusért. Marcus beleegyezik és átveszi a vételárat. Mikor kerül a könyv Paulus tulajdonába?

(6) Az öreg Gaius a tengerparti nyaralójába küldi a hatalma alatt álló fiát pihenni. A filius familias már két hete tartózkodik a nyaralóban, amikor hírt kap arról, hogy apja meghalt. A nyaralót – mint egyedüli törvényes örökös – a fiú öröklí. Hogyan változik az öröklés folytán a fiú birtokosi pozíciója?

(7) Quintus örököl egy mezőgazdasági ingatlant az ott dolgozó rabszolgaállománnyal együtt. A rabszolgák egyikét azonban az örökhagyó haszonkölcsönbe kapta. Ez a rabszolga az örökség birtokba vételekor közli Quintusszal, hogy ő nem része az örökségnek, neki más a gazdája. Quintus azonban ezzel nem törődik, továbbra is dolgoztatja a rabszolgát, majd másfél évvel később, mikor a szolgát a haszonkölcsönbe adó visszakéri, elbirtoklásra hivatkozik. Kié a rabszolga?

(8) Quintus örököl egy mezőgazdasági ingatlant az ott dolgozó rabszolgaállománnyal együtt. A rabszolgák egyikét azonban az örökhagyó haszonkölcsönbe kapta. A rabszolga az örökség birtokba vételekor nem közli Quintusszal, hogy ő nem része az örökségnek, s ezt Quintus mástól sem tudja meg. Egy fél évvel később Quintus mégis megtudja, hogy a szolga nem volt az örökhagyóé. Azonban nem törődik ezzel, továbbra is dolgoztatja a rabszolgát, majd egy évvel később, mikor a szolgát a haszonkölcsönbe adó visszakéri, elbirtoklásra hivatkozik. Kié a rabszolga?

(9) Lucius eladott és mancipált egy itáliai telket Gaius részére, aki búzát ültetett a telken. Az aratás előtt Gaius megtudta, hogy Lucius nem volt a telek tulajdonosa, csak várományosa volt annak mint végrendeletileg kinevezett örökös. A végrendelező gazda azonban még élt, igaz, már hosszú ideje ágyban fekvő beteg volt. Gaius ennek ellenére learatja a búzát. Mi a tulajdoni helyzet, kit illet a búza?

8. A TULAJDON VÉDELME

Rei vindicatio: civiljogi tulajdon védelmére szolgáló kereset.

- felperese: a dolog civiljogi tulajdonosa
- alperese: a dolog birtokosa (civilis possessora)
- perindítás oka: a civiljogi tulajdonos elvesztette a dolog birtokát
- perindítás célja: a civiljogi tulajdonos vissza akarja szerezni a dolog birtokát
- felperes által bizonyítandó: a dolog az övé (ő a dolog civiljogi tulajdonosa) és a dolog az alperesnél van
- alperes lehetséges védekezése: jogosult arra, hogy a felperes dolgát a birtokában tartsa (pl. haszonélvezeti jog vagy kézizálogjog alapján)
- elszámolandó tételek: alperes által eszközölt beruházások, alperesnél elvált (esetleg beszédett vagy beszédni elmulasztott) gyümölcsök, alperes által a dologban okozott károk

Jogesetek:

(1) Gaius ellopta Aulus lovát és azt már két éve sajátjaként használta, amikor Aulus pert indított a ló birtokának visszaszerzése érdekében.

- Milyen keresetet indíthat Aulus ebből a célból?
- Mit követelhet a lovon kívül, ha a ló Gaiusnál az első évben ellett egy csikót, majd a második évben a túleröltetett munkavégzés következtében lesántult?
- Mire tarthat igényt Gaius?

(2) Gaius ellopta Aulus lovát és eladta a piacon a jóhiszemű Marcusnak. Marcus a lovat már két éve sajátjaként használta, amikor Aulus pert indított a ló birtokának visszaszerzése érdekében.

- Milyen keresetet indíthat Aulus ebből a célból?
- Mit követelhet a lovon kívül, ha a ló Marcusnál az első évben ellett egy csikót, majd a második évben a túleröltetett munkavégzés következtében lesántult?
- Mire tarthat igényt Gaius?

(3) Aulus eladta és átadta a lovat Titusnak, azonban sem mancipatióra, sem in iure cessióra nem került sor. Már egy fél éve Titusnál volt a ló, amikor Gaius ellopta a lovat Titus istállójából. Milyen keresetet indíthat Titus a ló birtokának visszaszerzése végett?

(4) Aulus eladta és átadta a lovát Titusnak, azonban sem mancipatióra, sem in iure cessióra nem került sor. Már egy fél éve Titusnál volt a ló, amikor Aulus pert indított Titus ellen a ló birtokának visszaszerzése végett.

- Milyen keresetet indított Aulus?
- Milyen kifogással élhetett Titus?

(5) Aulus eladta és átadta a lovát Titusnak, azonban sem mancipatióra, sem in iure cessióra nem került sor. Már egy fél éve Titusnál volt a ló, amikor Aulus ellopta a lovat Titus istállójából és visszavitte a saját istállójába.

- Milyen keresetet indíthat Titus a ló birtokának visszaszerzése végett?
- Milyen kifogással élhet Aulus?
- Milyen replicatioval élhet Titus?

9. IDEGEN DOLOGBELI JOGOK

Idegen dologbeli jogok:

- szolgalmak
 - telki szolgalmak (mezei telki / városi telki)
 - személyes szolgalmak (haszonélvezet, használat, lakáshasználat)
- örökhaszonbérleti jog
- felülepítményi jog
- zálogjog

Mi a telki szolgalom?

Mi a különbség a mezei telki és a városi telki szolgalmak között?

Hogyan keletkezhet telki szolgalom?

Saját dolgon fennállhat-e szolgalom?

Tevésre kötelezhet-e a telki szolgalom?

Hogyan kell a szolgalmat gyakorolni?

Követelhető-e pénzfizetés a szolgalom gyakorlásáért?

Hogyan szűnhetnek meg a telki szolgalmak?

Mi a haszonélvezet?

Hogyan alapítható haszonélvezeti jog?

Mi a különbség a haszonélvezet és a használat között?

Hogyan szűnhetnek meg a személyes szolgalmak?

Jogesetek:

(1) Paulust szekérút szolgalom illeti meg Gaius telkén.

- Megszűnik-e a szolgalmi jog, ha Gaius eladja a telkét Paulusnak?
- Megszűnik-e a szolgalmi jog, ha Gaius eladja a telkét egy harmadik személynek?
- Megszűnik-e a szolgalmi jog, ha Paulus eladja a telkét egy harmadik személynek?

(2) Paulust kút szolgalom illeti meg Gaius telkén.

- Milyen keresetet indíthat Paulus, ha Gaius nem engedi be őt a telkére a kútból való vízvétel céljából?
- Megszűnik-e a szolgalmi jog, ha kiszárad a kút?
- Megszűnik-e a szolgalmi jog, ha Paulus kutat fúr a saját telkén, mely bőséges mennyiségű vizet biztosít számára?

(3) Marcus végrendeletében Titust nevezte ki örökösévé, a lova hasznélvezeti jogát pedig 5 évre Gaiusra hagyta.

- Milyen peren kívüli jogsegélyt kérhet Titus a praetortól, ha fennáll a veszélye annak, hogy Gaius nem fogja megfelelően tartani a lovat?
- Ha a ló 5 éven belül ellik egy csikót, az kinek a tulajdona lesz?
- Megteheti-e Gaius, hogy a lovat bérbe adja egy harmadik személynek?
- Ha Gaius 5 éven belül meghal, átszáll-e örökösére a hasznélvezeti jog?
- Ha Titus hal meg 5 éven belül, az megszünteti-e a hasznélvezeti jogot?
- Titusnak jogában áll-e 5 éven belül eladni a lovat?
- Az 5 év leteltével követelheti-e Gaius Titustól a ló etetésének költségeit?

(4) Gaius a végrendeletében Marcust nevezte ki örökösévé, két tehén és két rabszolganő vonatkozásában pedig úgy rendelkezett, hogy azok hasznélvezője Titus legyen. Gaius halála után Marcus elfogadta és birtokba vette az örökséget, a teheneket és a szolgákat átadta Titusnak. A szolgák sokat segítettek Titusnak, mindennap megfejték a teheneket. Az egyik tehén ellett egy borjút. Az egyik rabszolganő szült egy gyermeket. A másik rabszolganőt Titus időnként bérbe adta másoknak. Amikor Titus meghalt, vita támadt örökösei és Marcus között. Mire tarthattak igényt Titus örökösei, s mi illette meg Marcust?

(5) Marcus végrendeletében Titust nevezte ki örökösévé, egyik lakásának használati jogát pedig 5 évre Gaiusra hagyta.

- Megteheti-e Gaius, hogy a lakást bérbe adja egy harmadik személynek?
- Ha Gaius 5 éven belül meghal, átszáll-e örökösére a használati jog?
- Ha Titus hal meg 5 éven belül, az megszünteti-e a használati jogot?
- Titusnak jogában áll-e 5 éven belül eladni a lakást?

(6) Titus örökhaszonbérleti szerződést köt a római állammal.

Hogyan szerez tulajdont Titus az ingatlanon termett gabonán?

Milyen jogsegélyeket vehet igénybe Titus, ha Gaius erőszakkal elfoglalja az ingatlant?

Eladhatja-e Titus az ingatlant?

Eladhatja-e Titus az örökhaszonbérleti jogát?

Felbonthatja-e az örökhaszonbérletet egyoldalúan az állam, ha Gaius két egymást követő évben nem tud bért fizetni a rossz termés miatt?

Megszűnik-e az örökhaszonbérlet Titus halálával?

(7) Brutus szerződés alapján mint felüléptményes Cassius telkére bérházat épített.

Kinek a tulajdonát képezi a bérház?

Ki szedhet a bérházban lakóktól bérleti díjat?

Cassius mit követelhet Brutustól?

Megszűnik-e a felüléptményi jog Brutus halálával?

Megszűnik-e a felüléptményi jog Cassius halálával?

Átruházhatja-e másra Brutus a felüléptményi jogát?

Civilis possessornak minősült-e Brutus a klasszikus korban?

VI. ÖRÖKLÉSI JOG

1. ALAPFOGALMAK ÉS ALAPELVEK

- Mi a különbség a vagyon és a hagyaték között?
- Milyen részekből állhat a hagyaték?
- Mikor aktív a hagyaték?
- Mikor passzív a hagyaték?
- Mi az öröklés?
- Mi az örökség?
- Mi a hagyomány?
- Milyen jogcímen lehet örökölni?
- Mit jelent a nemo pro parte elv?
- Milyen két szakasza van az öröklés folyamatának?
- Mikor nyílik meg az örökség?
- Kik a házon belüli örökösök?
- Kik a suusok?
- Hogyan szerzik meg az örökséget a házon belüli örökösök?
- Kik a házon kívüli örökösök?
- Hogyan szerzik meg az örökséget a házon kívüli örökösök?
- Mit jelent a semel heres semper heres elv?
- Mikor uratlan a hagyaték?
- Mit jelent az öröklésre meghívott személy kiesése?
- Mit jelent a megnyílt örökség átháramlása (transmissio)?
- Mikor érvényesül növedékjog az öröklési jogban?
- Mi a szerzéstelenség (incapacitas)?
- Milyen okból lehet valaki szerzéstelen?
- Mi az érdemtelen (indignitas)?
- Milyen okból lehet valaki érdemtelen az örökség megtartására?

2. A TÖRVÉNYES ÖRÖKLÉS

A civiljogi törvényes öröklési rend három osztálya:

- sui heredes (suusok)
- proximi agnati (legközelebbi agnát rokonok)
- gens (nemzetség)

A praetori törvényes öröklési rend négy osztálya:

- bonorum possessio unde liberi (suusok és fiktív suusok)
- bonorum possessio unde legitimi (civiljogi törvényes örökösök)
- bonorum possessio unde cognati (vérrokonok)
- bonorum possessio unde vir et uxor (házastárs manus nélküli házasság esetén)

A iustinianusi törvényes öröklési rend négy osztálya:

- lemenők
- felmenők és teljes testvérek
- féltestvérek
- távolabbi oldalági rokonok

Jogesetek:

(1) A végrendelet hátrahagyása nélkül elhunyt örökgyónak volt egy manusos felesége, egy filius familiae és egy emancipált fia. Ki, mennyit örököl utána a civiljogi, a praetori és a iustinianusi törvényes öröklési rend szerint?

(2) A végrendelet hátrahagyása nélkül elhunyt örökgyónak volt egy manus nélküli felesége, egy filius familiae és egy emancipált fia. Ki, mennyit örököl utána a civiljogi, a praetori és a iustinianusi törvényes öröklési rend szerint?

(3) A végrendelet hátrahagyása nélkül elhunyt örökgyónak volt egy manusos felesége, továbbá a hatalma alatt állt a menyje (aki a korábban elhunyt filius familiae manuos felesége volt) és két unokája (akik az elhunyt filius familiae manuos házasságából származó fiai voltak), továbbá volt egy emancipált fia. Ki, mennyit örököl utána a civiljogi, a praetori és a iustinianusi törvényes öröklési rend szerint?

(4) A végrendelet hátrahagyása nélkül elhunyt örökgyónak volt egy manus nélküli felesége, egy emancipált fia és egy bátyja. Ki, mennyit örököl utána a civiljogi, a praetori és a iustinianusi törvényes öröklési rend szerint?

(5) A végrendelet hátrahagyása nélkül elhunyt örökgyó egy özvegyen maradt nő, aki manus nélküli házasságban élt, volt egy bátyja, és volt egy fia. Ki, mennyit örököl utána a civiljogi, a praetori és a iustinianusi törvényes öröklési rend szerint? Milyen módosítást vezetett be a SC Orfitianum a császárságkorban?

(6) A végrendelet hátrahagyása nélkül elhunyt örökgyónak volt egy öccse, egy manus nélküli felesége, egy emancipált fia, továbbá egy másik, korábban elhunyt emancipált fiától két fiú unokája (akik apjuk emancipációja után fogantattak). Ki, mennyit örököl utána a civiljogi, a praetori és a iustinianusi törvényes öröklési rend szerint?

(7) A végrendelet hátrahagyása nélkül elhunyt örökgyónak volt egy öccse és egy apai ági unokatestvére. Ki, mennyit örököl utána a civiljogi, a praetori és a iustinianusi törvényes öröklési rend szerint, ha az örökgyó öccse nem kíván örökölni és ezért nem tesz elfogadó nyilatkozatot?

(8) A végrendelet nélkül elhunyt örökgyó után az öccse örökölt mindent, aki elfogadó nyilatkozatot tett, birtokba vette a hagyatékot, néhány hónappal később azonban tudomására jutott, hogy a bátyjának nagyon sok adóssága is volt, ezért megbánta, hogy elfogadta az örökséget. Mit tehet az örökös, visszavonhatja-e az elfogadó nyilatkozatot?

(9) Az örökgyónak két háza volt, az egyiket a barátjára hagyta, akit a végrendeletében egyedüli örökösévé nevezett. A másik házról nem tett említést a végrendeletében. Ezt az utóbbi házat törvényes öröklésre hivatkozva szeretne megszerezni az örökgyó öccse. Ki örökli az utóbbi házat?

(10) A végrendelet nélkül elhunyt örökgyónak nem voltak házon belüli örökösök. Házát a szomszédja jogcím nélkül birtokba vette. Másfél évvel később jelentkezett az örökgyó testvére, s bejelentette, hogy törvényes örökösiként igényt tart a házra. A szomszéd a ház birtokának átadását megtagadta. Kit illet a ház?

3. A VÉGRENDELETI ÖRÖKLÉS

Mi a végrendelet?

A végrendelet tartalma:

- örökösnevezés
- kitagadás
- helyettes örökös kinevezése
- utóörökös kinevezése
- hagyományrendelés
- hitbizomány-rendelés
- gyámrendelés
- rabszolga-felszabadítás

Milyen rendelkezéseket tartalmaznak az alábbi végrendeletek?

(1) „Lucius fiam legyen az örökösöm. Ha Lucius nem lehet az örökösöm, az öcsém, Marcus legyen az örökösöm. Gaius fiamat kitagadom, mivel az életemre tört. A lovaimat Aulus barátomra hagyom. Örökösömet kötelezem arra, hogy adjon 500 sestertiust Quintus unokaöcsémnek. Titius rabszolgám halálom napján szabad legyen.”

(2) „Lucia leányom legyen az örökösöm. Leányom gyámja az öcsém, Marcus legyen. A tengerparti nyaralóm haszonélvezeti jogát Marcusra hagyom. Quintus unokaöcsém adósságait elengedem. A rabszolgámat, Titiust, Aulus barátomra hagyom, s arra kérem Aulust, hogy halálom után öt évvel szabadítsa fel Titiust.”

(3) „Aulus fiam legyen az örökösöm. Ha Aulus az örökösöm lesz, de meghal, mielőtt felserdülne, az öcsém, Marcus legyen az örököse. A beneventói telkemet a szülővárosomra hagyom azzal a kikötéssel, hogy azt adják bérbe, s a befolyó bérleti díj összegét minden évben osszák szét a városban élő szegények között.”

Végrendeleti formák:

civiljogi formák	<ul style="list-style-type: none">• népgyűlés előtt tett végrendelet• katonatársak előtt tett végrendelet• mancipatio útján tett végrendelet
praetori jog szerinti forma	<ul style="list-style-type: none">• 7 pecsétetes írásbeli végrendelet
császárkorban újabb forma	<ul style="list-style-type: none">• fiókvégrendelet
iustinianusi kori formák	<ul style="list-style-type: none">• közvégrendelet (hatóság által jegyzőkönyvbe vett vagy császári megőrzésre átadott)• magánvégrendelet (közönséges: 7 tanú előtt tett szóbeli vagy 7 tanú pecsétjével ellátott írásbeli; kiváltságos: faluhelyen tett, járvány idején tett, szülő által gyermeke javára tett, katona által tett)

Mi a különbség a holográf és az allográf végrendelet között?

Miről rendelkezett a SC Libonianum?

Jogesetek:

(1) A Rómában élő Gaius végrendeletében két barátját, Aulust és Brutust nevezte ki örököséivé. Gaius halála után a Rómában tartózkodó Aulus azonnal elfogadó nyilatkozatot tett. A Szicíliában tartózkodó Brutus is útnak indult Rómába, hogy elfogadó nyilatkozatot tegyen, de út közben halálos balesetet szenvedett. Brutusnak is volt végrendelete, ő egyedüli örökösévé az unokaöccsét, Quintust nevezte ki. Ki tarthat igényt azokra a javakra, melyeket Brutus örökölhetett volna?

(2) Gaius végrendeletében két barátját, Aulust és Brutust nevezte ki örököséivé. Aulus házasságban élt és két gyermeke volt. A középkorú Brutus agglegény volt. Ki örökölt Gaius után? Esetleg hogyan lehetett ezen a jogi helyzeten változtatni?

(3) Gaius végrendeletében vagyonának 1/3-át egy Marcus nevű családapára, 1/3-át egy Titia nevű, középkorú, tisztességes hajadonra, 1/3-át pedig egy Cornelia nevű sokgyermekes prostituáltra hagyta. A három örökössé nevezett személy közül ki örökölhetett Gaius után? Esetleg hogyan lehetett ezen a jogi helyzeten változtatni?

(4) Gaiusnak két hűséges rabszolgája volt, Clitus és Pistus. Gaius Clitust kalapfeltétellel felszabadította és ajándékozott neki 500 sestertiumot. Végrendeletében Gaius Pistust is felszabadította, és Clitus mellett Pistust is örökösévé nevezte ki. A két örökössé nevezett személy közül ki örökölhetett Gaius után?

(5) A gyermektelen Brutus ágyasságban élt Luciával. Végrendeletében Luciát nevezte ki örökösévé. Amikor Brutust halva találták, látszottak rajta a mérgezés jelei. Lucia, aki elfogadta az örökséget, az örökhagyó egyik adósát vádolta a büntett elkövetésével. Néhány hónappal később azonban bizonyítást nyert, hogy Lucia tette a mérget Brutus italába. Milyen öröklési jogi következményei vannak mindennek?

(6) Gaius így végrendelezett: „Titus legyen az örökösöm, ha elveszi feleségül unokahúgomat, Valeriát.” Megkaphatja-e az örökséget Titus, ha

- nem hajlandó elvenni Valeriát,
- ő elvinné Valeriát, de Valeria nem hajlandó hozzámenni,
- ha Valeria még serdületlen korában meghal?

A végrendelet létrejötte, érvényessége és hatályossága:

- a végrendelet nem jön létre, ha hiányzik a külső tényállása (pl. nem tartalmaz örökösnevezést),
- a létrejött végrendelet érvénytelen, ha valamilyen hiba miatt kezdettől fogva alkalmatlan a célzott joghatás kiváltására, vagy ha valamilyen oknál fogva utólag megdől,
- az érvényes végrendelet hatálytalan, amíg az örökhagyó él, ill. soha nem lép hatályba, ha egyik örökössé nevezett személy sem válik örökössé (pl. egyikük sem fogadja el az örökséget).

A végrendelet érvénytelensége:

- Eredetileg (kezdetől fogva) érvénytelen:
 - akarathiba miatt (pl. erőszak hatására tették)
 - nyilatkozati hiba miatt (pl. filius familiast alakilag mellőzték, nincs elég tanú)
 - joghatáshoz kapcsolódó hiba miatt (pl. végrendelezési képesség hiánya miatt: eretnek által tett végrendelet)
- Utólag érvénytelenné vált (megdőlt):
 - a végrendelező akarata utóbb megváltozott (visszavonta végrendeletét)
 - utólag nyilatkozati hiba jelentkezett (filius familias születése folytán mellőzővé vált)
 - utólag joghatáshoz kapcsolódó hiba jelentkezett (a végrendelező elveszítette végrendelezési képességét, pl. végrendelezése után eretnekké vált)

Jogeset:

Gaius a végrendeletében Titust nevezte ki örökösévé. Ezt követően azt a hírt kapta Gaius, hogy Titust megölték. Ezért Gaius új végrendeletet készített, melyben Marcust nevezte ki örökösévé. Ezek után meghalt Gaius. Nem sokkal később jelentkezett Titus, aki valójában nem halt meg, s követelte az örökségét. Mire hivatkozhatott Titus?

Mit jelent a favor testamenti elv?

Olvassa el az alábbi levelet:

„Kedves Sabinusom! Azt írod, hogy Sabina, aki minket jelölt meg örökösének, nem szabadította fel Modestus nevű rabszolgáját, végrendeletében mégis ezt írta: »Modestusnak, akit felszabadítottam.« Kérdezed, mi a véleményem erről. Én jogi szakértőkhöz fordultam, s egyhangú állásfoglalásuk az, hogy Modestust nem illeti meg sem a szabadság, mivel nem szabadították fel, sem a hagyomány, mert azt mint rabszolga kapta. Szerintem azonban nyilvánvaló elírásról van szó, s nekünk úgy kell eljárunk, mintha Sabina azt írta volna, amit írni akart. Meg vagyok győződve, hogy te is egy véleményen vagy velem, hiszen előtted is szent és sérthetetlen az elhunyt végső akarata... Adjuk meg hát a szolgának a szabadságot, s hadd élvezze hagyományát, mintha az örökhagyó mindent előrelátóan és jól intézett volna. Jól is intézett, hiszen örökösait jól választotta meg. Minden jót!» (Plin. Ep. 4.10; Muraközy Gyula fordítása módosításokkal).

Mit kívánt az ifjabb Plinius érvényre juttatni?

Az örökhagyó – akinek a felesége éppen gyermeket várt – úgy végrendelezett, hogy ha halála után fia születik, az örököljön utána 2/3 részt, 1/3 részt pedig örököljön a felesége; ha viszont leánya születik, az örököljön 1/3 részt, a felesége pedig 2/3 részt. Az örökhagyó halála után özvegye ikreket szült: egy fiút és egy lányt.

Kérdés: hogyan érvényesíthető leginkább a végrendelező akarata?

A végrendelező a következőket akarta: (1) a felesége mindenképpen örököljön utána, (2) akár fia, akár leánya születik, az is örököljön utána, (3) ha fia születik, az kétszer annyit örököljön, mint a felesége, (4) ha leánya születik, az fele annyit örököljön, mint a felesége.

Megoldás: a hagyatékot hetedekre kell osztani, amiből 4/7 részt a fiúgyermeknek, 2/7 részt a feleségnek és 1/7 részt a leánygyermeknek kell juttatni.

(D. 48.2.13; vö. Benedek Ferenc – Pókecz Kovács Attila: *Római magánjog*, Budapest–Pécs, 2016⁴, 359).

4. A VÉGRENDELET ELLENÉRE VALÓ ÖRÖKLÉS

Mit jelent az alaki mellőzhetetlenség?
Mit tehet az alakilag mellőzött személy?
Mit jelent az anyagi mellőzhetetlenség?
Kik jogosultak kötelesrészre?
Mennyi a kötelesrész mértéke?
Mit tehet az anyagilag mellőzött személy?

Jogesetek:

(1) Marcusnak két filius familias-a volt, Gaius és Lucius. Végrendeletében ez állt: „Örökösöm Gaius fiam legyen.” Luciusról nem tett említést. Mit tehet Lucius apja halála után a civiljog szerint, ill. a klasszikus korban, ill. a iustinianusi korban?

(2) Marcusnak két filius familias-a volt, Gaius és Lucius. Végrendeletében ez állt: „Örökösöm Gaius fiam legyen. Lucius fiamat kitagadom.” A kitagadást nem indokolta meg. Mit tehet Lucius apja halála után a civiljog szerint, ill. a klasszikus korban, ill. a iustinianusi korban?

(3) Marcusnak két filius familias-a volt, Gaius és Lucius. Végrendeletében ez állt: „Örökösöm Gaius fiam legyen. Lucius fiamat trágár beszéde miatt kitagadom.” Mit tehet Lucius apja halála után a civiljog szerint, ill. a klasszikus korban, ill. a iustinianusi korban?

(4) Marcusnak két filius familias-a volt, Gaius és Lucius. Végrendeletében ez állt: „Örökösöm Gaius fiam legyen. Lucius fiamat kitagadom, mivel az életemre tört.” Mit tehet Lucius apja halála után a civiljog szerint, ill. a klasszikus korban, ill. a iustinianusi korban?

(5) Marcusnak két filius familias-a volt, Gaius és Lucius. Végrendeletében ez állt: „Örökösöm legyen Gaius fiam $\frac{7}{8}$ részben, és Lucius fiam $\frac{1}{8}$ részben.” Mit tehet Lucius apja halála után a civiljog szerint, ill. a klasszikus korban, ill. a iustinianusi korban?

(6) Marcusnak két filius familias-a volt, Gaius és Lucius. Végrendeletében ez állt: „Örökösöm legyen Gaius fiam $\frac{9}{10}$ részben, és Lucius fiam $\frac{1}{10}$ részben.” Mit tehet Lucius apja halála után a civiljog szerint, ill. a klasszikus korban, ill. a iustinianusi korban?

(7) Gaiusnak három fia van, de helyettük a barátnőjére szeretné hagyni vagyonának nagy részét végrendeleti úton. Vagyonának hányad részét kell legalább egy-egy fiára hagynia, hogy végrendeletét ne lehessen megtámadni az anyagi mellőzhetetlenség szabályainak megsértése miatt? Mi a megoldás a klasszikus, ill. a iustinianusi korban?

5. AZ OSZTÁLYRA BOCSÁTÁS ÉS A NÖVEDÉKJOG

Kitől, milyen esetben, minek az osztályrabocsátását lehetett követelni?
Mikor érvényesült növedékjog az öröklési jogban?

Jogesetek:

(1) A végrendelet nélkül elhunyt Marcusnak három gyermeke volt: Gaius, Lucius és Lucretia. Gaiust apja korábban emancipálta, Gaius azóta az önálló vállalkozásával 1000 sestertius összegű vagyont szerzett. Lucius és Lucretia apjuk haláláig annak hatalma alatt

álltak. Marcus 5000 sestertius összegű vagyont hagyott hátra. Milyen összegű örökségre tarthatnak igényt az örökhagyó gyermekei a civiljog, a praetori jog és a iustinianusi jog szabályai szerint?

(2) A végrendekezés nélkül elhunyt Marcusnak három gyermeke volt: Gaius, Lucius és Lucretia. Marcus Lucretiát férjhez adta, és a confarreatio napján egy 1000 sestertius értékű vagyontárgyat adott hozományként a vejének. Gaius és Lucius apjuk haláláig annak hatalma alatt álltak. Marcus 5000 sestertius összegű vagyont hagyott hátra. Milyen összegű örökségre tarthatnak igényt az örökhagyó gyermekei a civiljog, a praetori jog és a iustinianusi jog szabályai szerint?

(3) A végrendekezés nélkül elhunyt Marcusnak két gyermeke volt: Gaius és Lucius, akiket apjuk egyszerre emancipált. Marcus egy 1000 sestertius értékű vagyontárgyat Gaiusnak ajándékozott, Luciusnak azonban nem adott semmit. Marcus 5000 sestertius összegű vagyont hagyott hátra. Milyen összegű örökségre tarthatnak igényt az örökhagyó gyermekei a civiljog, a praetori jog és a iustinianusi jog szabályai szerint?

(4) Marcusnak két gyermeke volt: Gaius és Lucius. A végrendeletében ez állt: „Örökösöm legyen Gaius fiam $\frac{3}{4}$ részben, és Lucius fiam $\frac{1}{8}$ részben.” Kit illet a hagyaték maradék $\frac{1}{8}$ része?

(5) Marcusnak két gyermeke volt: Gaius és Lucius. A végrendeletében ez állt: „Örökösöm legyen Gaius fiam $\frac{2}{3}$ részben, és Lucius fiam $\frac{1}{3}$ részben.” Gaius azonban még apja halála előtt meghalt. Milyen rész illeti meg a hagyatékból Luciust?

6. AZ ÖRÖKÖS ÉS A HAGYATÉKI HITELEZŐK

Mit jelent az ultra vires hereditatis felelősség?

Mit jelent a cum viribus hereditatis felelősség?

Mit jelent a pro viribus hereditatis felelősség?

Hogyan felel az örökös a hagyatéki hitelezőknek a civiljog szerint?

Mit jelentenek az alábbi kedvezmények:

- tartózkodás kedvezménye (beneficium abstinendi),
- megfontolás kedvezménye (beneficium deliberandi),
- leltározás kedvezménye (beneficium inventarii),
- elválasztás kedvezménye (beneficium separationis)?

Jogesetek:

(1) Marcus hagyatékában az aktívák összege 1000 sestertius, a passzívák összege 5000 sestertius. Mit tehet a civiljog, s mit tehet a praetori jog szerint Marcus fia, Gaius, aki az egyetlen örökös, és aki apja hatalma alatt állt annak haláláig?

(2) Az aggregényként elhunyt Marcus hagyatékában az aktívák összege 1000 sestertius, a passzívák összege 5000 sestertius. Mit tehet Marcus öccse, az öröklésre jogosult Quintus?

(3) Az aggregényként elhunyt Marcus hagyatékában mind az aktívák, mind a passzívák összege jelentős. Mit tehet a praetori jog szerint Marcus öccse, az öröklésre jogosult Quintus?

(4) Marcus hagyatékában mind az aktívák, mind a passzívák összege jelentős. Mit tehet a iustinianusi jog szerint Marcus fia, Gaius, aki az egyetlen örökös?

(5) Marcus hagyatékában az aktívák összege 5000 sestertius, a passzívák összege 1000 sestertius. Mit tehetnek a hagyatéki hitelezők, ha Marcus után a súlyosan eladósodott Aulus örököl?

7. AZ ÖRÖKÖS JOGVÉDELME

Hereditatis petitio: a civiljogi örökös keresete, amit az egész hagyaték vagy egyes hagyatéki tárgyak megszerzése céljából indít a birtokos ellen. A felperesnek bizonyítania kell: (1) meghalt az örökhagyó, (2) ő a civiljogi örökös, (3) a per tárgya az alperesnél van.

Interdictum quorum bonorum: a praetori jog szerinti örökös peren kívüli jogsegélye, mely által beutalást nyerhet a hagyaték birtokába.

Miről rendelkezett a SC Iuventianum?

Jogesetek:

(1) Brutus a hatalma alatt álló fiát, Luciust, Athénba küldte tanulni. Brutusnak volt egy ágyasa, Marcia. Amikor Brutus végrendelet hátrahagyása nélkül meghalt, a fia örökölt utána. A hagyaték tárgyai Marcia birtokában voltak, aki megtagadta azok átadását. Mit tehet Lucius?

(2) Brutusnak két filius familias-a volt, Primus és Secundus. Amikor Brutus végrendelet hátrahagyása nélkül meghalt, a fiai örökölték utána. A hagyaték tárgyai Primus birtokában voltak, aki megtagadta Secundus örökrészének kiadását. Mit tehet Secundus?

(3) Brutus az írásbeli, 7 tanú pecsétjével ellátott végrendeletében az emancipált fiát, Luciust nevezte ki egyedüli örökösévé. Amikor Brutus meghalt, a hagyaték tárgyai volt ágyasa, Marcia birtokában voltak, aki megtagadta azok átadását. Mit tehet Lucius?

(4) Az egyedül élő, agglegény Titus nem hagyott végrendeletet. Amikor elhunyt, az egyik szomszédja, Publius – azt gondolva, hogy Titusnak nincs örököse – egyből birtokba vette a házat. Mivel a tető kilyukadt, azt Publius megjavíttatta. Minden nap megetette az állatokat, megfejte a tehenet és összeszedte a tojásokat. Két tyúkot levágott. Egy fél évvel a haláleset után jelentkezett Titus öccse, Servius, aki húsz évig Hispániában katonáskodott, s törvényes öröklésre hivatkozva kérte a ház birtokának átadását, amit Publius megtagadott. Mi a jogi helyzet?

8. A HAGYOMÁNY, A HITBIZOMÁNY ÉS A HALÁL ESETÉRE SZÓLÓ AJÁNDÉKOZÁS

Mi a hagyomány?

Minek a része a hagyomány?

Kinek a terhére rendeli az örökhagyó a hagyományt?

Mit jelent az, hogy a hagyományos különleges jogutód?

Milyen fajtái vannak a hagyománynak?

Mi a különbség a dologi és a kötelmi hagyomány között?

Mi az előhagyomány?

Miről rendelkezett a lex Falcidia?

Mikor hatályosul a hagyomány-rendelés?

Le lehet-e mondani a hagyományról?

Mi a hitbizomány?

Kinek a terhére lehetett hitbizományt rendelni?

Voltak-e eredetileg formai kötöttségei a hitbizomány-rendelésnek?

Peresíthető volt-e eredetileg a hitbizomány?

Mi az egytetemes hitbizomány?

Miről rendelkezett a SC Trebellianum?

Miről rendelkezett a SC Pegasianum?

Mi a halál esetére szóló ajándékozás?

Mikor lép hatályba e pactum?

Kiterjed-e a lex Falcidia a halál esetére szóló ajándékozásra?

Kiterjed-e a házastársak közötti ajándékozási tilalom a halál esetére szóló ajándékozásra?

Kiterjednek-e az incapacitas szabályai a halál esetére szóló ajándékozásra?

Példák hagyomány-rendelésre:

- „A lovamat Gaiusra hagyom.”
- „A házam haszonélvezője Gaius legyen.”
- „A Titusszal szembeni követelésemet Gaiusra hagyom.”
- „Gaius tartozását elengedem.”
- „Az örökösöm köteles legyen Gaiusnak 100 sestertiust adni.”

Jogesetek:

(1) Ez állt az örökhagyó végrendeletében: „Örökösöm legyen Marcus. A lovamat Brutusra hagyom.” Marcus elfogadta az örökséget, birtokba vette a hagyatéki javakat, a lovat azonban nem hajlandó kiadni Brutusnak. Mit tehet Brutus?

(2) Ez állt az örökhagyó végrendeletében: „Örökösöm legyen Marcus. A lovamat Brutusra hagyom.” Marcus elfogadta az örökséget, birtokba vette a hagyatéki javakat, a lovat azonban eladta és átadta Titusnak. Mit tehet Brutus?

(3) Ez állt az örökhagyó végrendeletében: „Örökösöm legyen Marcus. Örökösömet kötelezem arra, hogy a lovamat adja ki Brutus számára.” Marcus elfogadta az örökséget, birtokba vette a hagyatéki javakat, a lovat azonban nem hajlandó kiadni Brutusnak. Mit tehet Brutus?

(4) Ez állt az örökhagyó végrendeletében: „Örökösöm legyen Marcus. Örökösömet kötelezem arra, hogy a lovamat adja ki Brutus számára.” Marcus elfogadta az örökséget, birtokba vette a hagyatéki javakat, a lovat azonban eladta és átadta Titusnak. Mit tehet Brutus?

(5) Sextus a barátjára, Maniusra hagyta minden vagyont végrendeleti úton. Sextus bizalmasan megkérte Maniust arra, hogy ha az unokaöccse, a száműzött Servius, esetleg kegyelmet kapna és visszatérne Rómába, adja át neki a teljes hagyatékot. Sextus halála után Manius birtokba vette az örökséget. Három évvel később Servius kegyelmet kapott a császártól és visszatérhetett Rómába. Manius teljesítette Sextus kérését, és átadta a teljes hagyatékot Serviusnak. Egy évvel később Rómába érkezett Appius, aki okirattal igazolta, hogy hat évvel korábban 500 sestertiust kölcsön adott Sextusnak, amit nem kapott vissza. Mit tehet Appius a SC Trebellianum alapján?

(6) Marcus a végrendeletében egyik volt bajtársát, Titust nevezte ki örökösévé. Később, egy találkozásuk alkalmával, Marcus megkérte Titust, hogy ha majd örököl utána, az egyik rabszolgáját, Pistust, szabadítsa fel. Amikor Marcus Kr. u. 180-ban meghalt, Titus elfogadta az örökséget, s így Pistus tulajdonosává vált. Titus azonban nem teljesítette Marcus formátlan kérését. Pistus ezért egyik ismerőséhez, Seiushoz fordult, aki római polgár volt. Mit tehet Seius Pistus érdekében?

(7) Marcus azt mondta Seiusnak, hogy ha majd meghal, a kardját ráhagyja. Seius ezt örömmel vette és megköszönte. Egy fél évvel később Seius meghalt. Majd egy hónap múlva, Marcus is elhunyt. Seius örökösei követelték a kardot Marcus örököseitől, akik azonban megtagadták az értékes fegyver kiadását. Mi a jogi helyzet, kit illet a kard?

9. A HAGYATÉKKAL SZEMBENI KÜLÖNBÖZŐ KÖVETELÉSEK KIELÉGÍTÉSI SORRENDJE

Mik tartoztak a privilegizált követelések közé?
Milyen sorrendben kellett kielégíteni a hagyatéki hitelezőket?

Jogeset:

Gaius hagyatéka 2000 sestertius összegű aktívát, és 500 sestertius összegű passzívát (egy hitelezővel szemben fennálló ilyen összegű adósságot) tartalmazott. Gaius a végrendeletében a két fiát nevezte ki örökösévé, a barátjára pedig kötelmi hagyományként 200 sestertius összegű pénzt hagyott. A temetés és a hagyatéki eljárás költsége 100 sestertius volt. Milyen összegű örökség jutott fejenként az örökösök részére?

VII. KÖTELMI JOG. ÁLTALÁNOS RÉSZ

1. ALAPFOGALMAK

Jogviszony: jogilag szabályozott társadalmi viszony.

Kötelem: két személy (jogalany) közötti jogviszony, amely alapján az egyik, a hitelező (*creditor*), a másiktól, az adóstól (*debitor*), egy meghatározott emberi magatartás tanúsítását (szolgáltatás) követelheti és nem teljesítés esetén erre fő szabály szerint perrel rákényszerítheti.

Kivétel: az ún. természetes kötelem (*naturalis obligatio*), amely nem peresíthető, de beszámítással vagy kifogásként érvényesíthető, ill. önkéntes teljesítés esetén a teljesítés nem követelhető vissza jogalap nélküli gazdagodásként, vagyis a peresíthetőségen kívül megfelel a kötelem fogalmának.

A kötelem alanyai: hitelező (jelölése: H)
adós (jelölése: A)

A kötelem tárgya: a szolgáltatás (jelölése: SZ) = meghatározott emberi magatartás tanúsítása

Ez általában: aktív magatartás (tevés), de lehet passzív magatartás (nem tevés) is.

Teljesítés: az adós tanúsítja azt a magatartást, amire a kötelmi viszony alapján köteles.

Nemteljesítés: az adós nem tanúsítja azt a magatartást, amire a kötelmi viszony alapján köteles.

Késedelem: az esedékes magatartást az adós felhívásra, neki felróhatóan nem teljesíti.

Kötelem lehet:

egyoldalú (*unilateralis*): Az adós csak tartozik, a hitelező csak követel. Pl. kölcsön.

NB! Ezért a kölcsönszerződésnél a szerződő feleket ugyanígy nevezzük, nincs speciális elevezésük!

kétoldalú (*bilateralis*)

- egyenlőtlenül kétoldalú: főszabályként az adós csak tartozik, a hitelező csak követel, de bizonyos tények hatására ez megfordulhat és az adós e tekintetben hitelezővé, a hitelező pedig adóssá válik. Ilyen szerződés például a haszonkölcsön, letét, kézizálog, megbízás.
Pl. a letett dolog kárt okoz a letéteményesnek (pl. a letétbe adott ló megharapja) akkor az adósból hitelező (is) lesz és a hitelezőből adós (is) válik.

- egyenlően kétoldalú
(szinallagmatikus):

mindkét fél adós is és hitelező is egyszerre, és a két pozíció egyforma súlyú, egyik sem fontosabb a másiknál. Ilyen szerződés például az adásvétel, dologbérlet, munka- ill. vállalkozási szerződés, társaság.

Pl. adásvételnél az eladó hitelező a vételár tekintetében, de egyben adós a dolog birtokba adása tekintetében, a vevő viszont adós a vételár kifizetése tekintetében, de hitelező a dolog kiadása tekintetében.

NB! Ezért a kétoldalú kötelmeket létrehozó szerződéseknél nem az adós-hitelező elnevezéseket használjuk a felekre, hanem a szerződés szerinti pozíciót (pl. eladó-vevő).

Jogügylet: joghatás kiváltásra irányuló akaratnyilatkozat.
Szerződés: két (vagy több) fél egybehangzó, joghatás kiváltásra irányuló akaratnyilatkozata.

Elemi:

akarat: belső szándék, tudat, csak a jogilag értékelhető akarat számít, ilyennel nem rendelkeznek a cselekvőképtelenek, pl. a serdületlen, örült

nyilatkozat: az akarat külvilág felé való kinyilvánítása, történhet bármely módon, ami alkalmas erre (szóban, írásban, ráutaló magatartással).

joghatásra irányultság: a fenti célja egy jogilag szabályozott hatás (pl. tulajdonjog, birtok megszerzése, átadása, elvesztése) kiváltása.

Hibái: akarathiba
nyilatkozati hiba
joghatásra irányultság hibája

Akarathiba: tévedés, megtévesztés, színlelés, kényszer, fenyegetés
NEM: *reservatio mentalis* (egyoldalú fenntartás)

Nyilatkozati hiba: tartalmi: pl. adásvételnél nem egyeznek meg a vételárban, végrendeletből kimarad az örökös megnevezése,
formai: pl. stipulatio nem élőszóban történik,

Joghatásra irányultság hibája: fizikailag vagy jogilag lehetetlen szolgáltatásra irányuló jogügylet,
tilos jogügylet: jogellenes, jogszabály megkerülését célzó vagy erkölcstelen célra irányuló jogügylet,
meghatározatlan tartalmú jogügylet,
pénzben nem kifejezhető szolgáltatásra irányuló jogügylet

2. A KÖTELEM KELETKEZÉSE

- a civiljog szerint (2):
- szerződésből (*ex contractu*)
 - magánüldözés alá eső bűncselekményből (*ex delicto*)
- Gaius szerint (3):
- szerződésből (*ex contractu*)
 - magánüldözés alá eső bűncselekményből (*ex delicto*)
 - vegyes tényállásokból (*ex variis causarum figuris*)
- Iustinianus szerint (4):
- *ex contractu*
 - *quasi ex contractu*
 - *ex delicto*
 - *quasi ex delicto*

Ha létrejött a kötelem (*iuris vinculum* = jogi kötelék, jogi bilincs), akkor az adós cselekvési lehetőségei (cselekvési szabadsága) lekorlátozódik, mivel már nem tehet meg bármit, mert korlátozza a kötelmi viszony, és ez mindaddig tart, amíg a kötelem meg nem szűnik!

Feladat:

Létre jött-e kötelmi jogviszony az alábbi esetekben?

- Gaius felhívására Sempronius stipulációban 10.000 HS megfizetését vállalja *Martius Idusa*-ig.
- Lucius leszakít egy almát Marius kertjében lévő fáról.
- Sempronius megkérdezi Marcust, hogy az eladja-e neki a kutyáját 150 HS-ért, de csak a jövő hónapban fogja kifizetni. Marcus nem mond semmit, de határozottan rábólint.
- Gaius Alexandriába utazik, a kikötőben nagyon megéhezik, ezért odamegy egy áruhoz, és mivel nem tud vele szót érteni, ezért korgó gyomrára, majd a gőzölgő fazékra és az ott sorakozó üres tányérra mutat, mire az árus a tenyerét tartja, majd amikor ebbe Gaius két helyi rézpénzt tesz, az mosolyogva bólint, elteszi a pénzt és elkezd a tányért megtölteni.
- Gaius megkérdezi Nautát, hogy elvinné-e másnap Sziciliába a hajóján, aki ezt két amfora borért elvállalja.
- Lucius nagyon megharagszik szomszédjára, mert szerinte becsapta egy korábbi szerződéskötésnél, ezért amikor az hazafelé jön a Forumról, megvárja és kétszer arcon üti és megrángatja a szakállát.
- Marcus betér egy fogadóba és egy éjszakára szállást és ellátást kér, mire a fogadós 15 HS-t kér mindezért.
- Marcustól ellopják a fogadó szobájában hagyott úti csomagját, amíg vacsorázik a fogadó étkezdéjében.
- Gaiust meglepi egy nyári vihar és amikor menedéket keres az eső elől, lovát villámcsapás éri és elpusztul.
- Sempronius kölcsönkér 10.000 HS-t Gaiustól, aki azt mondja, hogy másnap fogja odaadni az összeget, másnap azonban meggondolja magát és elzavarja a pénzért jelentkező Sempronius.
- Gaius, aki pék, vállalja, hogy nem nyit üzlethelyiséget abban a városban, ahol Marcus malma és péksége van, cserébe Marcus a mindenkori piaci ár alatt 10% kedvezményel adja neki a lisztet.
- Quintus éjszaka ráfesti Licinius házának falára, hogy „Itt lakik a csaló Licinius!!!”

3. A KÖTELEM ALANYAI

A kötelem alanyai lehetnek főszemélyek: hitelező (*creditor*) (H)
adós (*debitor*) (A)
mellékszemélyek: képviselő, teljesítési segéd, tanú stb.

Többalanyúság:

Egy kötelemben legalább egy hitelező és egy adós szerepel, de számuk lehet több is (H1, H2, H3..., ill. A1, A2, A3...), ez esetben többalanyúságról beszélünk.

Ez esetben ők különböző viszonyban állhatnak:

Osztott kötelem: főszabály szerint a több adós vagy hitelező esetén a kötelem megoszlik az adósok (ill. hitelezők) között, tehát mindegyik adós csak a rá eső résszel tartozik, ill. minden hitelező csak a rá eső részt követelheti. Ez tehát úgy működik, mintha különálló, egymástól független kötelmek lennének, de ténylegesen csak egy kötelmi viszony van a felek között.

NB: Ha nincs egyetemlegesség vagy halmozás, akkor ez a főszabály érvényesül!

Példa:

Két testvér (A1, A2) közösen vásárol egy ingatlant 160.000 HS vételárért és nem kötik ki a szerződésben, hogy azzal egyetemlegesen tartoznak, akkor az eladó mint hitelező (H) kitől és mennyit követelhet?

Egyetemlegesség (*correalitas*, ill. *solidaritas*)

Fajtái: hitelezői (aktív) vagy adósi (passzív)

Hitelezői: bármelyik hitelező követelheti a teljes tartozást az adóstól, de csak egyszer, ha az adós teljesített, akkor valamennyi adós szabadul a kötelemből.

Adósi: az adós teljesíthet bármelyik hitelező felé, és ha az adós teljesített, akkor valamennyi hitelezővel szemben szabadul a kötelemből.

Létrehozhatja: jogügylet (*correalitas*): pl. ingatlan vásárlásakor a vevők egyetemlegesen vállalják a vételár kifizetését,
jogszabály (*solidaritas*): pl. többen tartoznak oszthatatlan szolgáltatással, az örökösök felelőssége a hagyatéki hitelezők felé, delictum közös elkövetői a vagyoni megtérítés tekintetében, közös megbízás nélküli ügyvitel, véletlen közösség.

Példa 1:

Két testvér (A1 és A2) közösen vásárol egy ingatlant 160.000 HS vételárért és kikötik szerződésben, hogy azzal egyetemlegesen tartoznak, akkor az eladó, mint hitelező (H) mennyit követelhet és kitől?

Mi hozta létre itt az egyetemlegességet?

Mi van akkor, ha H beperli A1-t, de csak 120.000 HS összeghez tud a per hatására hozzájutni?

Perelheti-e A2-t? a) a klasszikus jogban?
 b) a jusztiniánuszi jogban?

Példa 2:

Két testvér (H1 és H2) eladja a megörökölt ingatlant 160.000 HS vételárért, amit két hónapon belül kell kifizetnie a vevőnek és kikötik szerződésben, hogy azzal a vevő (A) egyetemlegesen tartozik. A vevő kifizet H1-nek 80.000 HS-t, de többet neki nem hajlandó, hiába mondja neki az eladó (H1), hogy testvére (H2) elutazott, így neki nem fog tudni fizetni. A vevő ragaszkodik ahhoz, hogy csak H2-nek fog fizetni.

Beperelheti-e a siker reményében H1 a maradék összegre?

Példa 3:

Hadrianus császár uralkodásának idején egy adós (A) egyetemlegesen tartozik szerződés alapján három hitelezőnek (H1, H2, H3) 120 HS-szal, H1-nek lejáratkor felhívásra kifizet 50 HS-t, majd H2 beperli.

Mennyi összegre perelheti?

Ha megnyeri a pert és „A” kifizeti a maradék összeget, H3 kivel szemben érvényesítheti követelését?

Példa 4:

Két testvér (A1 és A2) közösen örököl egy ingatlant 160.000 HS értékben, azt el is adják és a vételáron megosztóznak. Később azonban kiderül, hogy van egy hagyatéki hitelező is, akinek az örökösök 50.000 HS-szal tartozott. A hitelező (H) mennyit követelhet és kitől?

Mi hozta létre itt az egyetemlegességet?

Mi van akkor, ha „H” beperli A1-t, de csak 10.000 HS összeghez tud a per hatására hozzájutni?

Perelheti-e A2-t? a) a klasszikus jogban?
 b) a jusztiniánuszi jogban?

Halmazás vagy halmazat (*cumulatio*):

Lehet: személyek halmazása és keresetek halmazása.

Személyek halmazása

Fajtái: hitelezői (aktív) vagy adósi (passzív).

Aktív: mindegyik hitelező követelheti a teljes tartozást az adóstól, az adós nem szabadul, amíg valamennyi hitelezőnek nem teljesített.

Passzív: a hitelező valamennyi adóstól követelheti a tartozást, az adós nem szabadul a kötelemből a másik adós teljesítésével, csak ha ő maga teljesített.

Létrehozhatja: jogügylet vagy jogszabály.

- jogügylet:

Ez élők között életszerűtlen, csak elméleti kategória, de halál esetére szóló ügyleteknél alkalmazható, például az örökös(öke)t terhelő kötelmi hagyománynál:

Hitelezői halmazat: „Az örökösöm fizessen X-nek és Y-nak fejenként 100-at.”

Adósi halmazat: „Örökösöm legyen A és B, örököseim fejenként fizessenek 100-at X-nek.

- jogszabály:

Pl. közösen elkövetett delictum esetén, pl. ha három elkövető lopja el a lovamat, akkor mindhárman tartoznak a lopott dolog értékének kétszeresével.

Példa:

Egy adós (A) halmozva tartozik három hitelezőnek (H1, H2, H3) 120 HS-szal, esedékességkor kifizet 120 HS-t H3-nak, mert ő lakik hozzá a legközelebb. H2 ezek után felkeresi, de neki nem hajlandó fizetni, mivel már H3-nak kifizette a teljes tartozását.

Mit tehet H2, kivel szemben és mennyit követelhet?

Keresetek halmozása:

Létrehozza: mindig jogszabály!

Fogalma: két személy között ugyanazon ténybeli alapon több kereset egymás mellett, egymástól függetlenül indítható. Ez nem sérti a *ne bis in idem* elvét, mivel a ténybeli alap ugyanaz, de a jogalap különbözik. A tiszta büntetőkeresetek (*actiones poenales purae*) halmozhatók a vagyoni megtérítésre irányuló keresetekkel (*actiones rei persecutoriae*), az ún. vegyes keresetekkel (*actiones mixtae*) azonban nem, mivel azokban a büntetés magába foglalja a vagyoni megtérítést is!

Mintapélda a keresetek és személyek halmazatára: közösen elkövetett lopás.

Négy tolvaj (T1, T2, T3, T4) éjszaka ellopják a sértett (S) 100 HS-t érő tehenét, majd azt megeszik. Később a nyomok alapján rájuk bizonyosodik a lopás.

Mit tehet a sértett, kit perelhet?

Kereset1: a lopás (*furtum*) magánüldözés alá eső bűncselekmény, a tetten nem ért lopás büntetési tétele a lopott dolog értékének kétszerese (*duplum*). Mivel mind a négyen loptak, ezért az *actio furti* halmozva (személyek halmazata) indítható meg ellenük. Így mindegyik tolvaj tartozik a lopott dolog értékének kétszeresével, azaz 200 HS-szal, összesen 800 HS-szal.

Kereset2: mivel az *actio furti* tiszta büntetőkereset (*actio pura*), ezért az a lopás ténye miatt indítható, de azzal még nem áll helyre a sértett megbomlott vagyoni egyensúlya, ezért *rei persecutoria actio* indítható: *rei vindicatio*, ha a lopott dolog még megtalálható, az ellen, aki birtokolja a dolgot, *condictio furtiva*, ha már nincs meg a dolog. Ez esetben a négy elkövető egyetemlegesen felel az elpusztult dolog értékével, azaz a 100 HS-t bármelyiküktől lehet követelni, de csak egyszer.

Példa:

Két testvér (A1 és A2) a kocsmában összever egy kötözködő idegent, akinek emiatt az orrcsontja eltörik. Amikor felépül, pert indít a testvérek ellen a XII táblás törvény alapján 300 *as* összegre.

Hogyan tartoznak a testvérek?

Mi van akkor, ha a per után A1 kifizeti a 300 *as*-t, fordulhat-e H A2 ellen?

Vegyes példák:

1. Az örökhagyó végrendeletében az alábbi rendelkezést teszi: „Örökösöm köteles túrni, hogy Titius és Maeuius elvigyen egy lovat a megörökölt vagyonból.”

Kérdés: hogyan tartozik az örökhagyó, ki és mit követelhet tőle?

2. Az örökhagyó végrendeletében az alábbi rendelkezést teszi: „Örökösöm köteles túrni, hogy Titius és Maeuius elvigyen egy-egy lovat a megörökölt vagyonból.”

Kérdés: hogyan tartozik az örökhagyó, ki és mit követelhet tőle?

3. Két testvér (T1 és T2) elvállalja egy víziorgona készítését egy híres muzsikus részére 1600 HS-ért. A határidő lejártával a muzsikus T1-et vonja kérdőre, de ő arra hivatkozik, hogy az ő része, a síprendszer már régen készen van, azt át is tudja adni, és kéri a fele összeget, a testvére részét, a faállványzatot pedig kérje majd tőle és azt neki fizesse ki. A megrendelő azonban arra hivatkozik, hogy ő a kész zeneszerszámot szeretné.

Kérdés:

a) Hogyan tartoznak a testvérek?

b) Mi van akkor, ha a két testvér nem a víziorgonával, hanem 10 zsák búza átadásával tartozik 100 HS-ért, és csak az egyikük hajlandó teljesíteni?

3. A KÖTELEM TÁRGYA

A kötelem tárgya: a szolgáltatás (egy meghatározott emberi magatartás tanúsítása).

Ez általában: aktív magatartás (tevés), de lehet passzív magatartás (nem tevés) is.

Teljesítés: az adós tanúsítja azt a magatartást, amire a kötelmi viszony alapján köteles.

Nemteljesítés: az adós nem tanúsítja azt a magatartást, amire a kötelmi viszony alapján köteles.

Késedelem: az esedékes magatartást az adós felhívásra, neki felróhatóan nem teljesíti.

A szolgáltatás fajtái:

dare („adni”):

civiljogi tulajdon átruházása,

facere („csinálni”):

mindaz, ami nem dare,

praestare („helytállni, szavatolni”):

nem irányul tevésségre, csak készenlét, egy dare vagy facere szolgáltatás későbbi teljesítésére.

Milyen szolgáltatással tartozik az adós az alábbi esetekben?

- Gaiusnak 10.000 HS vételár kifizetését vállalta adásvételi szerződésben.
- Maeuius vállalta, hogy kitisztítja Gaius toga-ját.
- Lucius 5.000 HS kölcsönrel tartozik Maeuiusnak.
- Maeuius vállalta, hogy elviszi a piacra Gaius 5 amphora borát.
- Gaius szavatolja az adásvételi szerződésben, hogy a vevő tulajdonjogot fog szerezni az eladott telken.

Több szolgáltatás egy kötelemben: előfordulhat, hogy egy kötelemben nem egy, hanem több szolgáltatást találunk.

Vagylagos szolgáltatás (*alternatio* vagy *alternativ obligatio*):

Az adós több szolgáltatással tartozik, de az egyik teljesítésével szabadul.

Ki választhat? A szerződés szabályozhatja, ennek hiányában az adós.

Ha a hitelező választ és valamelyik szolgáltatás az adósnak felróható okból lehetetlenül, akkor a hitelező választhatja azt is (ezt nem lehet teljesíteni, tehát beáll a szerződésszegés és abból a kártérítési kötelezettség), ha az adósnak nem felróható okból lehetetlenül a szolgáltatás, akkor a hitelező választási joga koncentrálódik a megmaradt szolgáltatásra.

Példa:

Stipulatio (ősi, szóbeli kérdés-felelet formában létrehozott szerződés, melyből egyoldalú kötelelem keletkezik):

„Ígéred-e választásom szerint Stichus vagy Pamphilus rabszolgát?” Ígérem.
Ki választhat?

„Ígéred-e választásod szerint Stichus vagy Pamphilus rabszolgát?” Ígérem.
Ki választhat?

„Ígéred-e Stichus vagy Pamphilus rabszolgát?” Ígérem.
Ki választhat?

Vagylagos felhatalmazottság (*facultas alternativa*)

Az adós csak egy szolgáltatással tartozik, de jogszabály vagy a szerződés felhatalmazza arra, hogy más szolgáltatással teljesítse a kötelmet.

NB: mindig az adós dönt, nem kell a hitelező beleegyezése!

Példa:

„Ígéred-e Stichus rabszolgát vagy ha nem adod, akkor egy lovat?” Ígérem.
Mit követelhet a hitelező és mivel teljesíthet az adós?

Teljesítés helyetti adás (*datio in solutum*)

Az adós csak egy szolgáltatással tartozik, de a hitelező beleegyezésével mással is teljesíthet, így elkerüli a szerződésszegést.

NB: itt mindig kell a hitelező hozzájárulása.

Példa:

Az adós 10.0000 HS összeggel tartozik, azonban átmeneti pénzzavara miatt azt nem tudja teljesíteni, ezért felajánl egy 11.000 HS-t érő arany vázát, amit a hitelező elfogad.

Mi a helyzet, ha ezek után a hitelező mégis beperli a szerződés nemteljesítésére hivatkozással?

4. KÖTELMEK KELETKEZÉSE SZERZŐDÉSEKBŐL

Jogügylet: joghatás kiváltásra irányuló akaratnyilatkozat.

Szerződés: két (vagy több) fél egybehangzó, joghatás kiváltásra irányuló akaratnyilatkozata.

Elemei:

Akarat:	belső szándék, tudat, csak a jogilag értékelhető akarat számít, ilyennel nem rendelkeznek a cselekvőképtelenek, pl. serdületlen, örült
nyilatkozat:	az akarat külvilág felé való kinyilvánítása, történhet bármely módon, ami alkalmas erre (szóban, írásban, ráutaló magatartással)
joghatásra irányultság:	a fenti célja egy jogilag szabályozott hatás (pl. tulajdonjog, birtok megszerzése, átadása, elvesztése) kiváltása.
Hibái:	- akarathiba - nyilatkozati hiba - joghatásra irányultság hibája

Jogügylet / szerződés esetén ezek vizsgálata elengedhetetlen, mert ha nincs a felek között jogügylet / szerződés, akkor nincs a felek között kötelmi viszony sem!

A jogügyletnek / szerződésnek

létezőnek,
érvényesnek,
hatályosnak

kell lennie ahhoz, hogy a felek között kötelmi viszonyt hozzon létre.

NB: A gyakorlatban az első két elemet együtt szokás vizsgálni!

Létező: létrejött-e? Nem, ha ún. külső tényállási elem hiányzik.
Pl. adásvételnél nem egyeznek meg a felek a vételárban. Pl. „Eladom neked a lovamat, megveszed?” „Megveszem.”

Ha létezik, akkor: érvényes-e?

Érvényes: elvileg alkalmas a célzott joghatás kiváltására, azaz a jogügylet „jó”, hibátlan.

Hiba lehet: - akarathiba (pl. tévedés, megtévesztés, kényszer, fenyegetés, színlelés)
- nyilatkozati hiba (pl. szóbeli szerződést nem szóban „kötnek meg”, vagy írásbelit nem írásban.
- joghatásra irányultság hibája (pl. tilos: jogellenes vagy erkölcstelen a cél, a szolgáltatás meghatározatlan)

Ha érvényes, akkor hatályos-e?

Hatályos: ténylegesen kiváltja a célzott joghatást, azaz a jogügylet működik.

NB: a hatályosság nem értékítélet, azt a tényt rögzíti, hogy működik-e.

Szabályozása: feltétel (*condicio*): jövőbeli bizonytalan esemény, pl. ha fiam születik, vagy ha a hajóm megérkezik a kikötőbe

időtűzés (*dies*): jövőbeli biztos esemény, pl: január elsején, a következő teliholdkor

Mindkettő lehet: felfüggesztő: a hatályt felfüggeszti a bekövetkezéséig
bontó: a jogügylet hatályát veszti a bekövetkezésével.

Érvényesek-e az alábbi szerződések?

- Titius Marcusszal, az elismert portréfestővel akarja arcképét megfestetni, akinek műterme közös unokatestvérével, a szintén Marcus nevű, kevésbé tehetséges tájképfestővel. Titius a műteremben – miután megkérdezte a nevét és hogy tud-e festeni – ez utóbbival egyezik meg az arckép elkészítésében. Csak később derül ki, hogy ő a másik Marcusszal akart szerződést kötni.
- Az eladó egy, a családi örökségből származó régi aranygyűrűt ad el Gaiusnak, azonban később, amikor az tisztítani viszi gyűrűt egy ékszerészhez, kiderül, hogy az valójában rézből van.
- Mi van akkor, ha a gyűrű ugyan rézből van, de kívülről arannyal be van futtatva?
- Sempronius a szomszédja egy baltát lengetve bírja rá, hogy 10.000 HS értékű díjnyertes lovát a piaci ár negyedéért adja el részére.
- Mi van akkor, ha a szomszéd nem használ baltát, csak azt mondja, hogy rágyújtja éjszaka a házat, ha nem köti meg a szerződést?
- Titius és Marcus úgy gondolják, hogy letéti szerződést (ingyenes) kötöttek, de abban egyeztek meg, hogy Marcus 10 liter borért (visszteher!) vigyáz Titius lovára, amíg az üzleti úton távol van.
- A római jog tanára az órán – miközben az adásvételi szerződést magyarázza –, megkérdezi az egyik hallgatót, hogy az arany nyakláncát eladja-e neki 1000 forintért, amire a hallgató igennel válaszol. Követelheti-e a tanár az óra után az 1000 forintot lobogtatva a nyaklánc átadását?
- Sempronius meg akarja Quintus $\frac{1}{4}$ tulajdoni arányát vásárolni egy tengerre néző szép telken, de mivel mindketten aggódnak, hogy Quintus tulajdonostárs testvérei élni fognak elővásárlási jogukkal, ezért tanúk előtt fennhangon úgy egyeznek meg, hogy Quintus Semproniusnak ajándékozza a tulajdoni arányát. Sempronius ezért annyira hálás, hogy nem sokkal később Quintusnak ajándékoz 5000 HS-t.
- Gaius megkérdezi szomszédját, hogy „Ígérsz-e nekem 100 HS-t megfizetni?“, mire a szomszéd rábólint, mert valóban tartozik Gaiusnak.

Hogyan szabályozzák a felek a szerződés hatályát az alábbi eseteknél?

- Ha fiad születik, kiadom neked a lakásomat havi 100 HS-ért.
- Kiadom a kikötői raktáromat havi 500 HS-ért addig, amíg a hajóm meg nem érkezik Africából.
- Kiadom a lakásomat havi 100 HS-ért, amíg a tanulmányaidat folytatod.
- Kiadom a lakásomat havi 100 HS-ért, a következő konzulválasztásig.
- Bérbe adom a szekeremet a következő szüretig.
- Bérbe adom neked a pincémet szeptember idusáig.
- Adok neked 100 HS-t, ha megnyerem a praetorválasztást.

- Fizetek egy üveg bort neked, ha fiam születik.
- Bérbe adom neked a nyaralómat, június elsejétől harmincadikáig.
- Bérbe adom neked a nyaralómat június elsejétől, addig, amíg Titius és családja meg nem érkezik oda.

5. A KÖTELEM BIZTOSÍTÉKAI

Ezek egy új, járulékos kötelmet hoznak létre egy főkötelem biztosítására.
NB: A főkötelem lehet elévült vagy más okból peresíthetetlen kötelem is!

Cél: ne kelljen pereskedni, az adós akkor is teljesítse a szolgáltatást, ha:

- azt nem tudja, mert vagyoni helyzete rosszabbodott (fizetőképesség hiánya vagy fizetőképtelenség)
- nem akarja valami ok miatt (fizetőkészség hiánya)

NB: Az egyes biztosítékokat egymással is lehet kombinálni, nem zárják ki egymást!

Fizetőképesség biztosítására:

- személyi biztosíték (kezesség): más vagyona lesz a biztosíték, minél több vagyon áll a követelés mögött, annál biztosabb a fizetőképesség.
NB: lehet több kezes is, minél több a kezes, annál biztosabb a kielégítési alap!

fajtái:

1. „ösi”: *stipulatiós kezesség (sponsio, fideiussio)*:

jellemzői:
önálló, nem járulékos kötelem,
max. 2 évig áll fenn,
csak szóbeli kötelemhez járulhat és maga is szóbeli, ezért személyes kontaktus kell, nem megfelelő a távolsági kereskedelemben.

A klasszikus korra kikopik a gyakorlatból.

2. „modern” kezesség:

- *mandatum qualificatum* (megbízás formájában: a kezes megbízza a hitelezőt, hogy pl. nyújtson kölcsönt az adósnak, ha nem fizeti vissza, a hitelező mint megbízott perelheti a megbízás keresetével (*a. mandati contraria*) a megbízóját a költségei és kára megtérítésére.
- *constitutum debiti alieni* (tartozás-elismerés): más tartozására tett elismerő nyilatkozat kezessé teszi az elismerőt.

jellemzői:
járulékos kötelem,
időben korlátlan,
levélváltással is létrejöhet,
így a távolsági kereskedelemben jól használható.

Példák:

1. Gaius kölcsön kér Titiustól 10.000 HS-t három hónapra, aki hajlandó is erre, de mivel óvatos ember, biztosítékot kér. Gaius elhossa a szerződéshez nagybátyát, majd mielőtt a pénzt leszámolná részére, az alábbiak hangzanak el:

1/a. Titius megkérdezi Gaiust: „Ígéred, hogy három hónap múlva 10.000 HS-t fizetsz nekem?“, mire Gaius az „Ígérem” (*spondeo* vagy *promitto*) szóval válaszol. Ezután Titius rögtön az ott lévő nagybácsihoz fordul: „Ígéred, hogy ugyanazt adod?“, mire a nagybácsi az „Ígérem” (*spondeo* vagy *promitto*) szóval válaszol.

Létrejött-e főkötelem és ha igen, akkor létrejött-e és milyen biztosíték?

Ki ellen fordulhat Titius, ha Gaius nem fizeti vissza a kölcsönt?

1/b. Titius megkérdezi Gaiust: „Ígéred, hogy három hónap múlva 10.000 HS-t fizetsz nekem?“, mire Gaius az „Ígérem” (*spondeo* vagy *promitto*) szóval válaszol. Ezután Titius rögtön az ott lévő nagybácsihoz fordul: „Ígéred, hogy ugyanazt adod?“, mire a nagybácsi rábólint.

Létrejött-e főkötelem és ha igen, akkor létrejött-e és milyen biztosíték?

Ki ellen fordulhat Titius, ha Gaius nem fizeti vissza a kölcsönt?

1/c. Titius megkérdezi Gaiust: „Ígéred, hogy három hónap múlva 10.000 HS-t fizetsz nekem?“, mire Gaius a „Persze!” szóval válaszol, majd ezután Titius rögtön az ott lévő nagybácsihoz fordul: „Ígéred, hogy ugyanazt adod?“, mire a nagybácsi az „Ígérem” (*spondeo* vagy *promitto*) szóval válaszol.

Létrejött-e főkötelem és ha igen, akkor létrejött-e és milyen biztosíték?

Ki ellen fordulhat Titius, ha Gaius nem fizeti vissza a kölcsönt?

1/d. Titius megkérdezi Gaiust: „Ígéred, hogy három hónap múlva 10.000 HS-t fizetsz nekem?“, mire Gaius az „Ígérem” (*spondeo* vagy *promitto*) szóval válaszol. Ezután Titius rögtön az ott lévő nagybácsihoz fordul: „Ígéred, hogy ugyanazt adod?“, mire a nagybácsi a „Persze!” szóval válaszol.

Létrejött-e főkötelem és ha igen, akkor létrejött-e és milyen biztosíték?

Ki ellen fordulhat Titius, ha Gaius nem fizeti vissza a kölcsönt?

2. Priscus levelet ír az üzletember Maeviusnak Rómába, hogy adjon Titusnak 10.000 HS-t kölcsönt. Maevius nem ismeri ugyan Titust, de Priscus régi üzletfele, ezért eleget tesz a kérésnek és folyósítja a nála megjelenő Titusnak a pénzkölcsönt, megegyeznek, hogy azt Titusnak az év végéig kell visszafizetnie. Titus azonban nem teljesít határidőben, sőt Maevius azt is megtudja, hogy nem is érdemes perelnie, mert Titusnak nincs semmi vagyona.

Mit tehet Maevius, fordulhat-e Priscus ellen, ha igen, milyen alapon?

3. Livius Patavianumban él és tartozik Gaiusnak, a római bankárnak 15.000 HS összeggel, de mivel nem akar emiatt Rómába utazni, levelet ír Luciusnak Rómába, aki viszont neki tartozik 20.000 HS összeggel, hogy keresse fel Gaiust és ismerje el az ő tartozását. Lucius ezt meg is teszi.

Mit tehet ezután Gaius, kitől és mennyit követelhet?

- dologi biztosíték (zálog): az adós egy vagyontárgyat köt le, ez lesz később a fedezet arra az esetre, ha az adós nem teljesíti a főkötelemet. Ha teljesíti, akkor a lekötést fel kell oldani.

A lekötés módja szerint lehet:

- fiducia (ösi, később kikopik a gyakorlatból): az adós átadja és mancipatióval átruházza dolgát a hitelezőre, ami a legbiztosabb megoldás, mert a hitelező lesz a civiljogi tulajdonos és birtokos, így tőle senki el nem perelheti a dolgot. Hátránya: az adós kiszolgáltatott, nincs rá garancia, hogy visszakapja a dolgot. Civiljogban semmi eszköze sincs, a praetori jogban az *actio fiduciae*-vel a dolog értékét perelheti, de nem a dolgot!

NB: a modern jogokban ez a megoldás az ún. fiduciárius ügyleteknél (pl. Ptk. 6:99 §) él tovább.

- pignus (kézizálog): az adós csak a dolog birtokát adja át a hitelezőnek. A hitelező védett, mert civilis possessor, így mindenkivel, még az adóssal szemben is kap birtokvédelmet, de az adós is védett, mert ha a főkötelem megszűnik, tulajdonjogi keresettel vissza tudja perelni a dolgot. Hátránya: senki sem használhatja a dolgot, amíg tart a főkötelem.

Megoldás 1: *antichresis* (ellenhasználat), a hitelező használhatja a dolgot, ennek ellenértéke beszámít a főkötelembe, vagy

Megoldás 2: az adós szívességi használatba (*precarium*) visszakapja a dolgot, így azt használhatja, de ezáltal a biztosítékjelleg gyengül.

- hypotheca (jelzálog): az adósnál marad a tulajdonjog és a birtokosi pozíció is! Csak a zálogjog kerül mint dologi jogi teher a dologra. Ingatlanoknál hatékony, mert azokat nem lehet eltüntetni.

Kialakulása: a bérlővel szembeni, a bérleti díj biztosítását célzó rendelkezésekből:

1. *interdictum Salvianum* (megtiltja a haszonbérlő dolgainak kivételét a bérleményből),
2. *actio Serviana* (in rem kereset bárki ellen, akinél a bérleményből kivitt dolgok találhatók azok kiadására),
3. *actio Serviana utilis* = *actio hypothecaria* (elszakad a bérlettől, bármilyen követelés biztosítására alkalmazható, bárki ellen, aki birtokába tartja a dolgot).

Példák:

1. „H” kölcsön ad 2500 as-t „A”-nak 6 hónapra, aki ennek biztosítására mancipatióval átruházza és át is adja egyik 3000 as-t érő rabszolgáját „H”-nak.

Kérdés:

Létrejött-e főkötelem? Ha igen, milyen biztosíték jött létre?

1/a. Mi történik, ha „A” nem tudja visszafizetni 6 hónap után sem a kölcsönt?

1/b. Mit tehet „A”, ha lejárát előtt visszafizette a kölcsönt és szeretné rabszolgáját visszakapni, „H” azonban nem hajlandó azt visszaadni?

1/b/1. a civiljog idején?

1/b/2. a praetori jog idején?

1/c. Mit tehet „A”, ha lejárát előtt visszafizette a kölcsönt és szeretné rabszolgáját visszakapni, „H” azonban addigra már eladta „V”-nek 2800 as vételárért és mancipatióval át is ruházta részére a rabszolgát?

1/b/1. a civiljog idején?

1/b/2. a praetori jog idején?

2. H kölcsön ad 10.000 HS-t „A”-nak 6 hónapra, aki ennek biztosítására átadja egyik 12.000 HS-t érő rabszolgáját „H”-nak.

Létrejött-e főkötelelem? Ha igen, milyen biztosíték jött létre?

2/a. Mit tehet „A”, ha lejárat előtt visszafizette a kölcsönt és szeretné rabszolgáját visszapakni, „H” azonban nem hajlandó azt visszaadni?

2/b. Mi történik, ha „A” nem tudja visszafizetni 6 hónap után sem a kölcsönt?

Mit tehet „H”? Megtarthatja vagy el kell adnia a rabszolgát?

Ha eladhatja, ki határozza meg a vételárát?

Mit kell tennie „H”-nak, ha eladta a rabszolgát 11.000 HS-ért?

2/c. Mit tehet „H”, ha a szerződésben a *lex commisorio* alkalmazását kötötték ki a felek és „A” nem fizeti vissza tartozását határidőben?

Kap-e valamennyi pénzt ez esetben „A”, mivel a rabszolga értéke nagyobb, mint amivel tartozik „H”-nak?

2/d. Milyen esetben használhatja „H” a rabszolgát a 6 hónap alatt?

3. „H” kölcsön ad 10.000 HS-t „A”-nak 6 hónapra (1), aki ennek biztosítására átadja egyik 12.000 HS-t érő arany nyakláncát „H”-nak (2), majd 3 hónap után „T” ellopja azt (3), majd mint ősi családi kincset eladja „V”-nek (4) 6000 HS-ért. Az 5. hónap elején „A” visszafizeti a kölcsönt és kéri vissza a nyakláncot (5).

3/a. Milyen biztosítékot használnak itt a felek?

3/b. Ki lesz a dolog tulajdonosa (T) ill. birtokosa (B) az egyes időpontokban (1-5)?

3/c. Mit tehet „H”, ha „A” nem fizeti vissza a kölcsönt határidőben?

3/d/1. Mit tehet „A”, ha kiderül, hogy lopás miatt nem tudja „H” visszaadni a láncot?

3/d/2. Mit tehet „A”, ha kiderül, hogy „H” nem a lopás miatt nem tudja visszaadni a nyakláncot, hanem azért, mert egy nyolctagú felfegyverzett rablóbanda tört a házára és ők vitték el a láncot?

3/e. Mit tehet „H”, ha – még a teljesítési határidő előtt – az utcán sétálva felismeri a láncot „V” nyakában?

3/f/1. Mit tehet „A”, ha – még a teljesítési határidő előtt – az utcán sétálva felismeri a láncot „V” nyakában?

3/f/2. Mit tehet „H”, ha megtudja, hogy „A” visszaperelte e nyakláncot és még nem telt el a teljesítési határidő?

3/g/1. Mit tehet „A”, ha teljesített, majd „H” kifizette neki a nyaklánc vissza nem adása miatt neki járó összeget, majd azután látja meg „V” nyakában a láncot?

3/g/2. Mit tehet „H”, ha megtudja, hogy a fentiek után „A” visszaszerezte a nyakláncot?

3/f/1. Mi történik, ha – miután „A” teljesített „H” részére, majd visszaszerezte a nyakláncot „V”-től – mégis beperli „H”-t 12.000 HS-ra a nyaklánc vissza nem adása miatt?

3/f/1. Mit történik, ha – miután „A” teljesített „H” részére, majd visszaszerezte a nyakláncot „V”-től – beperli „H”-t, mivel a nyaklánc visszaszerzésével kapcsolatban 138 HS költsége merült fel, amit nem tudott „V”-vel szemben érvényesíteni?

4. „H” kölcsön ad 10.000 HS-t „A”-nak 6 hónapra (1), aki ennek biztosítására leköti egyik 12.000 HS-t érő folyóparti telkét „H”-nak (2), a telek azonban nála marad.

4/a. Milyen biztosítékot használnak itt a felek?

4/b. Ki lesz a dolog tulajdonosa (T) ill. birtokosa (B) az egyes időpontokban (1-2)?

- 4/c. Mi történik, ha „A” határidőben visszafizeti a kölcsön összegét?
 4/d. Mit tehet „H”, ha „A” nem fizeti vissza 6 hónap után sem a kölcsönt?
 4/e. Juthat-e „A” valamennyi pénzhez a telekből?
 4/f. Mit tehet „H”, ha „A” nem fizeti vissza 6 hónap után sem a kölcsönt, de kiderül, hogy „A” időközben eladta a telket „V”-nek 11.000 HS-ért, de a pénzt elköltötte?
 4/g. Mit tehet „H”, ha a kölcsön futamideje alatt a nagy esőzések miatt a telket a szomszédos folyó alámossa és a telek néhány hét alatt a folyóba szakad?

Fizetőkészség biztosítására:

NB: Kevésbé jelentős probléma, mert itt van fedezetül szolgáló vagyon, tehát itt a cél csak a per és a végrehajtási eljárás elkerülése.

Kötbér: Stipulációban ígért pénzösszeg a szerződés nem vagy nem megfelelő teljesítésére.

Fajtái: - Nemt teljesítési kötbér:	facultas alternativaként szolgál, a teljesítés helyett választható.
- Késedelmi kötbér:	nem ment fel a teljesítési kötelezettség alól!
- Hibás teljesítés miatti kötbér:	kisebb hibák miatt, kárártalányként.

Példák:

1. Maevius egy vidéki villa felépítését vállalja 03. 01-én 40.000 HS összegért, azzal, hogy azt 10. 31-ig kell átadnia Gaiusnak. Maevius stipulációban napi 20 HS megfizetését ígéri meg Gaiusnak minden késedelemmel érintet napra és szintén stipulációban 200 HS-t az esetleges kisebb hibák esetére. Megegyeznek abban is, hogy a mindkettőjük által hozzáértőnek tartott Lucius jogosult eldönteni, hogy elkészült-e a ház. Gaius előlegként 20.000 HS-t fizet ki.

1/a. Maevius 11. 30-án értesíti Gaiust, hogy kész a ház, aki még aznap megnézi és örömmel elfogadja a teljesítést.

Milyen biztosítékot alkalmaznak itt és mennyit kell még Gaiusnak fizetnie?

1/b. Maevius 11. 30-án értesíti Gaiust, hogy kész a ház, azonban Lucius, miután Gaius kérésére megtekintette azt, még néhány munkát ír elő, amit csak az év végéig végez el a vállalkozó.

Milyen biztosítékot alkalmaznak itt és mennyit kell még Gaiusnak fizetnie?

1/c. Maevius a ház megtekintésekor észleli, hogy az egyik ajtó és két ablak nem zár pontosan.

Milyen biztosítékot alkalmaznak itt és mennyit kell még Gaiusnak fizetnie?

Foglaló: a szerződés megkötésekor, annak jeléül átadott értéktárgy vagy pénzösszeg, ami biztosítékul is szolgál: ha az azt adó félnek felróható okból hiúsul meg a szerződés teljesítése, akkor elveszíti, ha a kapó félnek felróható okból hiúsul meg, akkor duplán köteles visszafizetni, ha egyik félnek sem róható fel, akkor egyszeresen jár vissza, ha pedig a szerződés teljesedésbe megy, akkor vagy visszajár, vagy beszámítható.

Példa:

Titius házat vesz, a vételár 1.000.000 HS, a szerződés megkötésekor 100.000 HS-t átad foglalóként, a teljes vételárat két hónapon belül kell kifizetni és akkor veheti birtokba.

1. Két hét múlva talál egy ugyanolyan házat 800.000 HS-ért, ezért értesíti az eladót, hogy átverve érzi magát, ezért eláll a szerződéstől és kéri vissza a foglalót.

Mi a jogi helyzet?

2. Amikor egy hónap múlva vinné a maradék vételárrészt, az eladó közli vele, hogy már másnak eladta, mivel jött egy érdeklődő, aki azonnal a 1.100.000 HS-t ki is fizette. A 100.000 HS-t természetesen hajlandó visszaadni, de többet nem, miért nem igyekezett Titius jobban.

Mi a jogi helyzet, köteles ennyivel beérni Titius?

3. Amikor egy hónap múlva vinné a maradék vételárrészt, az eladó közli vele, hogy a ház egy hete földrengésben összedőlt, így sajnos lehetetlenült a szolgáltatás, de mivel erről ő nem tehet, így nem adja vissza a 100.000 HS-t sem.

Mi jogi a helyzet ilyenkor?

4/a. Egy hónap múlva Titius 900.000 HS vételárral megjelenik, az eladó viszont ragaszkodik az 1.000.000 HS-hez, mert annyi a vételár, szerinte a foglalót annyi nap múlva kell majd csak visszafizetnie, amennyi a szerződéskötés óta eltelt, akkor majd persze vissza fogja fizetni, de most nem.

Elfogadható ez az érvelés?

4/b. Mi van akkor, ha nem 100.000 HS-t, hanem egy ilyen értékű aranygyűrűt adott Titius foglalóként, akkor mennyit kell fizetnie és mi lesz az aranygyűrű sorsa?

Vegyes példák:

1. „H”-nak 10.000 HS értékű követelése van „A”-val szemben, aminek biztosítására „A” átad és mancipatióval átruház „H” részére egy 15.000 HS-t érő rabszolgát. „H” később kap egy 16.000 HS értékű vételi ajánlatot a rabszolgára, ezért eladja és mancipálja azt „V” részére.

Lejáratkor „A” kifizeti a tartozását és kéri vissza a rabszolgáját.

Mi a jogi helyzet?

2. H-nak 10.000 HS értékű követelése van „A”-val szemben, aminek biztosítására „A” átad „H” részére egy 12.000 HS-t érő ezüst vázát. Később „A” visszalopja a vázát „H”-tól.

Milyen jogi konstrukció ez?

„H” visszaszerezheti-e a vázát „A”-tól?

Ha igen és sikerült neki, majd „A” törleszti a tartozását, akkor „A” visszakapja-e a dolgát, ha a lopás miatti büntetést még nem fizette ki H-nak?

3. „A” tulajdonosa egy 15.000 HS-t érő értékes aranyláncnak. „H” 180. 02. 01-én kölcsön ad 10.000 HS-t „A”-nak, amit 180. 06. 01-ig kell visszafizetnie. Ennek biztosítékaul „A” elzálogosítja az aranyláncot „H” javára, azonban úgy egyeznek meg, hogy a lánc továbbra is „A”-nál marad.

180. 05. 01-én „A” kap egy kedvező ajánlatot a láncra, ezért el akarja adni 16.000 HS-ért, megkérdezi azonban „H”-t, hogy hozzájárul-e ehhez. „H” nem ellenzi, ha ezzel az ő jogai nem sérülnek. Ezek után „A” eladja és átadja a láncot „V”-nek, nem szól azonban neki a „H”-val történt megegyezéséről.

3/1. „A” ezek után a pénzzel ismeretlen helyre távozik és nem kerül többé elő.

Mit tehet H, ki ellen és milyen alapon fordulhat?

3/2. „A” nem távozik külföldre, de elkölti a pénzt és mivel közeleg a 06.01-i határidő, ezért elmeséli barátjának, „B”-nek a történeteket, majd rábeszéli, hogy adjon neki kölcsön. „B” 180. 05. 15-én kölcsön ad „A”-nak 10.000 HS-t, amit 180. 01-én kell majd „A”-nak visszafizetnie, de ragaszkodik „B” ahhoz, hogy a láncot, amit korábban egyébként már jól ismert, most már neki kösse le „A” zálogul. „A” ebbe bele is egyezik, azzal, hogy azt most átadni nem tudja, de „B” nem is ragaszkodik ehhez.

„A” kapott pénzből visszafizeti „H” felé a tartozását 180. 06. 01-én, majd miután továbbra sem rendeződik anyagi helyzete, ezért ismeretlen helyre távozik és nem kerül elő.

Mit tehet „B” 180. 11. 01. után? Ki ellen fordulhat és milyen eséllyel?

4. „H” követelésének biztosítására „A” 5 tonna búzát ad át „H”-nak zálogba. A gabonát „H” betárolja saját magtárába, majd ott villámcsapás következtében a gabona megsemmisül. Lejáratkor „A” kifizeti a tartozását.

Milyen zálog jött létre?

Követelheti-e „A” az 5 tonna gabonát?

Van-e jelentősége, hogy a gabonát ömlesztve vagy zsákolva adta annak idején zálogba?

5. Mucius megkéri Aulust, hogy adjon neki 10.000 HS-t kölcsön 5 %-os kamatra egy évre. Mivel Aulusnak nincs ennyi pénze, ezért megbízza barátját Priscust, hogy adjon kölcsön Muciusnak, mivel így jó befektetéshez fog jutni. Priscus folyósítja a kölcsönt Muciusnak. Esedékességkor Mucius nem fizet, ezért Priscus perrel fenyegeti, mire Mucius mindenét eladja és így ki tud fizetni 5000 HS-t.

Milyen biztosítékról van itt szó?

Mit tehet Priscus, fordulhat-e Aulus ellen?

6. Priscus levelet ír az üzletember Maeviusnak Rómába, hogy adjon a levelet vivő Titusnak 10.000 HS kölcsönt. Maevius és Titus megegyeznek, hogy Titusnak az év végéig kell a kölcsönt visszafizetnie, majd Maevius folyósítja az összeget. Titus azonban nem fizet, Maevius kérdésére rossz befektetésével indokolja, hogy nincs pénze.

Milyen biztosítékról van itt szó?

Mit tehet Maevius, fordulhat-e Priscus ellen?

7. „A” felvesz „H”-tól 03. 01-én 100.000. HS-t kölcsön jogcímén egy évre, mert új, nagy haszonnal kecsegtető üzletbe akar kezdeni, ennek biztosítékaul leköti a 200.000 HS értékű, civiljogi tulajdonában álló telkét, amely nála marad. Nem sokkal később az üzlet miatt el is költözik a városból és 03. 15-én „A” eladja a telket „V”-nek 180.000 HS-ért, de nem tájékoztatja a korábbi történetekről. „V” örül a jó vásárnak és a telken házat akar építeni, de mivel nincs több pénze, ezért 80.000 HS kölcsönt vesz fel „C”-től 04. 01-én egy évre, ennek biztosítékaul leköti a telket, azonban nem tudja elkezdni az építkezést, mert hirtelen másra kell a pénz, így azt eladja „S”-nek 100.000 HS-ért, mivel tájékoztatta a „C”-vel kötött üzletről, ezért ennél többet nem tud adni érte. „S” 09. 15-én 30.000 HS-t vesz fel „D”-től fél évre és leköti és át is adja a telket, mert „D” ehhez ragaszkodik, viszont nem szól „C”-ről, mivel úgy gondolja, hogy az „V”-re tartozik és a telek értéke egyébként is bőven fedezi mindkét tartozást. Mivel azonban „V” nem fizette vissza a „C”-től felvett kölcsönt, ezért „C” a következő év áprilisában – miután a visszafizetési határidő letelt – felszólította, hogy adja a telket a birtokába. „V” közölte, hogy azt eladta „S”-nek, „S” pedig, hogy az „D”-nél található. „D” azonban erről hallani sem akar a telek átadásáról, majd a vita hangzavarára felfigyel a közelben lakó „H” és felháborodva követeli, hogy neki adják át a telket, mivel az ő követelése a legnagyobb összegű!

Milyen biztosítékokat használnak itt a felek (A és H, V és C, S és D)?

Milyen sorrend állítható fel H, C, D között? Helyes-e H érvelése, hogy a legnagyobb követelés élvezi a legelső helyet?

Kit illet meg a telek értékesítésének joga?

„D” hogyan juthat követeléséhez, ha azon aggódik, hogy a telket 180.000 HS-ért, vagy az alatti áron adja el az arra jogosult?

6. A KÖTELEM MÓDOSÍTÁSA ILL. MEGÚJÍTÁSA

A kötelem módosítása: a római jog nem ismerte a kötelem módosítását, csak a *novatio*t, amely során *stipulatio*val a régi kötelem megszűnt és helyébe új kötelem lépett. Tartalmilag azonban a mai fogalmaink szerinti módosításnak tekinthetjük.

Novatio: mindig stipulációban történik, minden változhat, például a kötelem személyei is, csak a kötelem tárgya, a szolgáltatás nem.

Idővel a személyváltozás önállósul: *delagatio*

NB: Ha stipulációval történik, akkor az novatio is, de később kialakul más formája is, az már nem novatio!

Delegatio: a kötelem főszemélyeinek megváltozása.

Lehet: adósváltozás (*delegatio passiva*) vagy hitelezőváltozás (*delegatio activa*)

Lehet továbbá: teljesítésre irányuló (*delegatio solvendi*) vagy kötelezettség átvállalására irányuló (*delegatio obligandi*)

adósváltozás (*delegatio passiva*)

Itt sokáig marad a stipulatio formája, mert a hitelező így meg tudja határozni, hogy ki legyen az új adós.

Példa: Kötelem áll fenn a hitelező (H) és a régi adós (A_r) között. A_r hoz egy új adóst (A_u). Stipulatio a H és A_u között:

„H”: „Amivel Titus (A_r) nekem tartozik, ugyanazt ígéred?” Válasz A_u -tól: „Ígérem!”

Később: formátlan tartozásátvállalás az új adós és a hitelező között, amihez a régi adós beleegyezése nem kell, sőt még tudnia sem kell róla, mivel ő tehertől szabadul.

hitelezőváltozás (*delegatio activa*)

A stipulatio itt nem megfelelő, mivel a régi adós meg tudja akadályozni a hitelezőváltást azzal, hogy nem stipulál az új hitelező felé, ezért új formák jöttek létre:

mandatum agendi = perlési megbízás: a régi hitelező megbízza az újat a követelés érvényesítésére, de előre felmenti az elszámolás alól, így a megbízott lényegében nem megbízottként, hanem saját ügyében jár el (*procurator in rem suam*).

Cessio = engedményezés: a követelés átruházása, lehet visszterhesen (követelés eladása, elcserélése) vagy ingyenesen (ajándékozása). Felelősség: visszterhesség esetén a követelés fennállásáért és behajthatóságáért; ingyenes esetben csak a fennállásáért.

Példák:

1. Primusnak van egy szerződésből eredő 10.000 HS követelése Gaiusszal szemben, ami azonban csak később lesz esedékes, de mivel sürgősen pénzre van szüksége, ezért azt eladja 8000 HS-ért Secundusnak, majd erről értesíti Gaiust, aki azonban ezt nem fogadja el, szerinte az ő beleegyezése nélkül ezt nem lehet megtenni, Gaiust pedig nem ismeri, nem akar neki tartozni.

1/a. Lejárat után Primus megtudja, hogy Gaius nem fizetett Secundusnak, mivel szerinte nem neki tartozik, ezért Primus beperli Gaiust.

Milyen jogintézmény jött itt létre? Ki lesz a követelés hitelezője, Primus vagy Secundus? Perelhet-e a siker reményében Primus?

1/b. Lejáratkor az értesítés ellenére Gaius mégis Primusnak fizet. Később azonban Secundus, aki erről nem tud semmit, beperli Gaiust.

Mi lesz a per eredménye?

Ha Gaiust fizetésre kötelezik, akkor vissza kaphatja-e a Primusnak kifizetett összeget?

Ha a perben kiderül, hogy Gaius nem is tartozott Primusnak (pl. érvénytelen volt a szerződés), akkor Secundus fordulhat-e Primus ellen?

2. Primusnak van egy szerződésből eredő 10.000 HS követelése Gaiusszal szemben, ami azonban csak később lesz esedékes, de mivel sürgősen pénzre van szüksége, ezért megbízza Secundust azzal, hogy azt érvényesítse, egyben felmenti az elszámolási kötelezettség alól, Secundus ezért 8000 HS-t ad át Primusnak. A megbízásról értesítik Gaiust, aki azonban ezt nem fogadja el, szerinte az ő beleegyezése nélkül ezt nem lehet megtenni.

Milyen jogintézmény jött itt létre?

Kinek tartozik Gaius?

2/a. Lejárat után Primus még nem utazott el előzetes tervei szerint, viszont megtudja, hogy Secundusnak hirtelen el kellett utaznia, ezért Primus beperli Gaiust, nehogy elveszen a pénz. Perelhet-e a siker reményében Primus?

2/b. Lejárat előtt Primus összevész Secundusszal, ezért visszavonja a megbízását, amit közöl Gaiusszal. Secundus erre gyorsan beperli Gaiust.

Mi lesz a per eredménye?

3. Kroesus, az ismert üzletember szeretné megajándékozni kicsit lusta unokaöccsét Minuciust, ezért 26. születésnapjára neki ajándékozta egyik adósa, Tercius 10.000 HS összegű tartozását azért, mert így Minucius jobban fog igyekezni, hogy pénzéhez jusson. Minucius elfogadja az ajándékot, majd amikor Tercius nem hajlandó fizetni, beperli, a per során azonban elutasítják keresetét, mert kiderül, hogy Tercius nem is tartozott Kroesusnak.

Milyen jogintézmény jött itt létre?

Követelheti-e ezek után a 10.000 HS ajándékot Minucius Kroesustól?

Változik-e a helyzet, ha Minucius nem ajándékba kapta a követelést, hanem fizetett érte 6000 HS-t?

7. A KÖTELEM MEGSZŰNÉSE

Megszűnhet: teljesítéssel (*solutio*): az adós tanúsítja azt a magatartást, amire köteles, vagyis nyújtja a szolgáltatást.

Kérdés:

mikor,
kinek,
hol,

hogyan köteles teljesíteni, ha a szerződésben ezt nem szabályozták?

felszabadulással (*liberatio*) teljesítés nélkül is lehetséges!
pl. a szolgáltatás az adósnak fel nem róható okból lehetetlenül, vagy a hitelező elengedi az adós tartozását, vagy közös megegyezéssel felbontják a kötelmi viszonyt, vagy a követelés és tartozás egy kézben egyesül, elévül, azt noválják, vagy az adós beszámítással él stb.

de az is lehet, hogy az adós NEM tanúsítja azt a magatartást, amire köteles, vagyis NEM nyújtja a szolgáltatást, azaz szerződésszegést követ el, de ettől még lehet, hogy nem lép a kötelem helyébe kártérítés, hanem az megszűnik. Pl. vis maior miatt nem tudja teljesíteni.

Szerződésszegés:

- nementeljesítés
- hibás teljesítés,
- késedelem.

Ekkor kell vizsgálni, hogy FELELŐS-e ezért?

ha igen: az eredeti *bonae fidei* kötelem átfordul kárkötelembe.
ha nem: akkor az adós szabadul a kötelemből.

Példa: teljesít-e az adós szerződésszerűen ill. szabadul-e a kötelemből?

1. Gaius 10.000 HS kölcsönt vesz fel Argentariustól, amit 03. 15-ig kell megfizetnie.

1/a. Gaius 03. 10-én átad Argentariusnak 10.000 HS-t.

1/b. Gaius 03. 10-én átad Stichusnak, Argentarius rabszolgájának 5.000 HS-t, majd 03. 15-én elindul Argentariushoz a maradékkal, amikor rablók támadják meg és kirabolják.

1/c. Argentarius 03. 16-án felszólítja Gaiust, hogy mivel letelt a fizetési határidő és nem fizetett ezért be fogja perelni.

1/d. Gaius elmegy Argentariushoz, de az elutazott és nem találja otthon.

1/e. Gaius megkéri barátját Titiust, hogy – mivel szomszédja Argentariusnak és Gaius kifecamította a bokáját – fizesse meg helyette Argentariusnak a 10.000 HS-t, majd Titus eleget tesz Gaius kérésének.

2. „A” eladja „Villám” nevű lovat „H”-nak, amit 03. 15-ig kell átadnia „H” részére.
- 2/a. „A” nem hajlandó a lovat átadni, mert nagyon a szívéhez nőtt.
- 2/b. „A” át akarja adni a lovat 03. 15-én, de nem találja „H”-t, majd hazafelé menet, amikor megáll pihenni, nem köti meg elég erősen a kötőféket, ezért a ló elszabadul és nyoma vész.
- 2/c. „A” át akarja adni a lovat 03. 15-én, de útközben rablóbanda támadja meg és elveszik tőle a lovat.
- 2/d. „A” át akarja adni a lovat 03. 15-én, de fél, hogy elkésik, ezért gyors ügetésre ösztökéli a lovat, ami miatt a ló lába megsérül, így adja át „H”-nak.
- 2/e. „A” átadja a lovat, azonban később kiderül, hogy az már ekkor súlyos betegségben szenvedett.
- 2/f. „A” átadja a lovat, azonban később kiderül, hogy az nem az ő tulajdonát képezte, hanem „T”-t.
3. „A” tartozik „H”-nak stipulatio alapján 10.000 HS megfizetésével 03. 15-ig.
- 3/a/1. „A” kifizeti „H”-nak az összeget.
- 3/a/2. „A” annak az „M”-nek fizeti ki az összeget, akit „H” felhatalmazott erre.
- 3/b. „B”, „A” barátja fizeti ki „H”-nak az összeget.
- 3/b/1. Mert erre „A” kéri meg „B”-t.
- 3/b/2. „A” nem is tud erről.
- 3/c. Mivel „A”-nek nincs ennyi pénze, felajánl egy értékes festményt „H”-nak, aki ezt elfogadja.
- 3/d. Mivel „H” is tartozik 8.000 HS összeggel „A” felé egy másik ügyletből, aminek a megfizetése szintén esedékes, „A” közli, hogy ezt betudta a tartozásába és 2.000 HS-t kifizet.
- 3/e. „A” mivel nem találja otthon „H”-t, elviszi a pénzt Iuno Moneta templomába, ahol egy zsákban lepecsételve letétbe helyezi azzal, hogy ha „H” jelentkezik érte, akkor adják ki részére.
- 3/f/1. „H” restipulációval elengedi „A” tartozását.
- 3/f/2. „H” formátlanul elengedi „A” tartozását.
- 3/g/1. „A” meghal és „H” lesz az örököse.
- 3/g/2. „H” hal meg és „A” lesz az örököse.
- 3/h. „A” és „H” stipulációban noválják a követelést és 11. 15-e lesz a teljesítési határidő.

8. A KÁRTÉRÍTÉS ÉS A FELELŐSSÉGI TAN

Kártérítés:

Kár: a vagyonban bekövetkezett csökkenés.
 Vagyon: pénzben kifejezhető jogosultságok és kötelezettségek összessége, ha a jogok vannak többségben, akkor pozitív (aktív) a vagyon, ha a kötelezettségek, akkor negatív (passzív) a vagyon.

A kár lehet: *tényleges kár (damnum emergens)*: egy meglévő vagyontárgy elpusztulása, megrongálódása, pl. eltörik a váza
elmaradt haszon (lucrum cessans): egy joggal várt haszon elmaradása pl. eltörik a felső keze, ezért nem tud teljesíteni egy már megkötött szerződés alapján egy megrendelést

A kártérítés jogalapja: jogellenes birtok (dologi jogi alap)
a jóhiszeműség elvén (bona fides) működő szerződés megszegése.

NB: A stricti iuris szerződések (pl. kölcsön) megszegéséből nincs kártérítési kötelelem!

A kártérítés célja: az eredeti állapot helyreállítása, vagyis az, hogy a károsultat olyan helyzetbe hozzuk, mintha a kár nem következett volna be.

Létrejön-e kárkötelelem az alábbi esetekben?

- Gaius nem fizeti ki lakása esedékes bérleti díját,
- Lucius nem adja vissza a letétbe vett arany nyakláncot,
- Titius leszed két almát Lucius fájáról,
- Lucius nem fizeti vissza esedékességkor a kölcsön kapott 10.000 HS-t, hanem csak két év elteltével,
- Gaius megígéri Titiusnak, hogy felszabadítja gyorsíró rabszolgáját, azonban mégsem teszi meg,
- Gaius learatja tévedésből Lucius egyik földjén a gabonát.

A kártérítés módja lehet

- természetbeni vagy
- pénzbeli,

az utóbbi esetben a kár mértéke az alábbiak szerint kerül meghatározásra:

a dolog forgalmi értéke

(*verum rei pretium*):

amennyiért a piacon megvehető/eladható,
mindig ez a kiinduló érték a kártérítésnél.

többlet (*interesse*) érték:

többletérték, amennyivel a dolog objektív tulajdonságai miatt többet ér, mint egy, a piacon kapható, ezzel nem rendelkező átlagos dolog. Objektív, bizonyítható, ezért érvényesíthető. Pl. négyesfogatból egy ló, ikerrabszolgák közül az egyik.

előszereteti érték

(*praetium affectionis*):

objektív, a károsult dologhoz fűződő érzelmi viszonyát fejezi ki szubjektív, nem bizonyítható, ezért nem érvényesíthető perben.

Példa:

1. Gaius elutazik egy évre Hispániába, van egy négyes fogata, a lovakat letétbe helyezi Titiusnál. Amikor hazatér, csak három lovat kap vissza, mert az egyik Titiusnak felróható okból elpusztult. Egy átlagos ló értéke a piacon 5.000 HS, egy versenyló 10.000 HS, egy négyesfogat négy lóval összesen 100.000 HS. Gaius nagyon szerette mind a négy lovat, de különösen azt, amelyik elpusztult, mert sok versenyt nyert meg neki, elvesztése szerinte pótolhatatlan, de 500.000 HS valamit enyhítene fájdalmán.

Gaius beperli Titiusra, 525.000 HS-ra, aki felelősségét elismeri, de szerinte csak 5.000 HS az általa okozott kár, mivel egy ló pusztult el, és ennyiért lehet egy lovat venni a piacon, csak ezt hajlandó megfizetni.

Hogyan döntene mint bíró és miért?

NB: A fenti interesse-fogalom nem keverendő a Jhering-féle pozitív és negatív interesse-fogalommal!

Jhering:

pozitív interesse: szerződésszegéssel okozott kár : az okozza, aki megszeg egy érvényes szerződést.

A kártérítés meghatározása: a mostani vagyont kell azzal összevetni, ami akkor lenne a károsultnál, ha a másik fél teljesítette volna a szerződést.

negatív interesse: biztatási kár : azzal okoz valaki kárt, hogy a másik fél bízott a szerződés érvényességében, ami azonban neki felróható okból érvénytelen, és a másik felet kár érte ebből.

A kártérítés meghatározása: a károsult mostani vagyonát kell azzal összevetni, ami akkor lenne, ha a károsult nem költött volna a vagyonából a szerződés érvényességében bízva.

Példák:

1. Gaius eladta egyik telkét Iuliusnak 15.000 HS vételárért 03. 15-én, Iulius 5.000 HS-t a szerződéskötéskor kifizetett, további 10.000 HS-t 06. 30-ig köteles kifizetni. Gaius 04. 01-én vett egy városi telket 20.000 HS-ért, amiből 10.000 HS-t fizetett meg megtakarításából és a Iuliusától kapott összegből, és úgy szerződött, hogy a hátralevő részt 07. 15-ig fizeti meg. Iulius azonban pénzügyi nehézségei miatt nem tudja határidőben megfizetni a 10.000 HS-t. Gaius ezért 10.000 HS kölcsönt vesz fel, a bankár azonban egy évre adja és évi 5%-os kamatot köt ki.

Gaius ebből kifizeti a vételárat, majd beperli Iulius, a *litis contestatio*ra 09. 15-én kerül sor.

A törvényes késedelmi kamat mértéke havi 1%.

Pozitív vagy negatív interessét érvényesít Gaius?

Mekkora összeget fog kapni pernyertessége esetén és ez milyen tételekből tevődik össze?

2. Gaius egy műkereskedőtől megvesz Rómában egy korábbi kiállításon látott Venust ábrázoló egyedi antik görög szobrot, ami most Puteoliban van egy raktárban, 50.000 HS vételárért, a kifizetés a szobor átvételekor két hét múlva esedékes. A műkereskedő azonban a szerződéskötéskor nem tájékoztatja Gaiust arról, hogy előző nap villámcsapás miatt leégett a raktár és a szobor is jelentős károsodást szenvedett, mert abban bízta, hogy nem nagy a sérülés és Gaius így is elégedett lesz. Két nap múlva értesül arról, hogy a szobor gyakorlatilag megsemmisült, azonban ezt sem közli Gaiusszal. Gaius közben boldogan szervezi a szobor bemutatóját, ehhez kibérel egy csarnokot 400 HS-ért, ételt rendel 200 HS-ért, italokat 250 HS-ért, zenészeket 50 HS-ért, és meghívókat küld szét 100 HS-ért. Gaius 10 nap múlva érdeklődik, hogy megérkezett-e már a szobra, mert szeretné kifizetni, ekkor értesül arról, hogy a szobor elpusztult, nagyon csalódott és dühös. Elhatározza, hogy beperli a kereskedőt.

Pozitív vagy negatív interessét érvényesít Gaius?

Mekkora összeget fog kapni pernyertessége esetén és ez milyen tételekből tevődik össze?

Felelősség:

Felelősség:

tetteink következményinek viselése

Jogi felelősség:

az a felelősség, amit a jog értékel

Szerződésszegésért való felelősség:

akkor jelentkezik, ha a szerződés nem vagy nem megfelelő teljesítéséért az adóstól kártérítés követelhető.

NB: ha senkit sem lehet kártérítésre kötelezni, akkor a tulajdonos viseli a kárt!

Felelősségi rendszer: felróhatóságon alapul, azaz a jog felrója az adósnak bizonyos cselekedeteit, vagy tőle független tényeket is.

Szubjektív felelősség: az adós vétkes magatartásán alapszik:

- dolus* (szándékosság): szándékosan szegi meg a szerződést, pl. nem fizet határidőben, összetöri a másik szerződő fél nála lévő dolgát.
- culpa lata* (nagyfokú gondatlanság): mérce az átlagember, az adós nem tanúsítja azt az odafigyelést, amit mindenkitől, még az átlagembertől is elvár a jog, pl. mindenkitől elvárható, hogy lakását kulcsra zárja, ha elmegy otthonról.
- culpa levis* (kisebb fokú gondatlanság): mérce a jó és gondos családapa (*bonus et diligens pater familias*), az adós nem tanúsítja azt az odafigyelést, amit egy fokozottan odafigyelő képzeletbeli személytől (ez a jó és gondos családapa, a régebbi magyar jogban a jó gazda) elvár a jog. A jó gazda pl. nem csak egy zárat használ, hanem két zárat és riasztót is.
- culpa in concreto* (relatív gondatlanság): mérce: az adós saját maga, nem nyújtja azt a gondosságot más ügyében, amit a sajátjában szokott, pl. saját lakását két zárral és riasztóval védi, de amikor a szomszéd megkéri, hogy locsolja meg a virágokat, akkor csak egy zárat használ, holott ott is két zár és riasztó áll rendelkezésére.

Objektív felelősség: külső, az adóstól független, „véletlen” (= *casus*) tényeken alapszik:

- casus minor*: emberileg elhárítható, de még a leggondosabb családapával is előfordulhat, pl. lopás, egér-, molyrágás, rozsdásodás
- casus maior (vis maior)*: emberileg nem elhárítható esemény: egy ember nem tudja megakadályozni.
lehet: természeti esemény: pl. földrengés, árvíz, tűzvész, villámcsapás
társadalmi esemény: pl.: háború, polgárháború, de magisztrátus intézkedése is az!

Az adós lehet: ingyenadós (nem fűződik érdeke az adott szerződéshez), pl. megbízott, haszonkölcsönbe adó, ajándékozó
érdekelt adós (érdeke fűződik az adott szerződéshez), pl. vevő, bérbe adó
érdekelt őrző adós (érdekelt adós + nála van a másik szerződő fél dolga), pl. bérlő, eladó, amíg nála van a dolog

Felelősségi rendszer:	logikus, egymásra épülő fokozatokból áll.	
	klasszikus jog	iustinianusi jog
dolus	ingyenadós	uaz.
culpa lata	ingyenadós	uaz.
culpa levis	érdekelt adós	uaz.
culpa in concreto	-	bizalmi viszonyoknál: megbízott, társaság tagjai, gyám, férj vagyongkezelése
casus minor	érdekelt őrző adós	uaz.
vis maior	senki, kivétel: késedelmes adós (tolvaj mindig!), aki szerződésben vállalta, hogy vis maior esetén is felel, aki a vis maiort előidézte, aki kármentésnél a másik szerződő fél dolga helyett a sajátját mentette.	uaz.

	ingyenadós	érdekelt adós	érdekelt őrző adós	késedelmes adós
vis maior	-	-	-	+
casus minor	-	-	+	+
culpa levis	-	+	+	+
culpa lata	+	+	+	+
dolus	+	+	+	+

Példák:

1. „A” tartozik „H”-nak a Szélvész nevű ló szolgáltatásával, amit nem tud teljesíteni, az alábbi káresemények miatt:

- egy viharban leég az istálló és a ló elpusztul,
- „T” ellopja a lovat „A” istállójából,
- az istálló takarítása során „A” egy figyelmetlen mozdulattal, vasvillával megszúrja a lovat, ami ebbe belepusztul,
- „A” egy meleg nyári napon a kihajtott lovat friss, jéghideg forrásvízzel itatja meg, amitől a ló megbetegszik és később elpusztul,
- „A” megharagszik „H”-ra, ezért a szomszéd városban fél áron eladja a lovat.

Minősítse az egyes káreseményeket, ill. „A” magatartását (dolus / culpa lata / culpa levis / casus minor / vis maior)!

Állapítsa meg „A” felelősségét a fenti káreseményekért az alábbi esetekben:

- „A” ingyenesen vállalta, hogy megőrzi „H” lovát,
- „A” pénzért vállalta, hogy megőrzi „H” lovát,
- „A” azért kapta „H”-tól ingyen a lovat, hogy a sajátjával együtt tudjon szántani vele,
- „A” nem adta határidőre vissza a szántásra ingyen kapott lovat,
- „A” megegyezett „H”-val, hogy pénzért használatába adja a lovat, de a ló még „A”-nál van.

2. Gaius 03. 31-én átadja ácsnak kiképzett rabszolgáját Seiusnak egy hónapra használatra 100 HS ellenében. Seius lejáratkor nem tudja visszaadni a rabszolgát, mert

- a) a munka során Seius kalapácsa kicsúszik a vizes kezéből és a rabszolgát eltalálja, aki ettől meghal,
- b) Seius a viharos szélben felküldi a rabszolgát a tetőre, annak ellenére, hogy a rabszolga jelzi felé, hogy ilyen időben nem lehet a tetőn dolgozni, a rabszolga leesik és eltöri a lábát,
- c) az építkezés közben földrengés miatt összedől az állvány és a rabszolga a romok alatt leli halálát,
- d) az építkezés közben azért dől össze az állvány, mert azt Seius előzőleg rosszul építette meg, de az látszólag megfelelő volt és a rabszolga a romok alatt leli halálát,
- e) a munkakezdés előtt a rabszolga elcsen és titokban megiszik egy liter erős vörösbort, ami miatt később megcsúszik a tetőn és leesik, majd a sérülésekbe belehal.

3. Titius 100 HS-ért vállalja, hogy megőrzi Livius 15.000 HS-t érő aranygyűrűjét, amíg az üzleti úton távol van. Amikor Livius hazatér, Titius nem adja vissza a gyűrűt, mert

- a) az nagyon megtetszik neki, ezért nem hajlandó azt visszaadni,
- b) ismeretlenek betörték Titiushoz és elvitték az értékőrző vas kazettáját, amiben saját értéktárgyaival együtt Livius gyűrűjét is tárolta,
- c) amikor elindult Liviushoz, hogy visszaadja a gyűrűt, egy 8 tagú rablóbanda megtámadta és elvették a gyűrűt, őt magát pedig jól összeverték,
- d) Livius távolléte idején Titius meghívják egy ünnepi vacsorára, ahol felveszi a gyűrűt, majd amikor hazafelé tart, akkor támadja meg egy 5 tagú rablóbanda és elveszik a gyűrűt,
- e) Titius pénzzavarba kerül, ezért eladja a gyűrűt egy uzsorásnak 8.000 HS-ért.

4. Sempronius ingyen vállalja, hogy vigyáz Marcus díjnyertes vadászkutyájára, amíg az elutazik nyaralni. Amikor Marcus hazatér, Sempronius nem tudja visszaadni a kutyát, mert

- a) azt ismeretlenek az egyik éjszaka ellopták,
- b) sétáltatáshoz Sempronius egy régi nyakörvet vett elő, amit nem ellenőrzött és az elszakadt, amikor a kutya meglátott egy nyulat és utána rohant,
- c) Sempronius fel akar vágni barátai előtt, ezért egy vadászatra elviszi a kutyát, ahol azonban az esti vacsora alatt ellopják azt,
- d) Sempronius elfelejti este bezárni a kertkaput és a kutya kiszökik.

VIII. KÖTELEMI JOG. KÜLÖNÖS RÉSZ

1. A KÖTELEM FORRÁSAI

Kötelem keletkezhet:

- szerződésből,
- szerződésszerű tényből,
- delictumból,
- delictumszerű tényből.

A szerződések:

- az ősi jog szerződései, ill.
- a klasszikus jog („modern jog”) szerződései.

Az ősi jog szerződései: a formális szerződések.

Stipulatio: jelen lévők közötti szóbeli, megfelelő szavak használatával, kérdés-felelet formájában létrehozott lekötelezés. Ez tovább él a klasszikus jogban is!

Mancipatio: öt önjogú, cselekvőképes férfi tanú és egy ugyanilyen minőségű mérlegtartó (*libripens*) előtti cselekménysor megvalósítása.

Eredetileg adásvétel, később más jogi cél (*causa*) megvalósítására is alkalmas.

Nexum: a *mancipatio* speciális alakzata, előbb nyers érc, később pénz kölcsönzése.

Fiducia: több változata is ismert, lényege, hogy a dolog szerzője bizonyos körülmények esetére hitére vállalta a dolog tulajdonjogának visszaruházását.

In iure cessio: színleges per formájában dolgok tulajdonjogának megszerzésére irányuló ügylet.

Jellemzői: formakényszer + típuszabadság: a jog a formát szabályozza, ha ennek eleget tesznek a felek, akkor elérik a célzott joghatást, ha nem, akkor nem (formakényszer). Ez bármilyen szerződési cél (*causa*) megvalósítására alkalmas (típuszabadság).

Ezek általában *causátlan* ügyletek (függetlenek a jogi céltól), de *cauzálissá* lehet tenni, ha a felek megjelölik azt!

Példák:

1. „Ígérsz nekem 1000 HS-t megfizetni *Martius Idusa*-ig?” Válasz: „Ígérek!” (*spondeo*)

Milyen szerződés ez?

Kauzális vagy kauzátlan?

Lehet-e ez a modern fogalmaink szerint: adásvételnél a vevő kötelezettségvállalása, bérleti díj fizetésének vállalása, munkabér kifizetésének vállalása, ajándékozási szerződés része?

2. „Ígérsz nekem 1000 HS-t vételárként megfizetni *Martius Idusa*-ig?” „Ígérek!” (*spondeo*)

Milyen szerződés ez?

Kauzális vagy kauzátlan?

Lehet-e ez a modern fogalmaink szerint: adásvételnél a vevő kötelezettség vállalása, bérleti díj fizetésének vállalása, munkabér kifizetésének vállalása, ajándékozási szerződés része?

A klasszikus kor szerződés rendszere:

Formális szerződések: (ősi jog szerződéseinek működését követik:
formakényszer + típuszabadság = a forma kötött, de a jogi cél szabadon megválasztható).

Verbál (szóbeli) szerződések: az élőszó és meghatározott szavak használata
érvényességi kellék

<i>stipulatio</i>	szóbeli kérdés-felelet formájában tett lekötés
<i>iusiurandum liberti</i>	a felszabadított rabszolga ígérete a volt ura felé
<i>dotis dictio</i>	formakötött (de nem stipulatio formájú) hozományígéret
<i>votum</i>	az istenek felé tett ígéret

Litterál (írásbeli) szerződések: a meghatározott írásbeli forma betartása
érvényességi kellék

<i>transcriptio</i>	a pénztárkönyvekbe történő kölcsönös bejegyzés
<i>syngrapha</i>	kétoldalú adóslevél: adós és hitelező is aláírja
<i>chirographum</i>	egyoldalú adóslevél: csak az adós írja alá és átadja a hitelezőnek

Formátlan szerződések: „modern” működés: formaszabadság + típuskényszer: a forma szabad, szóban, írásban, ráutaló magatartással is létrehozhatóak, nem kell meghatározott szavakat használni, de a típus kötött: a jog meghatározza e szerződések kötelező tartalmi elemeit (*essentialia negotii*) és azt kell vizsgálni, hogy a felek megegyeztek-e ezekben: ha nem, akkor nem azt a szerződést kötötték meg (vagy semmilyen, vagy mást) még akkor is, ha ők úgy gondolják, hogy azt kötötték meg.

NB: ezért fontos a minősítés, a jogalkalmazónak (bíró, ügyvéd) kell eldönteni, hogy a felek kötöttek-e szerződést, és ha igen, akkor milyen, ez független attól, hogy a laikus felek minek minősítik saját megállapodásukat!

Reálszerződések (dologátadással létrejövő szerződések): a szerződés létrejöttéhez – a megállapodáson túl – szükséges egy meghatározott dolog átadása vagy az egyik fél teljesítése.

Ezek lehetnek

- nevesített,
- neves-névtelen,
- névtelen reálszerződések.

Nevesített:

- Kölcsön (*mutuum*): Helyettesíthető dolog tulajdonba adása azzal, hogy az adós lejáratkor ugyanabból a dologfajtából ugyanannyit köteles visszaadni.
- Haszonkölcsön (*commodatum*): Egy dolog ingyenes használatba adása azzal, hogy lejáratkor az adós ugyanazt a dolgot köteles visszaadni.
- Letét (*depositum*): Ingó dolog ingyenes őrizetbe adása bármikori visszaadás kötelezettségével.
- Kézizálog-szerződés (*contractus pignoratiticius*): Az adós egy dolog birtokát adja át a hitelezőnek biztosítékként azzal, hogy ha a főkötelmet az adós teljesíti, akkor a hitelező köteles a dolgot visszaadni, ha nem, akkor a hitelező a dolgot jogosult eladni és a vételárral köteles elszámolni: a követelését kielégítheti, de a többletet az adósnak köteles kiadni.

Neves-névtelen reálszerződések:

- Csere (*permutatio*): dolgok tulajdonjogának kölcsönös átruházása
- Szívességi használat (*precarium*): egy dolog ingyenes használatba adása bármikor visszaadási kötelezettséggel.
- Eladási bizomány (*aestimatum*): egy dolog átadása azért, hogy az átvevő (bizományos) a dolgot adja el és a vételárral számoljon el, vagy a dolgot adja vissza.
- Egyezség (*transactio*): vitás igények kölcsönös engedéssel való rendezése.

Névtelen reálszerződések: ezek csak a szolgáltatások jellege alapján csoportosíthatók:

- do ut des: adok, hogy adj: pl. adok egy korsó bort egy zsák káposztáért,
- do ut facias: adok, hogy tégy: pl. adok egy korsó bort, ha felásod a kertemet,
- facio ut des: teszek, hogy adj: pl. felásom a kertedet egy korsó borért,
- facio ut facias: teszek, hogy tégy: pl. felásom a kertedet, ha te kifested a házamat.

Konszenzuál-szerződések: legmodernebb, itt már a pusztá megegyezés (*consensus*) elegendő a szerződés létrehozásához!

Adásvétel (*emptio venditio*):

árú megszerzése pénzért

Bérlet (*locatio-conductio*):

dologbérlet (*l. c. rei*):

dolog használatba adása
pénzfizetés ellenében

munkabérlet / munkaszerződés (*l. c. operarum*):

szabad ember
munkaerejének igénybevétele a
munkában töltött idő szerinti
díjazás ellenében

műbérlet / vállalkozási szerződés (*l. c. operis*):

meghatározott mű (opus)
elkészítése pénzért

Megbízás (*mandatum*):

más ügyének felkérésre történő
ingyenes elvállalása.

Társaság (*societas*):

személyek egyesülése megengedett
vagyoni cél elérése érdekében.

Létrejöttek-e és ha igen mikor és milyen szerződések?

1. Titius 03. 01-én átad 10.000 HS-t Gaiusnak azzal, hogy ugyanennyit kell 10. 30-ig visszafizetnie.

2. Titius 03. 01-én formátlanul megígéri Gaiusnak, hogy 03. 05-én adni fog neki 10.000 HS-t azzal, hogy ugyanannyit kell 10. 30-ig Gaiusnak visszafizetnie, de Titius 03. 05-én mégsem adja át Gaiusnak a fenti összeget.

3/a. Titius megígéri Gaiusnak 03. 01-én, hogy másnapról odaadja neki a szekerét ingyen egy hétre, azonban Titius 03. 02-án mégsem adja át a szekeret.

3/b. Titius odaadja Gaiusnak 03. 10-én a szekerét ingyen egy heti használatra.

4. Titius átadja Gaiusnak a szekereét 03. 10-én azzal, hogy azt Gaius ingyen használhatja mindaddig amíg Titius vissza nem kéri.
5. Titius átad Gaiusnak 03. 01-én egy 10.000 HS-t érő arany nyakláncot, hogy azt őrizze, amíg ő üzleti úton távol van.
 - 5/a. Gaius ingyen vállalja ezt.
 - 5/b. Gaius 50 HS-t kér ezért hetente.
 - 5/c. Gaius nem kér pénzt, de kiköt egy üveg bort a fáradozásáért.
6. Titius megkéri Gaiust 03. 01-én, hogy a házát őrizze, amíg ő üzleti úton távol van.
 - 6/a/1. Gaius ingyen vállalja ezt.
 - 6/a/2. Titius másnap vinné a kulcsokat, mire Gaius közli, hogy meggondolta magát, nem ér rá erre.
 - 6/b. Gaius 50 HS-t kér ezért hetente.
 - 6/c. Gaius nem kér pénzt, de kiköt egy üveg bort a fáradozásáért.
7. Titius azért ad át Gaiusnak egy 15.000 HS értékű aranyláncot, mivel tartozik neki 10.000 HS-szal és Gaius szeretné magát bebiztosítani.
8. Titius megegyezik 03. 01-én Gaiusszal, hogy odaadja neki örökre a szekereét 150 HS-ért úgy, hogy a szekeret csak 03. 15-én adja át, mert még addig szüksége van rá, Gaius viszont csak 04. 01-ig köteles a pénzt átadni.
9. Titius megegyezik Gaiusszal 03. 15-én, hogy használatba adja neki egyik lakását havi 100 HS-ért úgy, hogy a lakás kulcsait csak 04. 01-én adja át és az első összeg 04. 10-ig esedékes.
10. Titius megegyezik Gaiusszal 03. 15-én, hogy másnap átviszi neki a togáját tisztítás céljából, amiért Gaius 5 HS-t kér tőle. Fizetni akkor köteles, ha a ruha tiszta lesz.
11. Titius felfogadja Gaiust egy hétre, hogy az minden reggel rakja meg Titius szekereét gabonát tartalmazó zsákokkal. Ezért Gaius a hét végén 50 HS-t fog kapni.
12. Titius egy évre elutazik Asia provinciába, ezért megkéri Gaiust, hogy addig szedje be a bérlőktől a lakbért.
 - 12/a. Gaius ezt ingyen vállalja.
 - 12/b. Gaius ezt havi 15 HS-ért vállalja.
 - 12/c. Gaius ezt havonta egy korsó borért vállalja.
 - 12/d. Gaius ezt azzal vállalja, ha cserébe Titius elvisz egy kisebb csomagot egyik ismerőse részére Asiába.
13. Titius és Gaius megegyeznek, hogy bor fognak exportálni Galliából és a hasznot megfeleztik. Titius tudja, hogy hol lehet jó bort olcsón venni, van is rá pénze, de nincs hajója. Gaiusnak pedig van egy hajója személyzettel, de nem ért a borhoz.
 - 13/a. Egy év után Sempronius megegyezik Titiusszal és Gaiusszal, hogy beszáll az üzletbe, mivel neki kocsmája van a marhapiac közelében, így a bort még több haszonnal tudják értékesíteni.
 - 13/b. Három évig virágzik az üzlet, majd Titius meghal. Fia és örököse, Secundus szeretné folytatni apja üzletét, amibe Titus és Sempronius is beleegyezik.
 - 13/c. Mi van akkor, ha nem egyeznek bele?

14. Titus, aki cipész, megegyezik Gaiusszal, aki festő, hogy megjavítja Gaius csizmáját, ha cserébe Gaius kifesti az üzlethelyiségét.

15. Titus, aki cipész, megegyezik Gaiusszal, aki festő, hogy ad Gaiusnak egy csizmát, ha cserébe Gaius kifesti az üzlethelyiségét.

16/a. Titus „megbízta” Gaiust, hogy hajtsa be egyik követelését, amit Gaius 10 HS-ért vállal.

16/b. Titus „megbízta” Gaiust, hogy hajtsa be egyik követelését, amit Gaius úgy vállal csak el, ha Titus nekiadja egyik kis ezüst, Venust ábrázoló szobrát.

17. Titus átadja Gaiusnak a Cicerót ábrázoló bronzportrét azzal, hogy azt adja el 2 hónapon belül 1500 HS-ért.

Minősítse a következő megállapodásokat, milyen szerződést kötöttek a felek?

1. A átad B-nek egy üvegkelyhet

- egy hónapi használatra ingyen,
- egy hónapi használatra pénzért (100 HS),
- egy hónapi használatra cserébe egy régi ékszer megtisztításáért,
- megőrzésre ingyen,
- megőrzésre pénzért (15 HS/nap),
- megőrzésre egy korsó borért,
- minták becsiszolására ingyen,
- minták becsiszolására pénzért (50 HS-ért),
- minták becsiszolására egy hét nyaralásért „A” üdülőjében.

2. Gaius átad Brutusnak egy lovat egy havi használatra

- pénzért (150 HS-ért),
- ingyen,
- egy tehén 2 heti használatáért,
- cserében Brutus kijavítja Gaius házának tetőzetét.

3. Gaius átad Brutusnak egy lovat tulajdonszerzési célból

- pénzért,
- ingyen,
- egy tehén használatáért,
- cserében Brutus kijavítja Gaius házának tetőzetét.

4. Gaius átad Brutusnak egy vég vásznat, hogy az varrjon neki abból ruhát

- pénzért,
- ingyen,
- egy ezüst serleg tulajdonjogának fejében,
- egy arany nyaklánc használata fejében.

5. Gaius odaadja Brutusnak a saját lovát egy hétre azért, hogy Brutus felszántsa vele a földjét

- pénzért,
- ingyen,
- azért, hogy Brutus segítsen majd neki az aratásnál.

„Trükkös esetek”. Minősítse a következő megállapodásokat, ha az ügyfelek az alábbiakat adják előszóban!

1. Gaius megegyezett a vállalkozó Brutusszal, aki szabó és vászonkereskedő is egyben, hogy
 - a Gaius által hozott anyagból varr neki ruhát 15 HS-ért,
 - a Gaius által a Brutus készletéből kiválasztott anyagból varr neki ruhát 50 HS-ért.
2. Maevius elutazott, de előtte megegyezett Liviuusszal, hogy az ingyen vigyáz a lakására, gondoskodik annak őrizetéről, és át is adta neki a kulcsokat.
3. Brutus kerti medencét szeretne, ezért felfogadja a vállalkozó szellemű Titust, aki napi 10 HS-ért kiássa neki az ehhez szükséges gödröt Brutus irányítása és utasításai szerint.
4. Sempronius „kölcson adja” szekerét Liviusnak azzal, hogy ingyen használhatja mindaddig, amíg vissza nem kéri tőle.
5. Gaius „megbízta” Brutust, hogy vigyázzon egy értékes arany nyakláncára, amíg külföldi útjáról haza nem tér, amit az ingyen el is vállal.

Vegyes példák:

1. „A” megállapodik „B”-vel 03. 01-én, hogy megvesz B telkéről, az az évi szüretből 1000 font almát 1 HS/font áron, ami szállításkor esedékes.

1/a. szeptemberben az aszályos nyár miatt csak 600 font alma terem.

1/b. 1200 font alma termett, de B-nek családja számára 400 fontra van szüksége, ezért csak 800 fontot hajlandó szállítani.

Mennyit kell A-nak fizetnie, ill. igényt tarthat-e az 1/b. esetben az 1000 font almára?

2. „A” úgy állapodik meg „B”-vel 03. 01-én, hogy megveszi 1000 fontért az az évi termést.

2/a. Szeptemberben az aszályos nyár miatt csak 600 font alma terem.

2/b. Csak 50 font terem, mivel a csekély termést még jégkár is érte.

Mennyit kell A-nak fizetnie az egyes esetekben?

3/a. „A” elad „B”-nek 1000 pint bort 06. 01-én azzal, hogy az átadás és a fizetés egy héttel később esedékes. Közben – a kimérés előtt – „A” pincéjét elárasztja víz és a bor tönkremegy. Szabadul-e „A” a kötelemből vagy kártérítéssel fog tartozni?

3/b. Változik-e helyzet, ha „A” a szerződésben saját termelésű borát adja el és a vízbetörés miatt minden bora megsemmisül?

4. Lucullus egy bortúra alkalmával bort kóstolt Tabernarius egyik amphorájából, ami nagyon ízlett neki, ezért két amphorával megvásárolt 200 HS-ért azzal, hogy azt csak 2 hét múlva szállítja el és fizeti ki.

Tabernarius ugyan javasolta, hogy vegye meg a harmadik amphora bort is, mert már csak ennyi van a kiváló fajtából, Lucullus azonban csak két amphora bort vett meg, amikre rá is írta a nevét.

4/a. Két nappal a megegyezés után egy földrengés miatt beomlott a pince és az egyik amphora eltört és a bor kifolyt.

4/b. A következő éjszaka betörték a pincébe és megitták a másik amphorában lévő bort. A harmadik amphora azonban mindezt sértetlenül átvészelt.

Lucullus tartozik-e fizetéssel az egyes esetekben, és ha igen, mennyivel?

Lucullus követelheti-e a harmadik, sértetlen amphora kiadását a két eset bármelyikében?

5. Titius vásárol egy rabszolgát 10.000 HS-ért a piacon. A rabszolga nyakában lévő táblán a következő felirat olvasható: „Hibátlan, egészséges”. Néhány hét után azonban kiderül, hogy bár a rabszolga igen szorgalmas, esténként gyakran kiszökik és a közeli kocsmában iszik és aztán kötekedik is a helybeliekkel, ami miatt Titiusnak már több kellemetlensége is volt.

Mit tehet Titius, ha ez neki nem tetszik, de mivel a rabszolga szorgalmasan dolgozik, nem is szeretné elveszíteni, de ha mindezt tudja róla, akkor csak 8.000 HS-t adott volna érte?

Mit tehet Titius, ha emiatt nem tart ígényt a rabszolgára?

Mit tehet Titius, ha a kocsmái viselkedéséről való tudomásszerzése után csak nyolc hónappal jut arra a végleges döntésre, hogy visszaadja a rabszolgát?

Változnak-e Titius lehetőségei, ha nem a piacon, hanem a szomszédjától vette a rabszolgát?

6. „A” szabó és vászonkereskedő is egyben, „B” csináltatni szeretne nála egy szép, új ruhát.

6/1. „B” ezt a magával hozott anyagból kéri, amiért „A” 15 HS-t kér.

6/2. „B” ezt az „A” boltjában kiválasztott anyagból kéri, amiért „A” 50 HS-t kér.

Milyen szerződést kötöttek a felek az egyes esetekben?

Milyen következményekkel jár, ha a ruha készítése közben villámcsapás miatt leég a szabó műhelye és a félkész ruha is megsemmisül?

Követelheti-e „B” a kialakított összeget?

Követelheti-e „A” a ruha újbóli elkészítését?

7. „A” bérel „B”-től egy rabszolgát havi 1000 HS-ért, de mivel készpénzre van szüksége, ezért egy hónap múlva eladja a rabszolgát „C”-nek 10.000 HS-ért úgy, hogy önmagát tulajdonosnak tünteti fel, ill. abban is megegyeznek, hogy a vételár felét a szerződés megkötésekor, másik felét pedig egy hónappal később kell a vevőnek kifizetnie, aki a rabszolgát a teljes vételár kifizetésekor veheti át.

Mit tehet „B”, ha nem kapja meg az esedékes bérleti díjat? Kitől és mennyit követelhet?

Mit tehet „B” ha megtudja, hogy „A” eladta a rabszolgát „C”-nek, kitől és mit követelhet?

Mi a helyzet, ha „B” a bérbeadás után egy és két hónap közötti időben eladja a rabszolgát „D”-nek?

8. „A” megállapodik „B”-vel, hogy 1000 modius, „B” tulajdonát képező gabonát szállít Alexandriából Rómába 10 HS/modius ellenérték fejében, amely a célba érskor esedékes. Útközben azonban

- a hajó viharban elsüllyed,
- a hajót kalózsok kirabolják,
- a hajó azért süllyed el, mert a kapitány részegen sziklának vezet,
- a hajó eléri Ostiát, de ott éjszaka tolvajok ellopnak 500 modius gabonát,
- a hajó viharba kerül, ezért 300 modius gabonát a tengerészek a tengerbe dobnak, így a hajó és a maradék szállítmány megmenekül.

„A” mekkora összegre tarthat igényt az egyes esetekben, ill. „B” mekkora összeget és milyen jogalapon követelhet „A”-tól?

9. „A” megegyezik „B”-vel, hogy használni fogja „B” egyik lakását egy évig havi 150 HS-ért. Két hónap után azonban egy nyári vihar megbontja a lakás tetőzetét, amit „B” többszöri felszólítás ellenére sem javít meg, ezért „A” a harmadik hónap végén átköltözik egy másik lakásba, amit „D” havi 300 HS-ért biztosít részére.

Mit tehet „A”, követelheti-e a „D”-nek fizetendő többletet „B”-től?

10. „A” „B” megbízásából vesz a piacon egy rabszolgát, aki egy pár napig nála marad, amíg át nem adja azt „B” részére. Ez idő alatt a rabszolga ellop „A”-tól egy értékes gyűrűt, amit el is ad a piacon, hogy abból a szabadságát majd megválthassa. Ez azonban csak akkor derül ki, amikor „A” már átadta a rabszolgát „B”-nek. Mit tehet „A”?

11. „A” megegyezik „B”-vel, hogy „B” szüretelni fog „A” szőlőjében napi 10 HS összegért. Milyen szerződést kötöttek a felek?

11/a. „B” két napig dolgozik, majd elrontja a gyomrát ezért a 3. napon nem tud dolgozni. Igényt tarthat-e „B” a 10 HS-ra erre a napra?

11/b. „B” jelentkezik reggel munkára, de a heves eső miatt nem lehet azt megkezdeni. Igényt tarthat-e „B” a 10 HS-ra erre a napra?

11/c. „B” rosszul érzi magát, ezért megbízza unokaöccsét, hogy reggel menjen el helyette dolgozni, „A” azonban a fiút elzavarja. Igényt tarthat-e „B” a 10 HS-ra erre a napra?

11/d. „B” dolgozik, azonban a nap végére eltűnik a puttony, amit „A” adott neki a munkavégzéshez. Felelős-e „B” ezért?

12. „A” megkéri szomszédját, „B”-t, hogy mivel úgy is megy másnap a piacra, vegyen neki 200 modius búzát 2 HS/modius áron, amire 400 HS-t át is ad részére.

12/a. „B” ezt szívességből vállalja.

12/b. „B” ezért nem kér pénzt, de kér egy üveg bort „A”-tól.

12/c. „B” ezt 20 HS összegért vállalja.

12/d. „B” ezt ingyen vállalja, de mivel a búza ára a piacra érvén csak 1 HS/modius, ezért 300 modius vesz és 100 HS-t még így is megspórol „A”-nak.

Milyen szerződést kötöttek a felek az egyes esetekben, ill. milyen kötelmi viszonyok jöttek létre?

Ha a gondos zsákpakolás közben elszakad „B” ruhája, követelheti-e ennek a megtérítését „A”-tól, ill. van-e különbség, hogy az a 200 modius pakolása vagy a plusz 100 modius pakolása közben történt?

13. Aurelius szenátor fürdőkúrára akar menni Medicushoz, a híres gyógyfürdőt üzemeltető vállalkozóhoz egy hétre, a foglalás előtt azonban levélben kiköti, hogy első osztályú ellátást igényel, amibe beletartozik egy luxus apartman szökőkúttal, két núbiai masszörnnel és esténként két liter falernumi bor is.

Medicus levélben válaszol, hogy 15.000 HS-ért tudja ezt az ellátást biztosítani egy hétre, amit Aurelius levélben el is fogad.

Medicus ezek után felújítja az egyik apartmanját 2000 HS-ból, vásárol két núbiai masszörnt 10.000 HS-ért, valamint beszerez 20 liter extra minőségű falernumi bort 2000 HS-ért.

Ezek után

- Aurelius megérkezik, de 2 nap után megunja a kúrát és haza megy,
- Aurelius nem is vesz részt a kúrán, mert inkább vitorlázni támadt kedve.

Mit és miért követelhet Medicus az egyes esetekben és milyen jogcímen?

14. „A” hazatér Galliából, ahol katonaidejét töltötte és tudja, hogy hol lehet jó minőségű és olcsó bort venni nagytételben, de nincs tőkéje. „B”-nek van pénze és fantáziát lát az üzletben, de javasolja, hogy vegyék be „C”-t is, akinek van egy hajója. Ezek után „A”, „B” és „C” megegyeznek, hogy ettől kezdve bort fognak 5 éven keresztül Galliából importálni úgy, hogy a nyereségből egyenlő arányban részesülnek, míg az esetleges veszteséget „B” és „C” felesben viselik, mivel „A”-nak nincs semmi tartaléka.

Kötöttek-e és ha igen, milyen szerződést a felek?

14/a. Ezek után „A” nyáron elindul a „B”-től kapott 10.000 HS-szal és az általa ismert helyen vesz ebből 10.000 liter bort, amit „C” hajója Rómába visz, majd „B” elad 22.000 HS-ért.
Ki és mennyit kap év végén?

14/b. A következő évben nyáron „A” ismét elindul a B-től kapott 10.000 HS-szal, a saját 2000 HS-ával, valamint „C” 2000 HS-ával és ebből 14.000 liter bort vesz, amit „C” hajója ismét sikeresen Rómába visz, és amit ott „B” elad 28.000 HS-ért.
Ki és mennyit kap év végén?

14/c. A rákövetkező évben, nyáron „A” ismét elindul a „B”-től kapott 8.000 HS-szal, a saját 4000 HS-ával, valamint „C” 4000 HS-ával, hogy ebből 16.000 liter bort vegyen, amit „C” hajója visz majd Rómába, azonban útközben egy rablóbanda kirabolja és bár túléli, az összes pénzét elveszik, őt magát összeverik, az orvosi költségek 1200 HS-t emésztnek fel, amit kölcsönből tud csak kifizetni.
Ki és mit visel a veszteségből? „A” követelheti-e az orvosi költségeit „B”-től és „C”-től?

14/d. Ezek után „B”-nek elmegy a kedve az egészségtől és felmondja a szerződést, „A” és „C” viszont folytatnák, de mivel nincs tőkéjük, beveszik „D”-t, akinek kocsmája is van, így nagyobb haszonnal tudja a bort értékesíteni.
Milyen hatással jár „A” felmondása és „D” bevonása a felek közötti jogviszonyra?

14/e. Mivel az 5. év jelentős hasznot hoz, ezért bár nem beszélnek róla „A” a 6. évben is elindul bort venni és „C” is felkészíti a hajóját a szállításra.
Hogyan hat ki ez a felek közötti jogviszonyra?

14/f. Több év telt el és az üzlet virágzik, amikor „A” meghal, fia azonban, akinek „A” időközben megmutatta, hogy kitől és hol lehet a bort beszerezni, szeretné ezt folytatni, „C” és „D” is örül ennek, így minden különösebb egyezkedés nélkül a fiú átveszi apja szerepét.
Hogyan hat ki ez a felek közötti jogviszonyra?

15. „A” elutazik, ezért megkéri „B”-t, hogy vigyázzon egy értékes arany nyakláncára, amit „B” a barátságukra tekintettel ingyen elvállal. A nyakláncot másnap az elutazás előtt „A” átadja „B”-nek.

Milyen szerződést kötöttek a felek?

Amikor „A” hazaérkezik, „B” nem tudja visszaadni a nyakláncot, mert

- betörték „B”-hez ismeretlenek és ellopták,
- „B” felvette egy ünnepségre és hazafelé menet elhagyta,
- „B” felvette egy ünnepségre és hazafelé menet egy rablóbanda elvette tőle.

Követelhető-e kártérítés „B”-től ezekben az esetekben?

16. „A” odaadja „B”-nek a lovát, hogy az felszánthassa vele a kertjét, amiért nem kér semmit.
Milyen szerződést kötöttek, ha „A” egy hétre adta oda a lovat?

Milyen szerződést kötöttek, ha „A” úgy adta oda a lovat, hogy majd szól, hogy mikor kell visszavinni?

Milyen szerződést kötöttek, ha „A” egy üveg bort kér ezért?

17. „A” átad „B”-nek 03. 01-én 100.000 HS-t azzal a kikötéssel, hogy „B” 09. 30-ig köteles ugyanannyit visszaadni.

Milyen szerződést kötöttek a felek?

S milyen szerződést kötöttek a felek, ha „A” csak megígéri, de nem adja át az összeget?

Változik-e a szerződés minősítése, ha nem pénzt, hanem 10 q búzát adnak át a fenti feltételekkel?

18. „A” tartozik „B”-nek 100.000 HS megfizetésével, ennek biztosítására leköt és átad „B” részére egy 150.000 HS értékű arany nyakláncot.

Milyen szerződést kötöttek a felek?

Milyen szerződést kötöttek a felek, ha csak leköti, de nem adja át a láncot?

Kötelmek szerződészerű tényekből:

Jellemző: működésük mindenben a szerződésekre hasonlít, de egy lényeges elem, a megegyezés (konszenzus) hiányzik, ezért ezek nem minősülhetnek szerződésnek.

Esetei:

- jogalap nélküli gazdagodás,
- megbízás nélküli ügyvitel,
- gyámság,
- kötelmi hagyomány,
- véletlen közösség.

Jogalap nélküli gazdagodás: az egyik fél vagyona növekszik a másik fél vagyonának rovására (*datio*) anélkül, hogy a jog elismerné a jogalapot ezen gazdagodás megtartására.

Pl. tartozatlan fizetés esete.

Példák:

1. Maevius tartozik 150 HS-szal Titiusnak, aki egy bérház IV. emeletén lakik. Esedékességkor Maevius elviszi a pénzt és tévedésből a II. emeleten lakó Titius fiának adja oda, miután megkérdezte a felnőtt fiútól, hogy ott lakik-e Titius.

A negyedik lakó Titius követelheti-e ezek után Maeviustól a 150 HS-t?

Később, amikor a fentiek kiderülnek, visszakövetelheti-e Maevius a pénzt a II. emeleten lakó Titiusától?

2. Gaius és Sempronius üzletemberek, akik már évek óta jó üzleti kapcsolatban állnak egymással, melynek során különböző összegekkel tartoztak már egymásnak. Legutóbb mindketten abban a hiszemben voltak, hogy Gaius tartozik 12.000 HS-szal Semproniusnak, amit ezért az ki is fizetett. Utóbb, a könyvelés áttekintése során kiderül, hogy

- Gaius valójában nem is tartozott semmivel,
- Gaius csak 4.000 HS-szal tartozott, azonban Sempronius közben meghalt és örököse hallani sem akar arról, hogy ő bármit is visszafizessen.

Mit tehet Gaius az egyik ill. másik esetben?

Megbízás nélküli ügyvitel: más ügyének ellátása felkérés nélkül. A megbízásra hasonlít, de itt hiányzik a felkérés (a konszenzus)!

Példák:

1. Gaius elutazik és megkéri Titiust, hogy etesse meg minden nap a macskáját. Titius ezt ingyen vállalja, azonban ezen túl kétnaponta még a virágokat is meglocsolja, mert úgy látja, hogy szükségük van rá.

- a) Milyen szerződés a macska etetésére kötött megállapodás?
- b) Létrejött-e a kötelelem a virág locsolással kapcsolatban?
- c) Mi a jogi helyzet, ha a macska megkarmolja Titiust?
- d) Mi a jogi helyzet, ha viráglocsolás körben egy kaktusz kiszakítja Titius ruháját?
- e) Mi a jogi helyzet, ha kiderül, hogy a virágokat legfeljebb csak hetente egyszer lett volna szabad meglocsolni, mert a túl sok víz árt nekik?

2. Egy nyári viharban Gaius észleli, hogy szomszédja – aki elutazott vidéki birtokára – háza ég, ezért saját rabszolgáival együtt eloltja a tüzet. Közben azonban a ruhák tönkre mentek, ill. az egyik rabszolga egy ráeső gerendától meghalt.

- a) Létrejött-e kötelelem Gaius és a szomszéd között?
- b) Mit követelhet Gaius?
- c) Védekezhet-e a szomszéd azzal, hogy a ruhakárt kifizeti, mert annak károsodása együtt jár az ilyen tűzoldással, a rabszolga értékét azonban nem, mert ő nem kérte a tűzoltást és a rabszolga értéke jóval meghaladja az ilyenkor szokásosan felmerülő károkat és költségeket?

Kötelmek delictumokból

Delictum: magánüldözés alá eső bűncselekmény, melyet a római jog élesen megkülönböztetett a közüldözés alá eső *crimenektől*.

A delictum egyoldalú kötelemet hoz létre a sértett (hitelező) és az elkövető (adós) között.

A delictumból eredő igények ugyanolyan in personam típusú keresetekkel érvényesíthetők, mint a szerződésből eredő igények. A bizonyítási teher a sértettet terheli, viszont a büntetéspénz (*poena*) is őt illeti meg.

Elvek:

nullum crimen sine lege = csak jogszabály nyilváníthat egy cselekményt bűncselekménynek.

nulla poena sine lege = csak jogszabály határozhatja meg a büntetést.

Ezek általában csak szándékosan követhetők el, kivéve a dologrongálást és a bírói kötelességzegést, ezeket ugyanis gondatlanságból is el lehet követni.

Civiljogi delictumok:

Lopás (*furtum*): idegen ingó dolog elvétele haszonszerzés céljából, a dologgal rendelkezni jogosult akarata ellenére.

Büntetése: tetten nem értél: a dolog értékének 2x-ese
tettenérés esetén: a praetori jogban 4x-es pénzbüntetés (a XII táblás törvény szerint halál vagy *capitis deminutio maxima*)

Személyisértés

(*iniuria*): idegen személyiség tudatos megsértése, sértett mindig a *pater familias*.
Reál iniuria: tettelegességgel, verbál iniuria: szóban, írásban elkövetett.
Büntetés: a XII táblás törvény szerint tarifális, a praetori jogban a sértett becslése alapján kiszabott pénzbüntetés.

Dologrongálás (*damnum inuria datum*):

lex Aquilia

- első fejezete: idegen rabszolga és igásbarom megölése, büntetés: a dolog egy évre visszamenő legmagasabb értéke.
- második fejezete: *a falsus adstipulator*, aki csalárdul elengedi a tartozást, büntetés: az elengedett tartozás összege.
- harmadik fejezete: idegen rabszolga és igásbarom közvetlen (ütéssel, égetéssel, töréssel való) megrongálása, büntetés: a dolog egy hónapra visszamenő legmagasabb értéke.

A praetori jog ezeket kiegészíti:

Rablás (<i>rapina</i>):	személy elleni erőszakkal vagy megfélemlítéssel elkövetett lopás, büntetés: 4x-es, 1 éven túl 1x-es
Sírhely megrongálása (<i>sepulchrum violatum</i>):	büntetés: ha rokon perel, a bíró mérlegeli a pénzbüntetés összegét, ha idegen, tarifális, 100.000 HS (<i>popularis actio</i>)
Hitelezők megkárosítása (<i>fraus creditorum</i>):	az adós fedezetelvonás céljából elidegeníti vagyontárgyait, büntetés: 1x-es, a vagyonban bekövetkezett csökkenéssel egyező (a lex Aquilia második fejezetének logikája szerint)
Megfélemlítés (<i>metus</i>):	szerződéskötésre vagy jogról való lemondásra kényszerítés erőszak vagy megfélemlítés útján, büntetés: 4x-es, 1 éven túl 1x-es
Megtévesztés (<i>dolus malus</i>):	megtévesztés útján való szándékos károkozás, büntetés: 1x-es pénzbüntetés, keresete szubszidiárius, 1 éven belül indítható.
Rabszolga megrontása (<i>servi corruptio</i>):	más rabszolgájának felbujtása olyan magatartásra (pl. szökés, engedetlenség, henyélés, bűncselekmény elkövetése), ami által a rabszolga piaci értéke csökken, büntetés: az értékcsökkenés 2x-ese.

Példák:

1/a. Amíg Titius alszik, ismeretlenek elviszik „Villám” nevű, 10.000 HS értékű lovát az istállóból. Titius két nap múlva felismeri a lovat, és amikor a lovat (V) kérdőre vonja, az megnevez két személyt (T1, T2), akiktől a lovat vette a piacon. Ezek közül az egyiket Titius szomszédja látta Titius háza körül ólalkodni, a másik lábnyoma pedig pontosan beleillik az istálló előtt talált lábnyomba.

Kik között és milyen alapon jött létre kötelmi viszony?

Milyen kereseteket és ki(k) ellen indíthat Titius?

Mi történik, ha a *litis contestatio* előtt az egyik (T1) meghal, majd a *litis contestatio* után a másik (T2) is?

1/b. Változik-e a megítélés, ha a lovat nem az istállóból viszik el, hanem amikor Titus hazafelé jön rajta, lerángatják a ló hátáról, megverik és úgy viszik el a lovat?

Mi a helyzet a civiljog, s mi a helyzet a praetori jog szerint?

2. Gaius már régen haragszik Semproniusra, mert egy üzletnél szerinte becsapta őt, azonban nem indított emiatt semmilyen eljárást. Éjszaka a kocsmából hazafelé tartva mégis ráírja Sempronius házára, hogy: „Cave! Itt lakik a gazember Sempronius!” Két nappal később, amikor Sempronius 7 éves fia jön haza az iskolából, Gaius beleköt és ráförmed, hogy „Te vagy a gazember Sempronius fia?” A kisfiú sírva szalad haza, mert nagyon megrémült.

Kik között és milyen alapon jött létre kötelmi viszony?

Milyen kereseteket, ki és ki(k) ellen indíthat?

3. Iulius összeverekszik Gaius rabszolgájával, aki korábban neves ökölvívó volt és emiatt értéke 30.0000 HS-ra rúgott, de nyolc hónapja balesetet szenvedett, ettől kezdve nem állt ki viadalra és ezért értéke hamar 10.000 HS-re csökkent. A verekedés miatt a rabszolga

- eltöri a jobb kezének kézcsontjait, ezért két hónapig nem tud dolgozni,
- meghal.

Kik között és milyen alapon jött létre kötelmi viszony?

Ki és milyen összeget követelhet a két esetben a hitelező az adóstól?

4. Muciusnak van egy stipuláció alapuló, 10.000 HS összegű követelése Maeviuszal szemben. Egy nap azonban a kocsmában eléje áll Maevius két tagbaszakadt barátja, akik egy baltát is lóbálva egy hátsó helyiségbe viszik és ott arra veszik rá Muciusra, hogy írjon alá egy átvételi elismervényt a pénz visszafizetéséről és a tartozás rendezéséről. Maevius szerencséjére a helyiség fala lyukas volt és ezért többen is látták és hallották a történeteket.

Kik között és milyen alapon jött létre kötelmi viszony?

Ki és mekkora összeget követelhet és kitől?

5. Livius egy arany pecsétgyűrűt akar venni, amikor összefut egy régi ismerősével, akitől megvesz egy aranygyűrűt 8.000 HS-ért, amit Livius ki is fizet részére. Másnap, amikor elviszi a gyűrűt egy ékszerészhez, kiderül, hogy az még nyomokban sem tartalmaz aranyat, egyszerű rézgyűrű. Később megtudja, hogy az ismerőse mindenkinek eldicsekedett, hogy milyen ügyesen megvezette Liviusra.

Kik között és milyen alapon jött létre kötelmi viszony?

Ki és mekkora összeget követelhet és kitől?

Kötelmek kvázi-delictumokból

Delictumszerű tényállások: hasonlítanak a delictumokra, csak az elkövetés ténye hiányzik: a jog olyanra telepíti a jogkövetkezmények viselését, aki ténylegesen nem tett semmit, de a bizonyítás nehézsége miatt mégis ő az, akit felelőssé lehet tenni.

Actio de deiectis et effusis:

A lakás gazdájának felelőssége a lakásból kidobott / kiöntött dolgok okozta kárért.

büntetés: halál esetén tarifális, 50.000 HS (*actio popularis*), sérülés esetén a kár kétszerese, ha az nem meghatározható, akkor becsléssel megállapított összeg.

Actio de positis et suspensis:

A nyilvános helyen elhelyezett és leeséssel fenyegető tárgyakért való felelősség.

büntetés: tarifális, 10.000 HS (*actio popularis*).

Actio in factum adversus nautas, caupones, stabularios:

A hajósok, fogadósok és istállótulajdonosok felelősége azon tárgyakért, amiket őrizetre kifejezetten nem vettek át, de nem is fogadtak be hallgatólagosan sem és a kárt (lopás vagy rongálás) az alkalmazottaik vagy az ott lakó állandó vendégek okozták, feltéve, hogy a károsult dolog az utazáshoz szokásosan hozzátartozik.

Büntetés: a kár kétszeres összege

Iudex, qui litem suam facit:

A kötelességiszegő bíró felelősége: a bíró szándékosan vagy gondatlanul eljárva a jogszabályok megsértésével (a jogszabályt nem ismerve, a bizonyítékokat okszerűtlen mérlegelve, az eljárási határidőket be nem tartva) okozott kárt.

Büntetés: a kárhoz igazodik, legfeljebb a pertárgyértékig.

Példák:

1. Luciusnak van egy bérháza Rómában, amiben 30 lakást ad ki. Egyik este – miközben ő Capri szigetén a villájában hűsöl – az egyik lakásból egy italozás során két üres cserépkorsót dobnak a közútra. Az egyik eltalálja Livius vállát és eltöri, gyógyításának költsége 500 HS, a két hónap alatt 1.000 HS a kiesett munkabére, továbbá a sérülés a ruháját, amit előző nap vett 100 HS-ért, úgy beszennyezi, hogy azt ki kell dobnia. A másik korsó eltalálja Livius barátját, Marcust, aki azonnal belehal a sérülésbe.

Kik között jött létre és milyen kötelmi viszony?

Ki kit és milyen összegre perelhet be?

Livius perelhet-e Marcus halála miatt?

2. Luciusnak bérháza földszintjén bolthelyiségek vannak, az egyiket Sempronius, a pék bérli, aki Gaiusszal készíttetett egy szép cégért, amit Fabius fel is szerelt a bolt bejárata felé. A cégért tartó csavarok azonban egy nagyobb viharban meglazultak, amit Iulius éles szemmel fel is fedez.

Kik között jött(ek) létre és milyen kötelmi viszony(ok)?

Ki kit és milyen összegre perelhet?

3. Lucius elindul Capriról Rómába, útközben megszáll egy fogadóban, a fogadós két csomagját befogadja, azonban Lucius még felvisz a szobájába egy harmadikat is, továbbá egy értékes (1.000 HS) üvegkancsót és négy poharat (200 HS/db), amiket mindig magával hord. Ez utóbbiakról a fogadós nem is tud. Lucius fáradtan lemegy vacsorázni az ivóba, amikor visszatér a szobájába, megdöbbenve látja, hogy minden holmija eltűnt, az ajtón és az ablakon azonban nincs erőszakos behatolásnak nyoma, tehát kulccsal jött be a tolvaj.

Kik között jött(ek) létre és milyen kötelmi viszony(ok)?

Ki kit és milyen összegre perelhet be?

4. Columella elutasítja Gaius 5.000 HS összegű kártérítési igényét, mivel – a jogszabályt tévesen értelmezve – úgy gondolta, hogy a haszonkölcsön-szerződés megszegéséből nem eredhet kártérítési kötelezettség, mint ahogy a kölcsönszerződés megszegéséből sem.

Gaius felléphet-e a bíró ellen?

Ha igen, milyen kötelmi viszony alapján és mennyit követelhet?

A KÖTELEMFAKASZTÓ TÉNYÁLLÁSOK ÖSSZEFOGLALÁSA:

Szerződések:

formális		formátlan	
szóbeli	írásbeli	reál	konszenzuál
stipulatio hozományígéret felszabadított esküje fogadalom	transscriptio syngrapha chirographum	<u>Nevesített:</u> kölcson haszonkölcson kézizálog-szerződés letét <u>Neves-névtelen:</u> csere szívességi használat eladási bizomány egyezség <u>Névtelen:</u> do ut des do ut facias facio ut des facio ut facias	adásvétel bérlet megbízás társaság

Delictumok:

civiljogi	praetori
lopás személyesítés dologrongálás	megevesztés megfélemlítés rablás sírhely megrongálása hitelező megkárosítása rabszolga megrontása

Szerződészerű, ill. deliktumszerű tényállások:

kvázi-kontraktusok	kvázi-deliktumok
jogalap nélküli gazdagodás megbízás nélküli ügyvitel gyámság kötelmi hagyomány véletlen közösség	lakás gazdájának felelőssége nyilvános helyen leeléssel fenyegető tárgyakért való felelősség hajósok, fogadósok felelőssége kötelességzegő bíró felelőssége

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BENEDEK Ferenc – PÓKECZ KOVÁCS Attila: *Római magánjog*. Budapest–Pécs, 2016⁴.
- BOZÓKY Alajos: *Institutiók: kérdések és feleletekben*. Budapest, 1875. (repr. 2003.)
- BRÓSZ Róbert: *Római jogi gyakorlatok*. Budapest, 1989⁸.
- CSOKNYA Tünde Éva – JUSZTINGER János – PÓKECZ KOVÁCS Attila (szerk.): *Alapfogalmak a római vagyongörög köréből*. Pécs, 2014.
- CSOKNYA Tünde Éva – JUSZTINGER János – PÓKECZ KOVÁCS Attila (szerk.): *Alapfogalmak a római magánjog köréből*. Pécs–Budapest, 2014.
- CSOKNYA Tünde Éva – JUSZTINGER János (szerk.): *A római jog alapfogalmai*. Pécs–Budapest, 2016.
- DIÓSDI György (szerk.): *A római jog világa*. Budapest, 1973.
- FÖLDI András – HAMZA Gábor: *A római jog története és institúciói*. Budapest, 2016²¹.
- GEDEON Magdolna: *Római jogi gyakorlatok*. Budapest, 2005².
- JAKAB Éva: *Forum Romanum. Jogesetek és szerződési minták római jogból*. Szeged, 2012⁷.
- JUSZTINGER János: *Római jogi példatár I*. Pécs, 2017.
- MOLNÁR Imre – JAKAB Éva: *Római jog*. Szeged, 2012⁶.
- NÓTÁRI Tamás: *Római köz- és magánjog*. Szeged, 2013².
- PARTOS Kornél: *Római jog. Kérdések és feleletek*. Budapest, 1907.
- PÉTER Orsolya Márta: *Római jogi alapfogalmak*. Miskolc, 2011.
- PÓKECZ KOVÁCS Attila: *A királyság és a köztársaság közjogi intézményei Rómában*. Budapest–Pécs, 2014.
- PÓKECZ KOVÁCS Attila: *A principátus közjoga*. Budapest–Pécs, 2016.
- SZABÓ Béla: *Előadások a római állam- és jogtörténet köréből*. Miskolc, 1998.
- SZABÓ Béla: *Segédanyag a római öröklési jog tanulmányozásához*. Budapest, 1999.
- SZEMÉLYI Kálmán: *Szemelvények és feladatok római jogi gyakorlatokhoz*. Kolozsvár, 1941.
- WIMMER, Markus: *Digestenexegese. Fälle mit Lösungen für die Prüfung aus römischem Recht*. Wien, 2004.
- ZLINSZKY János: *Állam és jog az ősi Rómában*. Budapest, 1996.
- ZLINSZKY János: *Ius privatum. A római magánjog története*. Budapest, 1998.

A kiadásért felelős:
a Miskolci Egyetem rektora, Prof. Dr. Torma András
Megjelent a Miskolci Egyetemi Kiadó gondozásában
A kiadó felelős vezetője: Szendi Attila
Példányszám: 49
Készült a Miskolci Egyetem Sokszorosító Üzemében, Miskolcon
A sokszorosításért felelős: Pásztor Erzsébet
ÁJK – 2017 – 162 – ME
ISBN 978-615-5626-22-7
Sokszorosítóba leadva: 2017. május 31.